

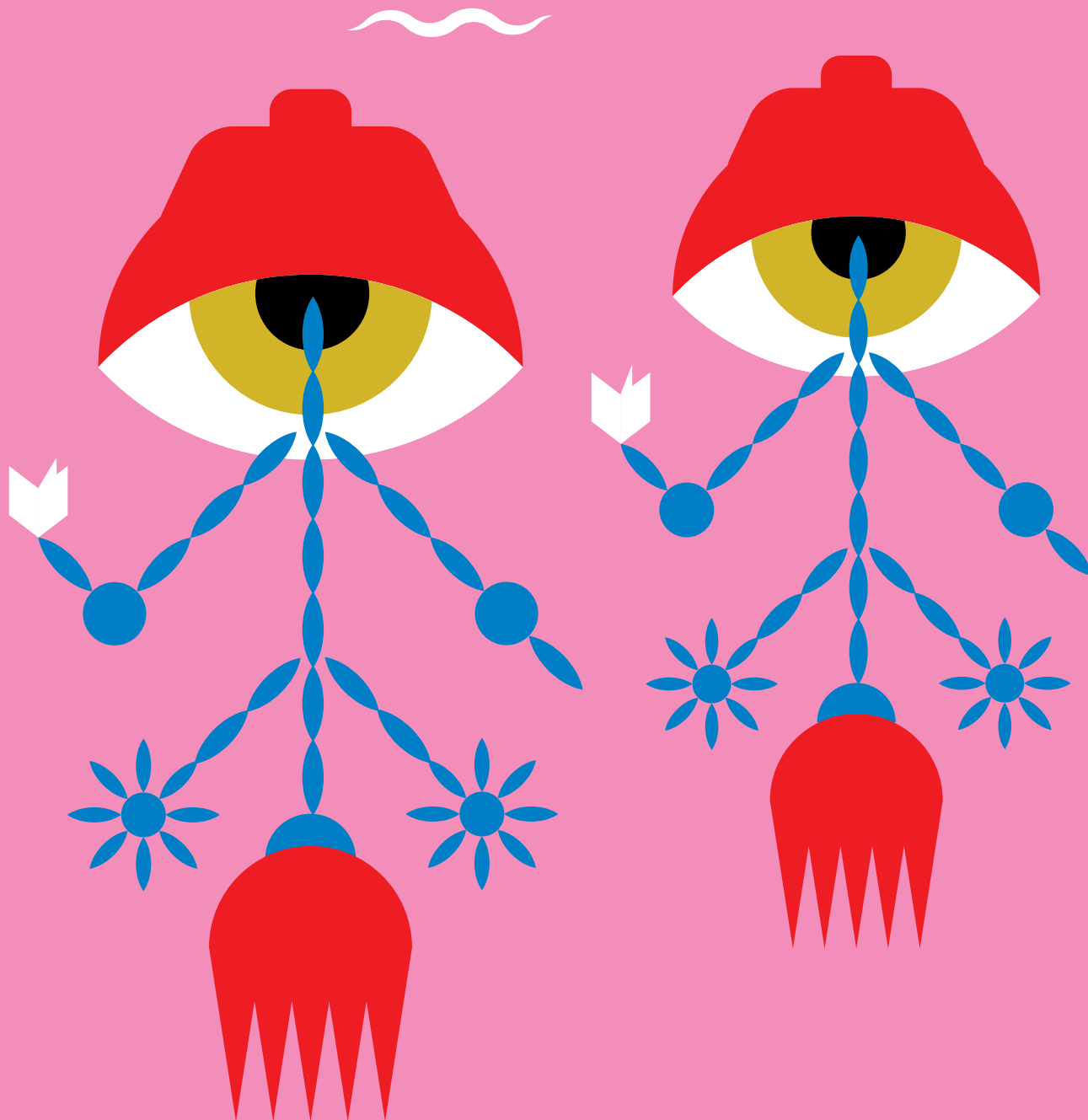
Prestížne ceny za literatúru
Dohviezdny večer

Franz **Kafka** Virginia **Woolfová** Árpád **Tözsér**
Barbora **Hrínová** Ľubomír **Feldek** Stanislav **Rakús**

Knižná Revue

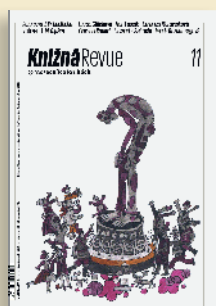
12

☞ Mesačník o knihách

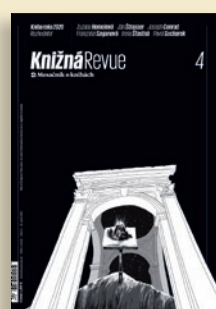

Knižná Revue

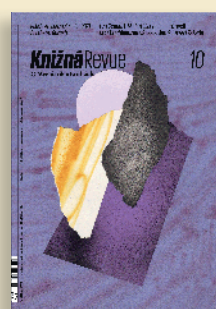
⇒ Mesačník o knihách

Čítanie, ktoré má zmysel

Eseje, kritiky, profily, recenzie

Časopis o knihách každý mesiac vo vašej schránke
Ročné predplatné 20 €

Editoriál

Tina Čorná
Sikorová
Šéfredaktorka

Milé čitateľky, milí čitatelia!
V čase adventu vám s radosťou chceme predstaviť knižnú novinku so záhadným názvom *Dohviezdny večer*. „Dvadsaťpäť príbehov, dvadsaťpäť krásnych prevkapaní – ako v tom najlepšom adventnom kalendári. V každom príbehu sa môžeme nanovo dotýkať Vianoc,“ píše o knihe Markéta Andričíková. V čom zarezonuje toto zvláštne slovné spojenie, ktoré povznáša na prvé počutie? „Tak naši predkovia hovorili Štedrému dňu... Lebo to je večer, keď treba vzhliadnuť ku hviezdám. A nájsť si medzi nimi tú svoju,“ zaznie vysvetlenie v rozprávkovom príbehu Dany Podrackej *Anjel vysoký ako topoľ*.
December je posledným mesiacom v roku, preto sumariuje aj nedávne literárne výkony. V *Knižnej revue* č. 12/21 vám priblíži víťazov dvoch kľúčových cien z anglofónnej a frankofónnej literatúry: Bookerovej ceny – Damona Galguta a Goncourtovej ceny – Mohameda M. Sarra. A tohtoročná víťazka domácej Ceny Anasoft litera Barbora Hrínová zožala ďalšie víťazstvo: začiatkom decembra jej knižný debut *Jednorozce* vyhlásila za najlepšiu knihu aj stredoškolská porota obľúbenej Ceny René. Obálku aktuálnej *Knižnej revue* s názvom *Vianoce už klopú na dvere* pre vás tentoraz vytvoril grafický dizajnér Róbert Szegény. „Ružová znepokojuje tvár možno trochu reflektuje tento čas, ale azda aj poteší, povzniesie farebnosťou... Tvár, vráska, izbové rastliny – figúry, stromčeky, prskavky, dážďovky. Elementy možno čítať vo vzájomných vzťahoch, ukladať do vlastného príbehu alebo si len tak nechať pustiť na špacír vlastnú obrazotvornosť. Fantázii sa medze nekladú...“
Dobré s nami a zlé preč, hovorili naši prarodičia. Nech všetkých ochraňujú ich slová. Nerušené čítanie.

Obsah

- ➔ **Prestížne ceny za literatúru**
Samota a dilemy / Bookerovu cenu 2021 získal Damon Galgut (Dorota Pucherová) **4**
Hold jazyku / Goncourtovu cenu 2021 má Mohamed M. Sarr (Mária Danthine Dopjerová) **5**
- ➔ **Aktuality**
Jednorozce Barbory Hrínové sú piaty René / Slovenskí autori v prekladoch **7**
- ➔ **Rozhovor**
Každý človek je menšina sám osebe / Rozhovor s laureátkou Ceny Anasoft litera 2021 Barborou Hrínovou (Daniela Balážová) **8**
- ➔ **Novinka LIC**
Večer, keď treba vzhliadnuť ku hviezdám / Kol. autorov: Dohviezdny večer (Markéta Andričíková) **10**
- ➔ **Franz Kafka**
Nadčasový Kafka, človek svojej doby / Miroslav Mydlík, Katarína Derzsiová: Tuberkulóza pľúc Franza Kafku, Reiner Stach: To že je Kafka? (Eva Dědečková) **12**
- ➔ **Milan Rastislav Štefánik**
Muž, ktorý poznal hviezdy / Michal Kšiňan: Milan Rastislav Štefánik (Jana Kičura Sokolová) **13**
- ➔ **Komiks**
Príbehy L+S v obrázkoch a bublinách / Peter Gärtner, Đuro Balogh: Radostná správa (Pavel Malovič) **14**
- ➔ **Fenomén**
Prípád Carrére, prípad Limonov / Emmanuel Carrère: Limonov (Veronika Dianišková) **16**
- ➔ **Svetová klasika**
Žiarivé momenty bytia / Virginia Woolfová: Pani Dallowayová (Katarína Labudová) **18**
- ➔ **Knižný rozhovor**
Celý svet je divadlo / Anna Lara, Ľubomír Feldek: Hop alebo trop (Dagmar Podmaková) **20**
- ➔ **Kniha pre deti**
Obyčajne neobyčajný zošit / Soňa Balážová: Klementína (Natalia Dukátová) **21**
- ➔ **Poézia**
Vizionár bez bázne pred ničím / Árpád Tózsér: Ricorso (Lenka Šafranová) **22**
Kto to hovorí / Marián Milčák: Provinčné básne (Gabriela Rakúsová) **24**
Ako pierko modranskej hrdličky / Boris Mihalkovič: Nespavosť (Ružena Šípková) **25**
- ➔ **Výtvarné umenie**
Knižná koláž na tému Jakoby / Daniel Liška (ed.): Jakoby. Retrospektíva (Radoslav Passia) **26**
Nevšedný bedeker fontán / Martin Zaiček (ed.): Bratislavské moderné fontány (Zuzana Duchová) **27**
- ➔ **Literárna veda**
Bohatý záber, nové pohľady / Magdalena Bystrzak, Radoslav Passia, Ivana Taranenková (eds.): Kontakty literatúry (Igor Hochel) **28**
- ➔ **Z nových kníh**
Anotácie **30**
- ➔ **Recenzie**
Stanislav Rakús: Lútošnosť (Ingrid Hrubaničová), Anton Baláž: Dar a bremeno dvojitej identity (Ladislav Čúzy), Viliam Klimáček: Beat (Daniel Domorák), Zuzana Cigánová: Jedným vrzom (Viktoria Kissová), Judith Hermann: Domov (Ján Púček), Willem Frederik Hermans: Slzy akácií (Patricia Gabrišová), Peter Popluhár: Ako (ne)prežiť mladosť (Lenka Macsaliová), Jan Sovák: Expedícia bádateľa Venceslava Brábka (Juraj Búry), Linda Wolfsgruber, Gino Alberti: Červený balík (Mária Dovičák) **32**

Tina Čorná Sikorová

Obálka: Róbert Szegény,
Z cyklu *Vianoce už klopú na dvere*,
vektorová grafika (2018–2021) ©
Logo s. 3: Dangler, FOREVER! BOOKS ©

Samota a dilemy

Bookerovu cenu 2021 získal Damon Galgut

To bol skutočne *annus mirabilis* pre africkú literatúru. Afričania získali Nobelovu cenu za literatúru, Goncourtovu cenu, nemeckú Friedenspreis des Deutschen, americkú Neustadt International Prize for Literature, Prémio Camões pre literatúru v portugálčine a napokon aj Bookerovu cenu. Tú získal Juhoafričan **Damon Galgut** (1963) za román *The Promise* (*Sľub*). Galgut bol na Bookerovu cenu nominovaný už dvakrát a často ho porovnávajú s juhoafrickým nobelistom J. M. Coetzeeom. U nás je neznámy, hoci jeho dielo je ideálne na preklad, pretože sa nesústreďuje na spoločensko-historické nuansy Južnej Afriky, ale na psychické stavy a medziludské vzťahy postáv. Jednou z ústredných tém jeho próz je samota: takmer všetci jeho hlavní hrdinovia niekam sami cestujú, ale aj po stretnutí s inými cestovateľmi, turistami či cudzincami sa cítia osamelí. Ich túžba priblížiť sa k druhému sa nikdy nenaplní, pretože majú strach. Galgut sa preslávil ako brilantný, minimalistický rozprávač – v jeho textoch nie je ani slovo navyše – mnohovrstevných príbehov, v ktorých niečo vždy uniká interpretácii a znepokojuje čitateľa ešte dlho po zatvorení knihy.

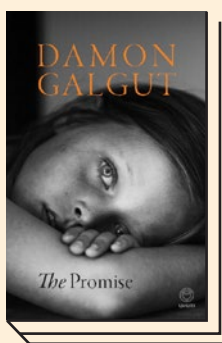
Majster psychologického thrilleru

Svoj prvý román *A Sinless Season* (1982) napísal ako sedemnásťročný. Príbeh troch mladistvých delikventov v nápravnom zariadení v odľahlej oblasti, ktorí sa pokúšajú o útek, okamžite vyvolal porovnania s Goldingovým *Pánom múch*. Nasledovná zbierka poviedok *Small Circle of Beings* (1988) sa odohráva v úzkom, klaustrofobickom rodinnom priestore, ktorý naruší smrteľne ohrozujúca choroba dieťaťa. Kým hlavná poviedka sa zaoberá postavou matky, ostatné sa sústreďujú na chlapca, ktorý hľadá svoju identitu ako beloch, žid a gej v kontexte totalitnej, rasistickej a heteropatriarchálnej spoločnosti. Názor niektorých kritikov, že Galgut si ako privilegovaný beloch môže dovoliť luxus nezaoberať sa politickou situáciou v JAR, autor definitívne vyvrátil v druhom románe *The Beautiful Screaming of Pigs* (1991). Rozpráva príbeh mladého bieleho Juhoafričana, ktorý sa nervovo zrúti počas vojenskej služby v Namíbii. Dôraz však zostáva na mentálnom svete postáv. Jeho nelichotivý obraz heterosexuálnej maskulinity ako agresívnej (voči ženám, zvieratám a prírode vo všeobecnosti) kontrastuje s postavami gejev, ktorí odmietajú násilie, rasizmus aj spoločenskú povinnosť založiť si rodinu. Román získal významnú národnú cenu a autorovi zabezpečil povest majstra psychologického thrilleru, ktorý sa sústreďuje na mužské identity.

V románe *The Quarry* (1995) Galgut vytvára postavu podvodníka, ktorý ukradne identitu niekomu inému – téma, ktorú variuje vo viacerých románoch vždy prekvapivým spôsobom. Príbeh necháva čitateľa v napätí až do konca, keď sa stierajú hranice medzi zákonom a zločinom, predátorom a obeťou, ako aj

Damon Galgut pri prevzatí Bookerovej ceny za rok 2021.

Damon Galgut:
The Promise
Umuzi, 2021 (SA)

Dobrota Pucherová
(1977)

Literárna vedkyňa, pôsobí v Ústave svetovej literatúry SAV a na Viedenskej univerzite.

samotnými postavami. Román bol dvakrát sfilmovaný. Tému rozvinul v románe *The Impostor* (2008). Medzinárodne úspešný *The Good Doctor* (2003) je príbehom dvoch protikladných mužských postáv v odľahlej vidieckej nemocnici v post-apartheidovej Juhoafrickej republike. Kladie si otázku, ako sa zodpovedne postaví k traumatickej minulosti z pozície belocha.

Ďalší román, *In a Strange Room* (2010), tvoria tri príbehy, ktorých hlavný hrdina, samotár Damon, objavuje cudzie krajiny a samého seba. Pri beletrizovanej biografii *Arctic Summer* (2014) si Galgut prepožičiava názov od nedokončeného románu anglického spisovateľa E. M. Forstera (1879 – 1970) ako gesto vzdania pocty uznávanému autorovi a odporcovi kolonializmu, ktorý celý život tajil svoju sexuálnu orientáciu.

Príbeh o lojalite, dôvere a zrade

Jeho posledný román *The Promise* (2021), víťaz tohtoročnej Bookerovej ceny, je viacgeneračný epický príbeh jednej belošskej juhoafrickej rodiny na tému lojality, dôvery a zrad. Naratívne pripomína Faulknera aj Felliniho, od ktorého si román prepožičal epigraf. Zomierajúca matka rodiny žiada svojho muža, aby dal černošskej slúžke do vlastníctva prístavbu, v ktorej býva. Manžel sľub nedodrží a tvári sa, že naň zabudol. Nedodržaný sľub sa stane kliatbou, ktorá prenasleduje jeho tri deti po desaťročia. Morálne poslanstvo v Galgutových príbehoch nikdy nie je jednoznačné. Sestra Amor, ktorá chce sľub matky splniť, a brat Anton, ktorý je proti tomu, odrážajú dilemy bielych Juhoafričanov. „Ako vrátite svoje historické privilégium?“ pýta sa Galgut. „Je možné jednoducho ho odovzdať ako kabát v šatni?“ Galgut je typický introvert, ktorého reakcia na Bookerovu cenu bola „dosť ma to vyrušilo. Včerajšia ceremónia pôsobila totálne surreálne, ako keby som dostal po hlave. Isteže, knihe to pomôže, takže je ťažké sa tomu netešiť.“

☛ **Dobrota Pucherová (1977)**

(Text je redakčne krátený. Plné znenie nájdete na www.litcentrum.sk)

Hold jazyku

Goncourtovu cenu 2021 má Mohamed M. Sarr

Odkiaľ ste, Mohamed? Som zo sveta literatúry. Je to moja krajina, môj životný priestor. Krajina, ktorá mi nikdy nič nevytkne, ktorá ma vždy prijme. A preto je dôležité v tej krajine žiť.

Mohamed Mbougar Sarr, 31-ročný Senegalčan pôvodom z Diourbel, je jedným z najmladších autorov ocenených prestížnou literárnou cenou Goncourt a prvým oceneným autorom zo subsaharskej Afriky. Študoval na vojenskej strednej škole v Senegale, vo Francúzsku na École des hautes études en sciences sociales. Ocenená kniha **La plus secrète mémoire des hommes** (Najtajnejšia ľudská pamäť) je jeho štvrtým románom. V predošlých knihách sa venoval terorizmu (*Terre ceinte*), africkej migrácii (*Silence du chœur*), homosexualite v Senegale (*De purs hommes*).

V románe *La plus secrète mémoire des hommes* mladý senegalský spisovateľ hľadá autora kultovej knihy publikovanej v roku 1938. Literárna kritika vo Francúzsku komentuje román ako vtipný, krásny, bohatý, plný erudície. Féerický príbeh prostredníctvom postavy spisovateľa Elimana je cestou okolo sveta kníh, labyrintovou prechádzkou 20. storočia. Pri čítaní mi vysychalo v ústach, zastavovala som po niekoľkých vetách, aby som sa nadýchla. Občas bolo treba spomaliť kolotočový závrät z kombinácií použitých slov, štylistických zvrátov, rozprávačských prekvapení, z otázok, ktoré text neustále produkoval.

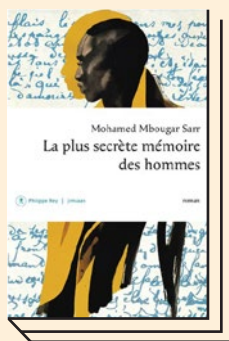
Dobrá kniha prekáža

Sarr napísal, že veľká kniha nehovorí o ničom a pritom je v nej všetko. Dobrá kniha je kniha, ktorá prekáža a niekedy to okolie neodpustí. Taká, ktorej sa podarí otvoriť novú otázku vnútri veľkej otázky, čo je to ľudská bytosť. „Nepadni nikdy do pasce chcieť povedať, o čom je nejaká kniha, ktorú pokladáš naozaj za dobrú. Ľudia chcú, aby kniha bola o niečom. V skutočnosti, Diégane, len priemerná alebo zlá alebo banálna kniha je o niečom. Veľká kniha nemá tému a nehovorí o ničom, len hľadá, čo povie alebo objaví, ale to „len“ je vlastne všetko a to „čosi“ je tiež už všetko.“

Po prečítaní tejto knihy by som na otázku, o čom je, povedala, že neviem, vlastne o všetkom. Možno by som sa to snažila nejako rozviesť. O identite, o krajine, ktorú opúšťame, ale nikdy nestratíme, o matke, ktorej nepíšeme, netelefonujeme, ale aj tak sme s ňou viac ako s kýmkoľvek iným, o tom, že pri návratoch na miesta z minulosti nikdy nenájdeme to, čo sme tam zanechali, o tom, že realita je aj to, o čom len fantazujeme, o spomienkach, o láske k literatúre, o hľadaní, o tom, že minulosť si nás vždy niekde v budúcnosti počká. Hovoriť za nás všetkých, ktorí poznáme hlasy v telefóne viac ako objatia. Detstvo nás doháňa do posledného nadýchnutia, pamäť nemilosrdne filtruje, čo opustí a čím nás bude

Mohamed Mbougar Sarr pred prevzatím Goncourtovej ceny za rok 2021.

Mohamed M. Sarr:
La plus secrète mémoire des hommes
Éditions Philippe Rey,
2021 (FR)

Mária Danthine DopjEROVÁ (1974)

Vyštudovala angličtinu-ruštinu na FiF UK v Bratislave, na parížskej Sorbone získala magisterský titul anglickej lingvistiky. Od roku 1998 žije vo Francúzsku. Okrem iného je autorkou kníh *Paríž moja láska, môj život* (Remedium, 2010), *Paríž môj druhý domov* (Slovenský spisovateľ, 2013), *Parížske momenty* (Slovenský spisovateľ, 2016) a *Francúzsko krížom-krážom* (Slovart, 2020).

trápiť, skúmame zákutia našej najtajnejšej pamäti a spolu s proviantom na cestu si minulosť nesieme v batohoch, ktoré nikde nemôžeme zložiť. To veľké „čosi“ v románe je aj bolestivé konštatovanie, že čas v nás zabíja ilúziu jedinečnosti našich rán. Všetko sa obrúsi, zovšednie, vybledne, splynie s ľudskou masou.

Hľadanie najlepšej otázky

Moderátorom literárnych diskusií odpovedá pomaly, s prízvukom dôrazne vyslovujúcim hlásku r, a pritom jeho francúzština je čistejšia a bohatšia ako tá, ktorú denne počúvam. Má svoju intonáciu a kadenciu, z jeho slovnej zásoby, spôsobu, ako stavia vety, z nečakane použitých slov s presným záhom do pocitov vzdáva francúzskemu jazyku hold. Knihu písal tri roky, avšak na otázku, koľko mu trvalo napísanie knihy, odpovedá, že písaniu zodpovedá nedefinovateľné obdobie, obdobie spolužitia s vlastnou obsesiou, obdobie všetkých prečítaných kníh, sústredené hľadanie, ktorého výsledkom nie je odpoveď na otázku, ktoré si človek kladie, ale tá najlepšia otázka. Výsledkom v procese písania je otázka, ktorá nás uspokojí. Zdôrazňuje nutnosť uvedomiť si, že frankofónna literatúra nie je len Francúzsko a že keď odmeníme spisovateľa z Kanady, Haiti alebo africkej krajiny, nemá to byť preto, že mu preukazujeme službu, ale preto, že tá literatúra môže byť rovnako kvalitná. Všetci obyvatelia frankofónneho priestoru sú rovnako vlastníčkmi francúzskeho jazyka.

Tvrdí, že hodnotu spisovateľa nerobí miesto, kde píše. Spisovateľ môže byť univerzálny z ktoréhokoľvek miesta, ak má čo povedať. Tiež si však myslí, že kdekoľvek nepríde človek na to, čo chce povedať. Myslím si, že aj keď človek príde na to, čo chce povedať, len málokto to povedať vie. „Nepýtajte sa ma, o čom je román *La plus secrète mémoire des hommes*.“ Je v ňom všetko o živote, i keď „život nie je ničím iným ako spojovníkom v slove peut-être (možno)“.

✉ **Mária Danthine DopjEROVÁ**

(Text je redakčne krátený. Plné znenie nájdete na www.litcentrum.sk)

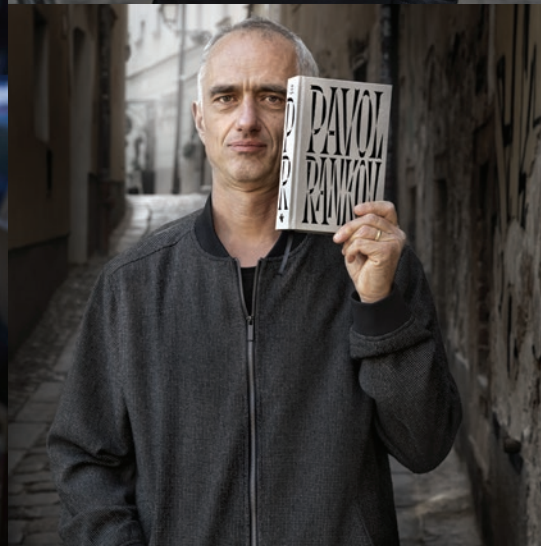

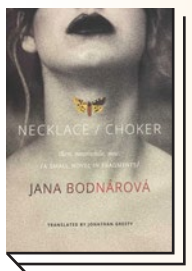
Foto © Táňa Hojčová

Exkluzívna ExEdícia k 30. výročiu založenia vydavateľstva KK Bagala v predaji vo vybraných kníhkupectvách iba od 6. do 31. decembra 2021. Dizajn © Palo Bálik, lettering © Michal Tornyai, razba na plátne Peyer. Vydanie kníh z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

E-shopy: www.Artforum.sk, Martinus.sk, AlterEgo.sk a KKBagala.sk

Jana Bodnárová: Necklace/Choker (Náhrdelník/Obojok)
Seagull Books, 2021 (UK/India)
Preklad: Jonathan Gresty

Monika Kompaniková: Boat Number Five (Piata loď)
Seagull Books, 2021 (UK/India)
Preklad: Janet Livingstone

Ivana Gibová: Barbara, Himmelhergott & Katharsis (barbora, boch & katarzia)
Drava Verlag, 2021 (AT)
Preklad: Marie-Theres Cermann

Dominika Moravčíková: Діти Гамельна (Deti Hamelny)
Krok Books, 2021 (UA)
Preklad: Les Beley

VÍTAZ CENA RENÉ 2021

Jednorožce Barbory Hříňovej sú piaty René

Študentská porota, zložená z delegátov a delegátok osemnástich škôl, vybrala laureátku Ceny René – Anasoft litera gymnazistov 2021. V minulosti už získala naraz ocenenia Anasoft litera aj Cenu René tá istá kniha – *Šeptuchy* Aleny Sabuchovej. Ako sa ukázalo po tajnom hlasovaní po online diskusii večer 2. decembra 2021, história sa zopakuje. Tentoraz sa z oboch ocenení môže tešiť **Barbora Hříňová**, ktorej úspešná zbierka poviedok *Jednorožce* vyšla vo vydavateľstve Aspekt.

Do piateho ročníka Ceny René bolo zapojených 27 slovenských stredných škôl a gymnázií. Od mája čítali študenti a študentky päťicu nominovaných diel: spomínané *Jednorožce*, ďalej *Prípad starej dámy* Nataše Holinovej, *Naničhodnicu* Jany Juráňovej, zbierku poviedok Richarda Pupalu *Ženy aj muži, zvieratá* a súbor nominovaných uzatvárala Zuzana Šmatláková s knihou *Nič sa nestalo*.

V októbri a novembri sa mohli študenti pripojiť do dvadsiatich online diskusií, pričom každej autorke či autorovi boli venované presne štyri. Tieto podujatia dokážu každý rok mladým čitateľom a čitateľkám rozšíriť zážitok z prečítanej knihy a aj na záverečnej diskusii delegátov a delegátok zaznelo, že pri rozhodovaní sa o favoritovi či favoritke mnohým pomohli. Viac než trojhodinovú diskusiu viedla koordinátorka Ceny René Soňa Uriková a študentov a študentky podnecovala svojimi vstupmi aj Marta Součková. Tá sa na diskusií zúčastnila ako zástupkyňa porotcovského zboru Ceny Anasoft litera, ktorý päťicu kníh vybral.

Po prvom kole, v ktorom jednotliví delegáti a delegátky zverili svoje či celoškolské preferencie, sa do druhého kola dostali tri tituly. Tie sa počas diskusie rozobrali detailnejšie a ešte

nikdy v histórii ceny sa nestalo, aby bolo finále také napínavé. Tajné hlasovanie dopadlo nakoniec v prospech víťazstva knihy *Jednorožce* v pomere hlasov 7:6:5. Tesný výsledok predznamovali už jednotlivé vstupy diskutujúcich. Rozoberali najmä jednotlivé témy kníh (inakosť, staroba či sociálne siete) a ich prínos do životov mladých ľudí.

Samotné vyhlásenie výsledkov zaznelo 3. decembra z éteru Rádia Devín. Soňa Uriková zhodnotila celý priebeh ročníka a spolu s Kolomanom Kertészom Bagalom pozvali poslucháčov a poslucháčky sledovať online festival Autoriáda. Ten sa konal 4. decembra a jeho súčasťou bol aj program k piatemu ročníku Ceny René. Cena René – Anasoft litera gymnazistov je prvou literárnou cenou na Slovensku, o ktorej rozhodujú študenti a študentky vybraných slovenských gymnázií a stredných škôl. Cenu vyhlasuje Literárne informačné centrum a Anasoft litera. Projekt z verejných zdrojov finančne podporil Fond na podporu umenia. Cena má priblížiť súčasnú domácu prózu mladšej generácii, učiť študentov a študentky chápať a interpretovať literárny text, argumentovať, obhajovať svoje názory a rozvíjať kritické myslenie. Autorkou vizuálneho konceptu tohto ročníka je Kristína Soboň.

Prvou laureátkou ceny sa stala Ivana Gibová s knihou *Barbora, boch & katarzia*. Víťazom druhého ročníka bol Daniel Majling so zbierkou poviedok *Ruzká klazika*. Tretím laureátom sa stal Václav Kostelanski s knihou *Virtuóz*. Štvrté ocenenie získala Alena Sabuchová s románom *Šeptuchy*.

♣ red

Každý človek je menšina sám osebe

Rozhovor s laureátkou
Ceny Anasoft litera 2021 aj Ceny
René 2021 Barborou Hřínovou

Porota literárnej Ceny Anasoft litera to mala tento rok pri konečnom výbere ťažké. O víťazke Barbore Hřínovej a jej debute *Jednorozce* napokon rozhodla „zvýšená autorská vnímavosť a schopnosť zosilňovať – dúfajme – aj čitateľskú citlivosť“.

✦ Daniela Balážová

Barbora Hřínová (1984)

Vyštudovala Filmovú a televíznu fakultu VŠMU v Bratislave, kde je odbornou asistentkou v Ateliéri scenáristickej tvorby. Absolvovala študijné a výskumné pobyty v Gruzínsku a v USA. Je autorkou rozhlasových dokumentov, v oblasti televíznej scenáristiky spolupracovala na niekoľkých seriáloch a dokumentárnom cykle *Prvá*. Je trojnásobnou finalistkou súťaže *Poviedka* (2008, 2017, 2018), laureátkou Ceny Anasoft litera 2021 a Ceny René 2021 za debut *Jednorozce*.

Začnime koncoročne. Aký bol pre vás tento rok? Ako hodnotíte dosah pandémie na literatúru a kultúru?

Ako autorka vnímam obmedzenie podnetov a celkové stíšenie a spomalenie spoločnosti ako stimulujuce pre tvorbu. Myslím si, že pre literatúru bolo posledné obdobie prajné. Jar a leto boli navyše priaznivé aj pre podujatia, ja som si celkom užívala besedy v rámci ALU (Anasoft litera uvádza) – navštívila som viaceré pekné mestá na Slovensku a stretla zaujímavých ľudí. Na VŠMU sme už v prvej vlne pandémie prešli na učenie online, takže návrat k dištančnej výuke ma nezaskočil. Keďže na katedre scenáristiky a dramaturgie sa zaoberáme predovšetkým prípravou textov, môže to pohodlne takto fungovať, oveľa horšie sú na tom výrobné ateliéry, ako aj celé odvetvia umenia, ktoré priamo závisia od realizácie pred divákmi...

Váš debut *Jednorozce* naznačuje, že máte zmysel pre humor. Pobavili vás aj reakcie po jeho vydaní?

Ani nie. Asi som mala šťastie na veľmi vnímavých recenzentov a recenzentky, ktorých knižka oslovila a pochopili ju približne tak, ako som zamýšľala. Zvlášť po diskusii LQ, ktorá býva často veľmi kritická a *Jednorozce* z nej vyšli dobre, zo mňa opadlo prvotné dosť veľké napätie. S humorom som sledovala skôr dianie pred vydaním knižky, keď v marci vypukla pandémia a na chvíľu sa zdalo, že zaniknúť môže nielen knižný trh, ale aj celý svet, ako sme naň boli zvyknutí. Hovorila som si, že ja už asi naozaj nikdy nedebutujem a že som svoju neistotu preniesla od celospoločenského kolapsu. Bola som veľmi rada, že sa napokon situácia ustálila a mohli sme knižku uviesť, dokonca naživo, v krátkej etape letného uvoľnenia.

Svoje postavy ste vo viacerých rozhovoroch charakterizovali ako večných hľadačov. Patrite k nim aj vy, keďže človek je tvor večne nespokojný?

V poviedkach mi nešlo ani tak o zobrazenie večnej nespokojnosti, pretože tou naozaj trpíme priebežne asi všetci, ale skôr o hľadačstvo, ktoré je typické len pre istý typ postáv. Že sa niekto nevie dlhšie ustáliť, nájsť svoje miesto vo svete. Súvisí to s inakosťou, s tým, že moje postavy narážajú na stereotypy a neprijatie v spoločnosti. Nájsť šťastie, lásku alebo hoci aj pracovné miesto im potom trvá dlhšie. Nejde tu len o konfrontáciu so spoločnosťou, je to spôsobené aj ich vnútornou nestálosťou, neistotou, možno komplikovanosťou. V tomto zmysle „jednorozce“ určite odrážajú časti mňa samej. Niekedy zvyknem o veciach príliš dlho rozmýšľať, pochybovať. Ale nevnímam to ako negatívnu črtu. Mne sú sympatickí ľudia, ktorí sa nezabývali v nejakom vopred a definitívne osvojenom svetonázore, filozofii alebo príslušnosti k sociálnej skupine, ale neustále svoj názor korigujú podľa toho, čo vidia okolo seba. Veční hľadači sú pre mňa aj tí, ktorí sa nezabarikádovávajú vo svojich istotách a presvedčeniach, ale sú otvorení novému.

Vaše poviedky pôsobia ako príbehy bežných tridsiatnikov spracované citlivou pozorovateľkou. Boli pre vás inšpiráciou konkrétni ľudia?

Áno, pri písaní ma väčšinou inšpiruje realita, nesprostredkovaný zážitok. Považujem to v niečom za nenahraditeľné a jedinečné, je to však len môj koncept a niekoho môže inšpirovať, naopak, svet médií alebo literatúry. Predobrazy postáv v mojich poviedkach pochádzajú z môjho okolia, ale nikdy ich nezobrazujem jedna k jednej alebo priamočiaro. Myslím, že v životoch tých reálnych ľudí sa udialo aj veľa iného, ako sa

Barbora Hrinová:
Jednorozce
Bratislava: Aspekt, 2020

Moja ženská postava na Kaukaze je v niečom rovnako osamelá a stratená ako starénka vo východoslovenskej dedine.

Barbora Hrinová

deje v mojich textoch. Ja si vyberám len to, čo mi zapadá do témy, o ktorej rozmýšlam. V prípade *Jednorozcov* to boli variácie na témy samoty, neistoty, inakosti. A mala som obdobie, keď som, napriek tomu, že som z Bratislavy, žila v podnájmoch a tam sa prirodzene stretnete so vzorkou ľudí, ktorí sa ešte neustálili a sú v akomsi prechodovom štádiu života. To ma na nich, ale aj na sebe v období písania knižky fascinovalo.

Čím vás priťahovala inakosť a jej vnímanie spoločnosťou?

Inakosť sa v *Jednorozcoch* vyskytuje vo dvoch rovinách; jedna je doslovná, z definície, kam patria postavy z LGBTI+ komunity, a druhá je univerzálna, všefudská, veď napokon každý človek je menšina sám osebe. Nechcela som na postavách zdôrazňovať moment ich sexuálnej identity či vonkajškovej odlišnosti, pretože si myslím, že takíto ľudia sú súčasťou každodennosti a v ničom podstatnom sa od väčšiny nelíšia. Skôr ma zaujímal a iritovala ich spoločenská percepcia, ktorá často aj na malú odchýlku od normy reaguje veľmi odmietavo a kriticky. Chcela som v poviedkach vytvoriť priestor, v ktorom by sme sa mohli aj na „odlišné postavy“ či rôzne nedostatky pozrieť trochu ľudskejšie.

Ako dlho zrel rozhodnutie vydať zbierku poviedok?

Zbierku poviedok som chcela vydať už veľmi dávno, ale po skončení vysokej školy mi akosi chýbalo vnútorné ustálenie a možno aj odvaha nasmerovať všetko tam, kde ma to lákalo najväčšmi. Nutnosť uživiť sa otestovala moje prvotné idealistické zámery. Písala som scenáre pre televíziu, pracovala som na dokumentárnych projektoch a zámer napísať knižku zostával dlhšie len v teoretickej rovine. K *Jednorozcom* som mala veľa poznámok aj širší súbor postáv, ktorý sa napokon podľa potrieb celku okresal. Veľa som o nich rozmýšľala aj pochybovala a veľa škrtala. Keď si už sadnem k počítaču, mám väčšinou dve verzie textu vymyslené aj zavrnuté vo svojej hlave. Takže to bola pomerne dlhá cesta, ale som rada, že sa mi napokon podarilo obmedziť vnútorné monológy a dostať sa k písaniu.

Jednorozce prekračujú hranice Slovenska. Bonymu začína byť v jednej chvíli jasné, že „kým si nájde partnerku, spozná aspoň Vyšehradskú štvorku“, Alica sa pri pobyte v Gruzínsku obáva, aby po prisahaní na Bohorodičku o pár hodín nemusela prisahať na fotografiu Maa... Do akej miery vás inšpiruje svet?

Cestovanie je prirodzene inšpiratívne vo svojej podstate, je úplne jedno, či idem na výlet do Skalice alebo na druhý koniec sveta. Strávila som dlhší čas v Gruzínsku a v USA a oba pobyty mi priniesli veľa zážitkov a pozorovaní, ale aj iný pohľad na domácu kultúru. Inde ako na Slovensku by som už žiť nechcela. Myslím si, že ani tu doma už nie je svet len „taký náš“, domáci, pretože sa prostredníctvom internetu a styku so zahraničím veľmi rozšíril a obohatil. Ale aj skomplikoval. Takmer každý nosí v smartfóne a vo svojej hlave takú malú „globálnu dedinu“ a konfrontuje sa s ňou. Svet za hranicami Slovenska ma teda inšpiruje do tej miery ako svet doma – hľadám v ňom situácie a podnety, ktoré zobrazia moje postavy v zaujímavom svetle.

Bolo zámerom nedržať postavy len v Karpatskej kotline, v jednom regióne či len v meste?

Čiastočne je cestovanie prirodzený životný štýl mojich postáv, generácie tzv. mileniálov. Takže som ani neuvažovala o tom, ako ich udržať v nejakom jednom, limitovanom priestore. Zrejme ma baví skúmať tie isté témy v rôznych prostrediach. Moja ženská postava na Kaukaze sa mi zdá v niečom rovnako osamelá a stratená v spoločnosti ako starénka vo východoslovenskej dedine. Chcela som však zobrazíť toto novodobé „nomádstvo“ nielen z pohľadu „večných hľadačov“, ale aj z hľadiska ich rodičov a ešte starších. V poviedke *Klebeta* sa prelínajú osudy starnúcej a ešte staršej ženy, ktorých potomkovia sú rozlezení po svete a ony ich životnému štýlu nerozumejú. Cítia sa osamelé na svoj vlastný spôsob.

Máte vysoko nastavenú latku. Čo pre vás ako autorku debutu znamená získanie Ceny Anasoft litera 2021?

Pri odovzdávaní ceny som povedala, že som to vôbec nečakala, pretože viem, ako to vyzerá zvonku. Že je to debut a časť spoločnosti to vníma ako „veľké prekvapenie“. Ja som však počas roka vnímala recenzie a pozitívnu diskusiu okolo knižky, ktorá mi dávala dôvod na isté príjemné tušenie. Ale bola som, samozrejme, skeptická. Veľmi ma potešilo zdôvodnenie poroty, pretože mi tú cenu udelili, v ktorom úplne presne vystihli, o čo mi v *Jednorozcoch* išlo, ešte pred tým, než som začala písať. Určite je to pre mňa aj záväzok, ale nepocítujem to ako neprijemný tlak. Ocenenie vnímam skôr ako radosť a motiváciu, ku ktorej sa môžem vracáť pri recidívach neistoty a pochybovania.

Podľa poroty v najužšom výbere skončila „silná, kvalitatívne vyrovnaná trojka“. Koho ste tipovali na víťaza?

Mojimi favoritmi boli Richard Pupala a Jana Juráňová. Rišo pre jeho symbiózu dokonalej poviedkovej formy a citu, ktorý vložil do svojich poviedok. Prečítala som všetky tri jeho knižky a vždy to bol pre mňa zážitok. Ponorenie sa do sveta, ktorý je v kulisách obvyčajnej všednosti veľmi intenzívny, až existenciálny. Jana Juráňová aj vo svojom románe *Naničhodnica* veľmi zaujímavou konfrontuje spoločenské stereotypy a nasvecuje situácie slabších. Najmä prvá časť knižky o osemdesiatničke Ludmile, nachádzajúcej dočasný azyl na chodbách nemocnice, je napísaná skvele. Prečítala som takmer všetky knižky z „desiatky“ a v každej bolo pre mňa niečo silné a zaujímavé.

Aké sú vaše plány do budúcnosti? Čo je námetom novej prózy, ktorú pripravujete?

Moje plány sa týkajú aj zdravia a väčšej pozornosti k životu ako takému. A áno, pracujem na dlhšej próze, ale ešte uvidím, či to bude nakoniec román alebo zbierka troch noviel. Spájajúcim motívom je jeden atypický muž, vzťah otca a dcéry, rodina, zvláštne malé spoločenstvo, ktoré utvárame. Ale nechcem prezrádzať viac, je to stále v procese vzniku. A po skončení pandémie, ak v niečo také môžeme dúfať, by som chcela oživiť aj niektoré svoje cestovateľské plány.

Večer, keď treba vzhliadnúť ku hviezdám

**Markéta Andričíková
(1974)**

Vedecky a pedagogicky pôsobí na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Venuje sa svetovej literatúre, výtvarnému umeniu, kinematografii, slovenskej a svetovej literatúre pre deti a mládež a problematike detskej recepcie.

Dohviezdny večer. Dvadsaťpäť príbehov, dvadsaťpäť krásnych prekvapení – ako v tom najlepšom adventnom kalendári. V každom príbehu sa môžeme nanovo dotýkať Vianoc.

✦ **Markéta Andričíková**

Pôvodne latinský výraz *advent* sa v našej kultúre spája so zjavením alebo očakávaním príchodu Spasiteľa. Je to (bez ohľadu na vierovyznanie) čas stíšenia, spomalenia, obdobie prehodnocovania vlastných postojov a skutkov, príležitosť na vyjadrenie vďaky, preukázanie dobrej vôle.

V novodobej histórii (od konca 19. storočia) sa čakanie na slávnostný Štedrý večer spája, predovšetkým u detí, s dvadsiatimi štyrmi drobnými prekvapeniami v adventnom kalendári.

Kniha **Dohviezdny večer** prináša (nielen) deťom dvadsaťpäť príbehov, dvadsaťpäť krásnych prekvapení – ako v tom najlepšom adventnom kalendári. V každom príbehu sa môžeme nanovo dotýkať Vianoc a pritom vnímať ich mnohé „príchute“.

Hosť do domu

Vianoce sú čas, keď sa pri slávnostne prestretom stole stretávajú deti, rodičia, starí rodičia a iní príbuzní. Zvyčajne si kladú pod obrus cesnak a peniaze, rozkrajujú a delia si jablčko, jedia obľátky s medom, kapustnicu, kapra so šalátom, opekance s makom a podobne. Často dávajú na stôl jeden tanier a príbor navyše – či už ako spomienku na zosnulého príbuzného, alebo ako symbolické očakávanie iného hosťa v duchu príslovia „hosť do domu – Boh do domu“.

Práve prítomnosť cudzieho, neznámeho hosťa v dome počas Vianoc tematizujú vo svojich príbehoch viacerí autori: v príbehu **Petra Karpinského** navštívi rodinu otrhaná Rómka, rozsvieti plamienok na sviečke a ten sa premení na jasnú – Ježišovu hviezdu; v príbehu **Mirky Ábelovej** dvaja súrodenci pozývajú na Vianoce domov osamelú a rozprávkovo tajomnú pani Evelínu, ktorá žije v zázračnom dome a vie plniť želania. Príbeh **Jána Púčka** tiež tematizuje obraz neznámeho hosťa pri štedrovečernom stole – je to bezdomovec so zvláštnym menom Atlantída. Tento príbeh však v sebe nesie aj vážne a ťaživé posolstvo o ľudskej krutosti, predsudkoch a pokrytectve.

Úplne iný – hlboko symbolický – rozmer hosťa v dome má v magickom, poetickom príbehu **Moniky Kompaníkovej** chlapec, ktorého zachránil pred zmraznutím v lese otec päťčlennej rodiny.

Spomienky, súčasnosť aj magický rozmer

Vianoce ako čas spomienok, ktoré zväčša sprostredkujú starí rodičia svojim vnúčatám, sa objavujú v próze **Jany Bodnárovej**, ktorá do realisticky komponovaného rozprávania vnáša aj prvky zázračnosti – v duchu slov postavy starej mamy adresovaných vnučke: „Rozprávka môže byť ako skutočnosť a skutočnosť ako rozprávka.“ (s. 108)

Spoločne strávené chvíle detí, rodičov a starých rodičov sú aj leitmotívom vtipne a sviežo vyrozprávaného príbehu **Tone Revajovej** i **Uršule Kovalyk**. Vrucný a láskyplný vzťah vnuka a jeho dedka stvárnjuje vo svojom príbehu **Denisa Fulmeková**. Priamy rozprávač – malý chlapec – hovorí aj o tom, ako mu umierajúci dedko tesne pred smrťou priniesol tašku plnú hviezd. Obraz „prevtelenia“ duše do hovoriacej bábyky nájdeme aj v próze s fantastickým nádychom autora **Pero Le Kvet**.

Prózy **Márie Modrovich**, **Marty Hlušíkovej**, **Petra Šuleja**, **Gabriely Futovej** sú spomedzi všetkých príbehov najvýraznejšie vsadené do súčasnosti a v zobrazovaní detských postáv a ich interakcií s rovesníkmi, ako aj s dospelými (rodičmi, prarodičmi, učiteľmi) presvedčivo reflektujú ich problémy i záujmy.

Viacere prózy – aj vďaka konotlačne nasýtenej téme Vianoc zobrazujú cestu tajomnou nočnou krajinou. Okrem prózy Moniky Kompaníkovej a Jany Bodnárovej sa tento obraz objavuje aj v próze **Veroniky Dianškovovej**, pričom tu cesta troch detí v nočnom lužnom lese za žiarivým mesiacom má až charakter zasvätenia.

Magický rozmer má aj nočná púť dvoch súrodencov do hĺbín zeme za hlasom starého zvona v príbehu **Petra Balka**. V próze **Vandy Rozenbergovej** ide počas vianočnej noci chlapec Šmoťo za svojim obľúbeným zvieratkom – nutriou – aby jej daroval pletený „náchvostok“ a zbral ju domov, do tepla.

Pestrý žánrový mix

Knižný adventný kalendár *Dohviezdny večer* je pestrú zmesou príchutí, aj pokiaľ ide o žánrové zastúpenie. Z prirodzených dôvodov je medzi prózami najčastejšie zastúpený príbeh zo života detí a môže byť ladený vážne alebo humorne.

Humorne sú komponované aj niektoré autorské rozprávky – **Agda Bavi Pain** vložil svoj príbeh do úst strateného vianočného darčeka (ktorý sa nebojí ani Smrti), **Branislav Jobus** prináša deťom veselý príbeh o koze Ichtyle, pracovníčke donáškovej služby, ktorá sa v dome starého vlka neovládla a zjedla mu celý vianočný stromček. K humorno-poetickému pólu

smeruje aj rozprávka **Viliama Klimáčka** o vložke Vilhelmíne, opisujúcej svoju púť v atmosfére od kvapky až po vložku a naopak.

Iné rozprávkové príbehy smerujú skôr k symbolickému plánu. Takou je napríklad rozprávka **Evy Luky** o mníšikovi Papuchandrovi, ktorý závidel čečetke, že môže lietat do rôznych krajín a vidieť, ako tam ľudia oslavujú Vianoce. Čečetka mníšikovi o Vianociach hovorí, že „sú ako šnúra tých najligotavejších rybiek, ktoré spolu plávajú oceánom, a nad nimi svieti polárna žiara ako hviezda“. (s. 61) Výrazný symbolický plán má aj rozprávka **Dominiky Madro**, pričom tá je aj jedna z najabstraktnejších. Malí škriatkovia z rodu Slovo-dejov strážia krásu a dobro slova, ktoré sa vytráca zo sveta ľudí, a zachrániť ho môže na Vianoce iba čisté detské srdce.

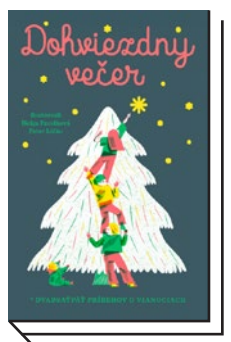
Zo žánrového hľadiska je v knihe zastúpená aj sci-fi poviedka **Evy Urbanovej**, ktorá v druhom pláne roztvára problém života detí na periférii (bez rodičov, v nápravnom zariadení). **Ján Uličiansky** sa v sci-fi ladenej básni *Vesmírne Vianoce* zamýšľa nad tým, ako môžu vyzerat Vianoce o tisíc rokov. Tento obraz nie je príliš lákavý.

Premyslená kompozícia

Kompozícia celej knihy *Dohviezdny večer* je dôkladne premyslená. Okrem tematickej, štylistickej a žánrovej pestrosti a vyváženosti o tom svedčia aj posledné dva príbehy. Dvadsiatym štvrtým v poradí je výrazne symbolický príbeh **Dany Podrackej** *Anjel vysoký ako topol*, ktorý prostredníctvom rozhovoru modrookého chlapca s jeho otcom vysvetľuje význam spojenia *Dohviezdny večer*: „Tak naši predkovia hovorili Štedrému dňu... Lebo to je večer, keď treba vzhliadnuť ku hviezdám. A nájsť si medzi nimi tú svoju.“ (s. 196) Modrooký chlapec sa pre svoj nezištný dobrý skutok stretne s anjelom a ten mu povie, že každý, kto k nemu nájde cestu, sa znova narodí. Tieto slová jasne odkazujú aj na vianočné mystérium.

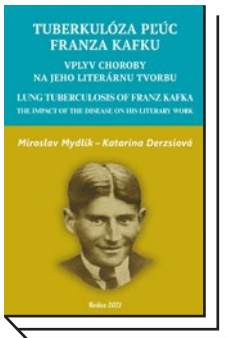
Posledný (dvadsiaty piaty) príbeh **Daniela Heviera** hovorí o tradícii stavania živých betlehemov, ktoré majú ľuďom pripomínať Kristovo narodenie. Jeden z takýchto betlehemov si vytvorili bezdomovci na periférii veľkomesta. A aj keď mali v špinavej deke zabalenú bábiku s odtrhnutou rukou, usmievala sa na nich „svätá tvár Dieťaťa. V jeho očiach sa trblietali súhvezdia a okolo hlavy sa šírilo svetlo, aké sa maľovalo na starých obrazoch so svätou rodinou“. (s. 201) Medzi riadkami tohto krátkeho, sotva dvojstranového príbehu, ktorý možno vnímať z hľadiska kompozície knihy ako epilóg, sa dozvieme, že živého Krista môžeme nájsť kdekoľvek a v komkoľvek. Rovnako ako môžeme odkryť mystérium Vianoc v každom z príbehov *Dohviezdeného večera*.

Ten k čitateľom prichádza aj v elegantnom balení. Knihu ako celok krásne dotvárajú ilustrácie dvojice autorov **Helgy Pavelkovej** a **Petra Lička**. Ich štýl je moderný, originálny a zároveň neprvoplánový. Každý príbeh tu vďaka citlivému obrazovému sprievodu nabobúda nový, zaujímavý rozmer.

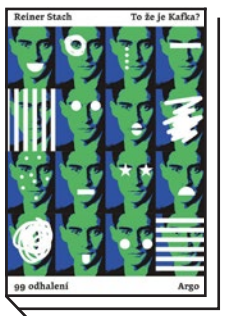

Kolektív autorov:
Dohviezdny večer.
Dvadsaťpäť príbehov
o Vianociach
Ilustrovali: Helga
Pavelková, Peter Ličko
Bratislava: LIC, 2021

Miroslav Mydlík,
Katarína Derzsiová:
Tuberkulóza pľúc
Franza Kafku
Košice: Lagarto, 2021

Reiner Stach:
To že je Kafka?
99 odhalení
Praha: Argo, 2021

Eva Dědečková (1988)
Filozofka a publicistka. Vyštudovala filozofiu a dejiny filozofie na UPJŠ v Košiciach a na Univerzite Karlovej v Prahe. V súčasnosti pôsobí ako vedecká pracovníčka na Filozofickom ústave SAV v Bratislave. Venuje sa fenomenológii, prednostne kozmologickej filozofii výchovy Eugena Finka a Friedricha Nietzscheho.

Pomník Franza Kafku v Tatranských Matliaroch

Nadčasový Kafka, človek svojej doby

V zimný sobotný večer
18. decembra 1920
pricestoval **Franz Kafka**
rýchlikom z Prahy
do Popradu, aby sa odtiaľ
odviezol električkou
do Tatranskej Lomnice,
kde naňho čakal konský
povoz so saňami
smer Tatranské Matliare.

✎ **Eva Dědečková**

Privítal ho chladný vzduch a matne svetlý obrys zasnežených Tatier, osvetlených mesiacom v prvej štvrtine. Tridsaťsedemročný spisovateľ sa vo vysokohorskom prostredí plánoval liečiť, respektíve aspoň pozastaviť rozvoj pľúcnej tuberkulózy, ktorá uňho prepukla pred tromi rokmi. Celkovo u nás strávil 8 mesiacov, až do konca augusta 1921.

Sanatórium Villa Tatra sa, žiaľ, nedochovalo, ale vďaka snahám lekára nefrológa, profesora **Miroslava Mydlíka**, vznikol neďaleko tohto miesta pamätník, odhalený v máji 2001. V tomto roku si teda pripomíname 100. výročie Kafkovho pobytu v Tatrách, ale aj 20. výročie odhalenia pamätníka Franzovi Kafkovi.

Vďaka spoluautorke, dlhoročnej spolupracovníčke a životnej partnerke už zosnulého profesora, **Kataríne Derzsiovej** vyšlo v tejto súvislosti druhé vydanie monografie **Tuberkulóza pľúc Franza Kafku**, venovanej vplyvu choroby a liečebných pobytov na literárnu tvorbu spisovateľa.

Ďalšou pozoruhodnou novinkou je výber 99 zaujímavostí z Kafkovho života od **Reinera Stacha**, známeho životopisca a autora oceňovanej trilógie o Kafkovi (*Rané roky*, *Roky rozhodovania* a *Roky poznania*).

Liečebné pobyty 1917 – 1924

Monografia venovaná téme Kafkovej tuberkulózy nám v tvrdej väzbe a na kvalitnom papieri umožňuje aj vďaka bohatej, viac-menej kvalitnej obrazovej dokumentácii navštíviť miesta, kde Franz počas trvania svojej choroby istý čas pobudol. Od počiatčného chrenia krvi v byte v Schönbornskom paláci v Prahe počas augustovej noci roku 1917 prejde Franz mnohé miesta pomaly sa rozpadajúceho Rakúsko-Uhorska, neskôr už novovzniknutého Československa, Talianska, Nemecka či Rakúska, kde napokon v roku 1924 umiera, vyčerpaný neznesiteľnými bolesťami, spôsobenými rozšírením tuberkulózy do hrtana. Samozrejmosťou publikácie sú aj úvodné základné biografické informácie. Trochu rušivo pôsobí nezjednotená jazyková podoba citátov (niekde česky, niekde slovensky), viaceré chyby (jednak už v rokoch v obsahu a na ďalších miestach v texte, ale aj jeden obzvlášť úsmevný, keď Franz Kafka píše pohľadnicu v apríli 2015), zato ako pozitívum možno vnímať doplnok v podobe anglickej mutácie textu (avšak so zachovanými chybami).

V závere je priestor venovaný pomníkom Franza Kafku a spomína sa aj medzinárodný medicínsko-literárny memoriál, ktorý sa v rokoch 2001 – 2017 konal v Tatranských Matliaroch a Tatranskej Lomnici. Žiaľ, po smrti profesora Mydlíka táto činnosť ustala, čo je veľká škoda. Pevne verím, že v budúcnosti budeme môcť na dobrú tradíciu nadviazať a uctiť si pamiatku Franza Kafku aj profesora Mydlíka. Monografiu je na slovenské pomery možné považovať za výborný počín, ktorý by – práve v súvislosti so zameraním knihy – získal hádam aj mimoriadny medzinárodný význam, ak by priniesol preklady autentickú lekárskej dokumentácie pacienta Franza Kafku. Koho by zaujímal bližší, trochu osobnejší pohľad na jeho pobyt v Tatranských Matliaroch, Podtatranská knižnica v Poprade ešte v roku 1997 vydala výber z Kafkovej korešpondencie s názvom *Tatranské listy*, ktoré nie sú uvedené medzi zdrojmi v recenzovanej publikácii o tuberkulóze pľúc. Napriek tomu, že tieto *Tatranské listy* by si zaslúžili nové, redigované a rozšírené vydanie,

môže sa z nich čitateľ dozvedieť mnoho zaujímavého, napríklad to, že Kafkovi z ľubozvučnej slovenčiny ostalo v spomienkach len v električke započuté „oioio!“.

Franz Kafka ako človek z mäsa a kostí

Keď sme pri Matliaroch, počas pobytu zachytili Franza celkom kvalitné fotografie, ktoré poslal potom rodine do Prahy ako pohľadnice. Ukazujú ho nie ako ten mýtus bezkrvného neurotika, ktorý sa okolo neho po smrti vytvoril, ale ako veľmi sympatického, štíhleho muža s chlapčenskými črtami a úsmevom na tvári v spoločnosti iných ľudí. A keď už hovoríme o tom „ľudskom“, nemeckému životopiscovi Reinerovi Stachovi vyšla v českom preklade kniha s názvom **To že je Kafka?**, ktorú podčiarkuje marketingovo bombastický podtitul: **99 odhalení.**

Pre znalcov Franza Kafku tých „odhalení“ asi nebude až tolko, ba niektoré – dalo by sa povedať – chýbajú, ale pre bežného čitateľa to určite bude chutná vianočná bonboniéra! Vybrané náplne môžu byť – aj vzhľadom na aktuálnu spoločenskú situáciu – asi pre niekoho exoticky páľivé či kyslé, keď spozná Franzov postoj k očkovaniu (mimochodom, sám ochorel asi dvakrát na španielsku chrípku, ktorá v jeho rodine niektorým privodila smrť), ba možno by ho dnes, keby žil a tvoril, čakalo potretie dechtom a perím, ktovie...

V každom prípade by mu súčasné celospoločenské otrasy a zúrivo iracionálna polarizácia spoločnosti zrejme poskytla výživné námety na tvorbu. Okrem perličiek z jeho života, napríklad, ako si rád dal pivo, vyšiel do zábavného parku na kolotoče alebo občas navštevoval nočné kluby či to, aký bol jeho vzťah k technickým novinkám jeho doby, k tomu všetkému nájdeme veľmi dôležitý Stachov komentár, ktorý zasadzuje jednotlivé zlomky do dobového kontextu a približuje informácie o dotknutých miestach či osobách vrátane fotografií.

Podstatnou súčasťou knihy sú biografické údaje o najdôležitejších spomínaných osobách z rodiny a okolia Franza Kafku, ktoré ukazujú ich často veľmi tragický osud, najmä v dôsledku zmien režimov. Kniha, ktorá je výsledkom poctivého dlhoročného sedenia nielen nad materiálmi z archívu v Marbachu, sa číta – pardon – *hltá sama!*

Michal Kšiňan:
Milan Rastislav Štefánik.
Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami
Bratislava: Slovart, 2021

Jana Kičura Sokolová (1981)

Vyštudovala slovenský jazyk a estetiku na FIF UK v Bratislave. Pracuje na Inštitúte slovakistiky a mediálnych štúdií PU v Prešove. Odborne sa venuje vývinu syntaxe v ranej ontogenéze dieťaťa a štylistike.

Muž, ktorý poznal hviezdy

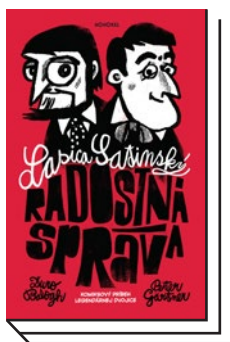
Milan Rastislav Štefánik bol slovenský politik, astronóm, vojak, letec, cestovateľ, diplomat a brigádny generál ozbrojených síl Francúzska. Slovníková enumerácia, ktorá sa spája s jedným z najväčších Slovákov, dostáva v biografii **Milan Rastislav Štefánik** s podtitulom **Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami** svoju vedeckú hĺbku.

Autor, historik **Michal Kšiňan**, predstavuje komplexnú odbornú biografii precízne sa opierajúcu o vedecký, archívny výskum. Východisková výskumná otázka, na ktorú publikácia hľadá odpoveď, je prostá a jasná. Prečo je Milan Rastislav Štefánik vnímaný ako slovenský národný hrdina? Pri hľadaní odpovedí autor pracuje so štyrmi metodologickými koncepciami, ktoré korešpondujú s členením biografie. V prvej časti sa venuje pojmu sociálny kapitál (predstavuje súbor rôznych zdrojov, ktoré môže určitá osoba využiť, pretože sa pozná s inými ľuďmi), ktorý spája so Štefánikovou schopnosťou zabezpečiť si podporu kľúčových osobností pre vlastné ciele a aktivity. Mapuje jeho cestu z rodných Košarísk cez štúdium v Prahe až po jeho etablovanie vo vyššej francúzskej spoločnosti. V druhej časti sleduje spôsob, akým sa mu sociálny kapitál darilo udržiavať a rozvíjať. Opisuje, ako Štefánik sociálny kapitál dokázal využiť v prospech vlastných vedeckých aktivít a prvotných skúseností v diplomacii (pomerne veľkú časť venuje nevelmi známej diplomatickej misii v Ekvádore). Tretia časť publikácie spracúva Štefánikov podiel na vzniku Československa z diplomatickeho, vojenského a politického pohľadu a jeho aktivity počas 1. svetovej vojny. V záverečnej časti prináša analýzu vzájomného ovplyvňovania slovenskej národnej identity a Štefánikovej identity v procese jeho osobného, diplomatickeho a politického vývinu. Venuje sa téme jeho tragickej smrti a prináša viaceré perspektívy na jej nazeranie aj pod vplyvom režimových ideológií. Zvolené metodologické koncepcie predstavujú novátorský vedecký prístup, ktorý prináša odlišnú biografickú perspektívu a reštauropuje stereotypné nazeranie na Štefánikovu osobnosť. Biografia nepodlieha chronológii, upúšťa od lineárnosti, čo adekvátne zapadá do jej metodologickej koncepcie.

Štýl biografie naznačuje už samotný názov, ktorého podtitul svojím popularizačným obrazným charakterom tvorí protíváhu vecnému názvu. Napriek faktografickej nasýtenosti, ktorá je založená na poctivom vedeckom výskume, je štýl textu čitateľsky prístupný a zrozumiteľný. Štefánikov životný osud autor nereflektuje koherentne, ale z viacerých uhlov pohľadu. Prezентuje Štefánika v rozličných životných rolách a mnohotvárných aktivitách, a tak vytvára komplexný obraz nielen vedca, diplomata a politika, ale aj zvodcu, manipulátora, vynálezcu či hrdinu. Čitateľovi tak predstavuje reálneho človeka, významnú postavu slovenských dejín bez patetického nánosu, pričom využíva historický kontext. Pre pochopenie Štefánikových aktivít a motivácie autor čitateľovi približuje aj širšie historické súvislosti. Autor však mal upustiť od 1. osoby jednotného čísla a perspektívnych konektorov, avizujúcich, čo bude nasledovať, typické skôr pre kvalifikačné práce, čo pôsobí v texte rušivo. Zároveň by sa na viacerých miestach publikácie žiadalo razantnejšie zastúpenie jasného autorského stanoviska, ktoré by dopĺňalo kvalitne zvolenú metodologickú stratégiu.

Publikácia **Milan Rastislav Štefánik – Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami** má svoje výrazné kvality, najmä zvoleným metodologickým prístupom a nesporným vedeckým základom rozširuje a obohacuje historický pohľad o ďalšiu perspektívu nazerania na osobnosť Milana Rastislava Štefánika zo súčasného pohľadu.

 Jana Kičura Sokolová

Peter Gärtner a Ďuro
Balogh: Radostná správa
Bratislava: Monokel, 2021

Príbehy L+S v obrázkoch a bublinách

Vytvoriť čokoľvek nové, krátke, vtipné a originálne o dvojici L+S predstavuje nesmierne úsilie najmä preto, že „všetko o nich už bolo napísané“. Petrovi Gärtnerovi a Ďurovi Baloghovi sa to podarilo v komiksovom príbehu Lasicu a Satinského *Radostná správa*.

☛ Pavel Malovič

Pavel Malovič (1952)

Telovýchovný lekár, pesničkár a publicista. Od roku 1979 je členom pesničkárskeho združenia Slnovrat. Vydal dve zbierky poézie, *Prírodný materiál* (1998) a *Tvar mojej tváre* (2017), zborník recenzií *Exkluzívne texty o knihách a hudbe* (2020), o. i. aj populárne publikácie z oblasti zdravotvedy *Ako si udržať mladosť* (2015) či *Beh a zranenia* (2019). Pripravuje svoje profilové CD *Bolo ako nebude*.

Hoci atraktívne komiksové zošitovo-knižné série starších aj nových pôvodných autorov, ako napríklad Božena Plocháňová, Viktor Kubal, Schek – Babušek, Plšek, Dangler s Taragelom, Shooty a najmä fenomenálny Daniel Majling so svojim *Rudom* existujú na Slovensku pomerne dlho, žáner komiksu je u nás pre mnohých stále podceňovaný, „považuje sa za rozprávkarstvo“, niečo tak trochu „pod úroveň“, čo však pramení z istej nevedomosti. Je to možno aj preto, že okrem nepatrnej vlastnej skúsenosti sa domácemu záujemcovi o teóriu (aj prax) komiksu doposiaľ ponúkalo len málo príležitostí na zoznámenie sa s aktuálnymi otázkami aj pretrvávajúcimi konceptmi „myslenia o komikse“.

Asi určite!

Toto možno (no, asi určite) napravil scenárista Peter Gärtner a ilustrátor Ďuro Balogh (má „na svedomí“ aj obrázky v knihe *Pišťáček* Dušana Duška), ktorých komiksový príbeh Lasicu a Satinského *Radostná správa* (Monokel, 2021) na pozadí krátkych dejín legendárneho Divadla na korze, spoločenského odmäku 60. rokov, prudkého obratu a nástupu normalizácie dokazuje, že aktuálny komiks je súčasťou kultúry už na takmer rovnakej úrovni ako literatúra alebo film.

Autorom námetu je vydavateľ Peter Michalík, zakladateľ značky Monokel na vydávanie vizuálnych kníh, v ktorých sú obrázky rovnako dôležité ako texty. Doposiaľ najväčšmi spolupracoval s Michalom Hvoreckým a ilustrátorkou Simonou Čechovou, z čoho vznikli knižky *Bratislava – Čarovná metropola*, *Maliar a chlapec* a *Dunaj – magická rieka*. Okrem toho pripravil aj prvý slovenský preklad klasiky Scotta McClouda s názvom *Ako rozumieť komiksu*, ktorou si svojím spôsobom „pripravil“ čitateľov na pôvodný autorský komiks *Radostná správa*. A ten nielen vydal, celý nápad urobiť ho je jeho a stal sa tak producentom spoluautorom.

Vytvoriť čokoľvek nové, krátke, koncentrovane vtipné a originálne o dvojici takého rangu, akým bolo bez diskusie duo L+S, predstavuje nesmierne úsilie najmä preto, že „všetko o nich už bolo napísané“. Ale predsa len – pozoruhodný úsek dlhého príbehu

tak trocha skromne rozpačitých a pritom nesmierne hrдых a suverénnych postáv doby, ktorá priala skôr šedej farbe ako pestrosti, je lákavý najmä vo viacvrstvovej skratke plnej vtipných zákrut, ktorej dáva komiks naozaj skvelú príležitosť. Zároveň je takéto parciálne spravodajstvo dobrou možnosťou pozrieť sa akoby kľúčovou dierkou na časy drsne minulé.

Úplné ponorenie do hry

Radostná správa (pre tých, čo majú ťažkosti s mechúrom) bola druhá a zároveň posledná autorská hra, ktorú stihli Milan Lasica s Julom Satinským uviesť na scéne kultového bratislavského Divadla na korze. Trvanie tejto útlej, ale legendárnej scény bolo veľmi krátke – od roku 1968 do roku 1971. Za tri sezóny odpremiérovala osem inscenácií, ktoré dramaturgicky predstavovali skutočné novum pre slovenské profesionálne divadlo a koncentrovalo takých hercov, akými boli Dančiak, Labuda, Debnár, Huba, Paľo Mikulík etc.

S nastupujúcou normalizáciou prišiel zákaz jeho činnosti, nútený odchod L+S z divadla a neúprosná snaha vymazať dvojicu z archívov pamäti ľudí. Podaril sa však pravý opak, ktorý svojim humorom a neúnavným glosovaním roky rokúce srbel a páčil bolševika ako nevyliciteľná zaparenina na zadku. Dvojica mala totiž v sebe kódované neúprosné nadšenie a vytrvalosť pre dobrú vec. Oba boli úplne ponorení do hry pre seba a všetkých chápaných v okolí, oduševnení a plní všetkých variantov humoru. Vždy mali vo vreckách kľúčice zrnka nádeje.

V knižke „hrajú“ aj vedľajšie postavy, sprevádzajúce dvojicu v tomto krátkom príbehu, ich priatelia, aj tí „najvyšší“, ktorí rozhodovali v mene režimu. Dôležitou figúrou je niekdajší šéfredaktor *Kultúrneho života* Kornel Földvári, neskôr riaditeľ Divadla na korze, ktorý je vlastne tretia „hlavná“ postava komiksu. Okrem iných sa v knihe objaví Peter Mikulík, Laco Kalina, Janko Borodáč, Martin Porubjak, Alexander Dubček, Ján Roháč, Miroslav Válek, Miroslav Horníček, Jan Werich, Milan Sládek, skupina Prúdy a mnohí ďalší.

Pri tvorbe autori vychádzali z dostupných teatrologických materiálov, filmových záznamov, knižných a časopiseckých rozhovorov, ale aj z autentických spomienok priamych aktérov či pamätníkov slávnej éry slovenského divadelníctva. Pri rešeršovaní archívnych materiálov pomohol divadelný dramaturg Miro Dacho, okrem univerzitnej knižnice boli autori napríklad aj v Slovenskom filmovom ústave, kde našli trezorový dokument o Divadle na Korze s názvom *Interview v metelici*. Za cenné informácie a podnety autori v knihe ďakujú Martinovi Hubovi, Petrovi Mikulíkovi, Milanovi Lasicovi, Lucii Molnár Satinskej, Viere Satinskej, Milanovi Sládkovi, Vladimírovi Strniskovi a ďalším.

Urehotané publikum

Komiks sviežo zaznamenáva dve časové línie. Tou dominantnou je spomínané obdobie Divadla na korze a jeho spoločensko-politický kontext, ale príbeh sa vracia aj k bodu prvého stretnutia Milana Lasicu a Júliusa Satinského v roku 1954 v Pionierskom (terajšom Prezidentskom) paláci v Bratislave. Prvé stretnutie sa konalo symbolicky na javisku v hre *O dvanástich mesačikoch*. Ani jeden z nich vtedy nemohol tušiť, čo spolu ešte zažijú. Postupne prišla VŠMU, Vojenský umelecký súbor, Tatra revue, ale aj Dom ZČSSP.

Tam všade si „robili srandu“ zo spoločenskej situácie, hral sa „imperialistický“ džez (Traditional Club) aj rocková hudba a urehotané publikum aj priaznivci

Dvojica L+S mala v sebe kódované neúprosné nadšenie a vytrvalosť pre dobrú vec.

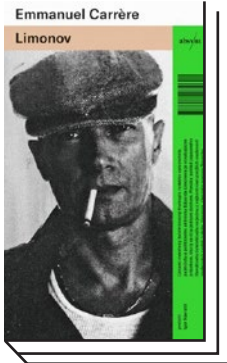
dlhodobého charakteru nosia vo svojich myšlienkach útržky aj celé kapitoly dialógov a monológov vo svojich hlavách dodnes. Celý obsah tých časov je vtipne komprimovaný do grafického románu pre všetky generácie. Aby bol príbeh dobrý, nemôže byť riedky. Teda aj mnohí fanúšikovia, znalci a pamätníci objavia veľa nových vecí a detailov, skoro ako v napínavej literárno-historickej detektívke. Ide o ekonómiu rozprávania – na malej ploche povedať veľa.

„Radšej bez rešpektu...“

Pri vytvorení tohto prelomového komiksu bola dôležitá účasť Milana Lasicu, ktorý bol „krstným otcom“ jeho zrodu a stihol ho ešte odobriť, ale, žiaľ, jeho vydanie už nestihol. „Povedal nám veľa známych aj menej známych historiek zo svojho života, tie najlepšie sme spracovali do knihy. V konečnom dôsledku nám dal voľnú ruku: Dajte tam, čo chcete, len nech to je už hotové,“ spomína Peter Gärtner.

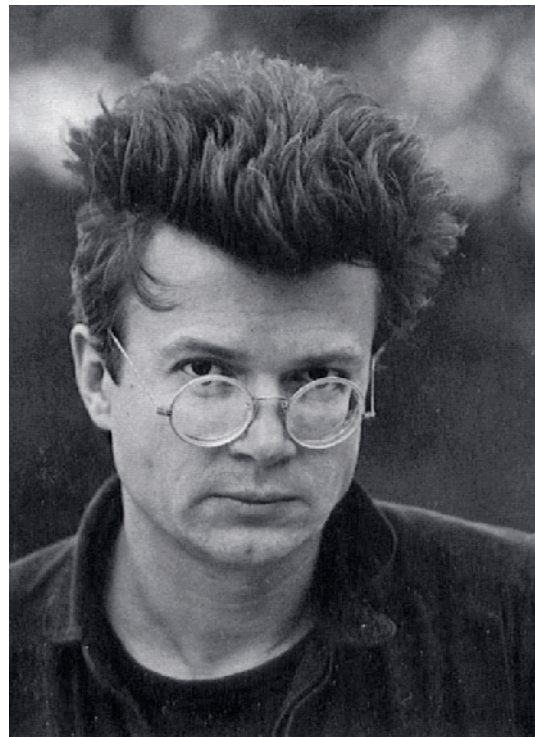
Vydavateľ aj autor námetu ho chcel na poslednom stretnutí uistiť, že nápad vychádza najmä z ich rešpektu voči humoristickej dvojici a ich spoločnému dielu. „Jeho odpoveď bola: prosím – radšej bez rešpektu,“ pridal k spomienkam Peter Michalík s tým, že podporu mali od začiatku aj od rodiny Satinských.

O knihe sa dajú písať siahodlhé tirády, ale v aktuálnej rýchlej dobe je imperatívom redukcia a stručnosť. Preto treba veriť, že takýchto „stručných“ komiksov o mentálne nesmrteľnej legende L+S sa urodí oveľa viac. **KR**

Emmanuel Carrère:
Limonov
Preklad: Igor Navrátil
Žilina: Absynt, 2021

Prípad Carrère, prípad Limonov

Eduard Limonov

Francúzsky autor **Emmanuel Carrère** svojim románom preukázal, že o Limonovovi sa nedá nepísať. Ale nedá sa nepísať ani o Carrérovi, keď už ste *Limonova* čítali.

✚ Veronika Dianišková

Človek by povedal, že naliehavé, strhujúce a kvalitné príbehy vždy zapôsobia. Že ich autori neostanú neobjavení alebo zabudnutí. Pozorujúc literárne dianie však konštatujem, že to je asi len klíšé. To, či sa príbehy dostanú v pravý čas do pravých rúk a či práve vtedy strhnú na seba pozornosť (a ako), je otázkou niekedy skôr literárnej prevádzky ako kvality diela. Hoci tá môže byť nesporná.

Toto sa stalo aj v prípade – a tento detektívny výraz nepoužívam náhodou – francúzskeho spisovateľa **Emmanuela Carréra**. Prípad Carréra a jeho vstup do slovenských kníhkupectiev je záhadný. Za posledných 15 rokov sa jeho texty prekladali skôr sporadicky, bez vydavateľského zámeru a aj bez vysledovateľnej kontinuity. Akoby sa spisovateľ len tu i tam vynoril a bez hlbokej stopy opäť zmizol. Nebolo by na tom nič zvláštne. Ale Carrérove dielo má všetky atribúty kvalitných knižných trhákov v tom najlepšom zmysle slova. V slovenskom preklade vyšiel jeho zásadný román *Prostítnik* (preklad Igor Navrátil, Slovart, 2004), *Ruský román* (preklad Ivana Dobrakovová, Marenčin PT, 2008), ideovo prelomový text *Iné životy ako môj* (preklad Ivana Dobrakovová, Marenčin PT, 2010). V roku 2021

vychádza kniha *Limonov* (preklad Igor Navrátil, Absynt). Aká-taká následnosť sa dá vypožorovať vo výbere prekladateľov, pričom treba podotknúť, že preklady Igora Navrátila aj Ivany Dobrakovovej sú vynikajúce. Carrère sa však našou krajinou len tak potuloval, a napriek brilantným knihám o ňom vedel len málokto. Azda práve vďaka Limonovovi čitatelia a čitateľky objavia aj jeho staršie preklady a on sa tak konečne dostane na miesto, ktoré si zaslúži. Lebo Emmanuela Carréra môžete nenávidieť, nemať v oblube alebo vás môže privádzať do vytrzenia, ale pochybujem, že by sa našiel čitateľ alebo čitateľka, ktorý by k nemu bol ľahostajný. Ak trochu popustíme uzdu fantázií, môžeme ho nazvať „Lars von Trierom“ literatúry. Carrère vyrušuje, nenechá nás na pokoji. Otravuje. Obťažuje. Vlečie nás so sebou. Mení rukopis.

Spĺňa aj podmienku, ktorá zvyčajne zvyšuje čitateľnosť kníh – píše príbehy na základe skutočných udalostí. Zdráham sa zaradiť ho jednoznačne medzi reportérov, hoci profesijne ním je. Venuje sa tvorbe dokumentárnych filmov a scenárov, formát reportáže má v malíčku. Ale nie je mu cudzí ani žáner fikcie.

Jeho knihy presahujú žáner reportáže a vôbec, žánrovému označeniu sa vymykajú absolútne. Sú to beletrizované životopisy? Biografie? Príbehy inšpirované skutočnými udalosťami? Všetko toto u Carréra nájdeme, ale nesmieme zabudnúť na to podstatné – v jeho dielach hrá vždy vedľajšiu postavu, ktorá drží text pokope ako väzba knihu, Carrère sám.

Človek, ktorý nedokázal žiť v mieri

Nechám bokom preklady troch skorších textov, píšem kvôli *Limonovovi*. O *Limonovovi* sa totiž nedá nepísať, nehovoriť, nemyslieť naň. Carrère to svojim 500-stranovým románom preukázal, ale nedá sa nepísať ani o Carrérovi, keď už ste *Limonova* čítali. (Inak, ide o text z roku 2011, čo potvrdzuje, že knihy tohto spisovateľa sa k nám dostávajú akosi pomaly a ťažkopádne.)

Veronika Dianišková (1986)

Poetka, rozhlasová publicistka. Pôsobí v Rádiu Junior RTVS. Je autorkou niekoľkých zbierok poézie: *Labyrint okolo rúk* (2007), *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (2014), *Správy z nedomovov* (2017). Vlani vyšiel jej prozaický debut *Pirátske rozprávky* (Modrý Peter, 2020).

Emmanuel Carrère nekritizuje Limonova priamočiara, v podstate ho nehodnotí. Pátra po hrdinových pohnútkach, skúma motivácie, overuje si jeho konanie.

Limonov bol ruský básnik, prozaik, dobrodruh, revolucionár, politik, gangster, gauner, novinár, politický väzeň, aktivista, bohém. Všetko toto dokopy a nie nevyhnutne v tomto poradí. Jeho román *Etoja, Edička* (1979), ktorý sa stal od momentu svojho vydania literárnou udalosťou, si môžeme prečítať aj v českom preklade Libora Dvořáka z roku 2013 (*To jsem já, Eddiček*) a v roku 2020 vyšla v českom preklade Karla Jarůška Limonovova kniha *Posvátná monstra*.

Nemusíte však poznať Limonova ako spisovateľa, aby vás jeho život pozorovaný Carrérovými očami načisto preonačil. O Limonovovi sa totiž vedelo všeličo, ale veľa sa toho aj zamľčalo. Carrère nás sprevádza jeho životom od mladosti v Rusku cez sympatizovanie s vojnou v Juhoslávii, v ktorej strieľal na Sarajevo po boku Karadžiča, pomedzi eskapády v USA, kde žil ako exulant, pracoval ako majordómus, stretol ruských emigrantov – spisovateľov a videl Ferlinghettiho, až po roky vo väzení a na nútených prácach. Limonov, vlastným menom Savenko, žil strhujúci život. Ale román toho pred nami roztvára viac.

Nebol to len prúd dejín druhej polovice 20. a začiatku 21. storočia, čo Limonova hnalo do extrémnych situácií. Carrère pred nami rozvíja vnútorný príbeh človeka, ktorý nedokázal žiť v mieri a pre ktorého by bol obyčajný láskyplný život úbohý a bezcenný. Limonov sa svojvoľne a často bezohľadne vrhá do dejinných zvrátov.

Malicherná ľudská túžba byť Niekým

Ale Carréroví nestačí sledovať niť, ktorá sa vinie jeho životom. Napriek tomu, že ide o spisovateľa, ktorý vo svojich dielach dokáže prevratne zmeniť rukopis, nemení sa celkom jeho prístup k téme. Vo svojom *Ruskom románe* si povzdychol, že ho vždy povolajú k najtemnejším témam. A ja dodám, že ak ho k nim aj nepovolajú, Carréra to k nim ťahá. Snaží sa prudko osvetliť všetko skryté a nevysloviteľné vo vnútri svojich postáv. Nič neprehliada, nič nezveličuje. Len pozerá a vidí. K postave Limonova pristupuje, akoby ho nepoznal (ale počas života sa stretli niekoľkokrát a Carrère presne mapuje aj tieto súradnice ich vzájomných životov). Skúma ho ako v laboratóriu. Niekedy mu rozumie, občas mu rozumieť nechce, niekedy si nie je istý svojimi východiskami a občas len jednoducho nevie. Stáva sa aj to, že autor (a my spolu s ním) sa dokáže stotožniť s Limonovom v pocitoch, ku ktorým sa nahlas prizná len málokto, ale my tušíme, že nie sme o nič lepší. Carrère vidí svojho (anti)hrdinu ako človeka, ktorý chce „býť niekým“. Byť strhujúcim, byť dobrodruhom. Byť osobnosťou. Nachádza sa však ešte čosi za týmto imidžom? Vytváranie verejného obrazu, za ktorým zívá prázdnota alebo bolesť, je totiž často hnacou silou mnohých Carrérových protagonistov. A najťažšie stráviteľné v Limonovovi je, že sa s ním často spolu s Carrérom musíme stotožniť v situáciách, v ktorých sa vidíme len veľmi neradi. Carrère svojim čitateľom a čitateľkám nedovolí obhádzat pravdu o sebe alebo ju aspoň neskúmať.

Zásadne sa nám Limonov odkrýva v posledných častiach knihy, vo väznici. Autor ho predstaví ako človeka, ktorý práve v base „vie, kde je jeho miesto“. Ktorý vie, že byť vo väzení je jednoducho povinnou výbavou každého zaujímavého ruského intelektuála. Tento obraz trpiaceho spisovateľa, ktorý sa ocitol medzi politickými väzňami, Limonovovi lichoť. A my sa – spolu s Carrérom – na konci knihy nazdávame, že za celým tým jedným dobrodružným životom plným zákrut, pádov a povstaní je len úplne malicherná ľudská

túžba – byť Niekým. Na okamih zauvažujeme, či natoľko malicherné túžby nemáme aj my sami. A kam by nás mohli doviesť? Kam zavedú Limonova? Rozhoduje o tom on sám alebo nás so sebou ťahajú nadindividuálne sily a naše rozhodovanie veľa nezmôže? Toto je refrén ukrytý v hĺbke každého z Carrérových príbehov, ktoré máme dostupné v slovenčine.

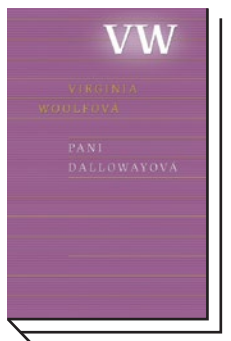
Francúzsky životopisec však nekritizuje svoj objekt priamočiara, v podstate ho nehodnotí. Pátra po hrdinových pohnútkach, skúma motivácie, overuje si jeho konanie (a kontroverzia jeho postavy, ktorú Carrère neobchádza, ale ani za ňou nedáva bodku, sa najvýraznejšie ukazuje v časti o vojne v Juhoslávii a Limonovovej úlohe v nej. Je to človek, čo miluje vojnu?)

Reportáž „carrérovského typu“

Rovnako ako Carrère popisuje a skúma Limonova, skúma a popisuje aj seba. Najviac zisťujeme prostredníctvom jeho vzťahu k Limonovovi. Keby sme Carréra ako postavu z knihy vystrihli, ostala by len nejaká reportáž, akých sú na svete stovky. Takto je to nepopierateľne reportáž „carrérovského typu“, tak ako aj jeho ďalšie knihy, ktoré vyšli v prekladoch. A nielen to. Francúzsky autor s ruskými koreňmi (odtiaľ sklon písať o ruských témach) nám dovolí nahliadnúť do svojho života, do toho, ako sa jeho životopisné dáta prelínajú s Limonovými. Akú mal prvú priateľku, keď žil v Indonézii, alebo keď sa (akoby sme čítali po dlhých rokoch list od priateľa) s potešením dozvieme, že vzťah s Heléne, ktorý prežil vlnu cunami v románe *Iné životy ako môj*, stále trvá. Carrère sa však nepretŕča. Z jeho dikcie nemáme pocit, že by sa potreboval promenádovať ako postava vo svojom vlastnom románe. Len sa tam tak potichu pohybuje, občas je jeho krok razantnejší a jeho pozícia viditeľnejšia, ale je to on, kto neustále povzbudzuje Eduarda Savenka – Limonova, aby rozprával ďalej. Je to on, kto sa z ničoho nič vynorí spoza opony a nemilosrdne konfrontuje svojho protagonistu so sebou samým – a naopak. Carrère je svojim vlastným lakmusovým papierikom.

Limonov síce stihol ešte ku koncu života zmeniť politické presvedčenie (koniec koncov nebolo to po prvýkrát), ale stalo sa tak až po dokončení biografie, v románe teda tento názorový obrat už nenájdem; Eduard Limonov zomrel nedávno, v roku 2020.

Našťastie pre čitateľskú obec to vyzerá, že Carrère sa v našich zemepisných šírkach konečne udomácnil. Vydavateľstvo Absynt, v ktorom vyšiel aj román *Limonov*, pripravuje preklad spisovateľovho opusu *Kráľovstvo*, ktorý vyšiel v origináli v roku 2016. Dúfajme, že nám stopa tohto francúzskeho spisovateľa už z krajiny nezmizne.

Virginia Woolfová:
Pani Dallowayová
Preklad:
Michal Breznický
Bratislava: Ikar, 2021

Žiarivé momenty bytia

Pohyblivá, drobná postava
pani Dallowayovej svižne
kráča po londýnskych uliciach
v jedno júnové ráno.

Tak sa začína známy román
ikonickej britskej spisovateľky
Virginie Woolfovej.

✚ Katarína Labudová

Podobne ako *Odyseus* Jamesa Joycea aj román Virginie Woolfovej zachytáva jediný deň. V jednom dni román obsiahne celý život Clarissy Dallowayovej, ktorá „povedala, že kvety kúpi sama“. (s. 5) Je rok 1923, je po prvej svetovej vojne, hoci jej hrozivý tieň stále visí nad Britániou. Muž, ktorého Clarissa kedysi ľúbila, sa zastaví na návštevu.

Modernizmus Virginie Woolfovej je nesmierne prízračlivý svojou prepracovanosťou, poetikou a sofistikovanou optikou. Jej technika sa zameria na jediný bod a jediný moment, od ktorého sa potom asociatívnym spôsobom odvíjajú spomienky na iné miesta a minulé časy. V románe sa toho veľa neudeje: pani Dallowayová sa pripravuje na večierok, ktorý sa na sklonku dňa odohrá. Avšak každý moment prítomnosti (často na tú prítomnosť upozornia zvony Big Benu), je odrazom do neutíchajúceho prúdu vedomia. Úlomky zážitkov z mladosti, záblesky citov a útržky, čiastočky a momenty bytia sú zas a znova pozastavené náhlym vpádom hlučnej prítomnosti, napríklad ostrým treskom výfuku prechádzajúceho automobilu.

Woolfovej príbeh nie je lineárnym rozprávaním; tak, ako sa pani Dallowayová pohybuje v časovom kruhu svojich spomienok a reflexií, vytvára sa aj priestorový kruh okolo nej. Autorka necháva jeden zmyslový dojem, vizuálny alebo zvukový, zachytiť viacerými postavami románu, a tak štruktúrované prepája jednotlivé postavy a ich vedomia. Pomocou jediného vnemu vytvorí zrkadlovú dvojicu Clarissy Dallowayovej a Septimusa Smitha, vojaka trpiaceho post-traumatickou stresovou poruchou. Woolfová strategicky pretkáva temné vlákna Septimusovho príbehu s ligotavými nitami privilegovaného života Clarissy. Tá si spomína na milovanú priateľku, ktorá fajčila cigary, behala nahá po chodbách dávneho domu ich mladosti a teraz je z nej vážena dáma z najvyšších kruhov.

Intenzívna prítomnosť a schopnosť cítiť

Ako pani Dallowayová kráča s kvetmi v ruke, Woolfová symbolicky asocjuje postavy s kvetmi. Motív kvetov pomáha čitateľovi vytvoriť si psychologický portrét postavy. Konzervatívny manžel Richard Dalloway

Portrét Virginie Woolfovej z roku 1902.

obdaruje manželku drahými a elegantnými ružami, kedysi extravagantná Sally Seton pestuje exotické a vzácne ibiškové lalie. Rovnako vzácný cit ju spájal s mladučkou Clarissou v minulosti. Virginia Woolfová symbolikou kvetov skôr naznačuje ako vyslovuje. A hoci Clarissa „nevie premýšľať, písať, ba ani hrať na klavíri, Arménov si pletie s Turkami, miluje úspech, nenávidí nepohodlie, chce byť obľúbená, navrávi kopu nezmyslov a opýtať sa jej, čo je rovník, dodnes to nevie,“ (s. 93) Clarissa má schopnosť cítiť iných ľudí, „zmysel ich bytia“. (s. 140)

Práve tá intenzívna prítomnosť pani Dallowayovej zapôsobí na čitateľa aj dnes, takmer sto rokov po fiktívnom júnovom dni v Londýne. Pani Dallowayová je hostiteľkou skvelého večierka pre prestížnych hostí. Obklopená krásou a noblesou, precíti osamelosť a bolesť cudzieho človeka. A hoci sa počas celého dňa ponára do spomienok, v istom momente má epifániu aj svojej osamelej budúcnosti.

Nepriznaný smútok

Virginia Woolfová milovala Londýn a túto lásku k prudko sa rozvíjajúcemu modernému mestu vpísala aj do svojho románu. Sústredené pozorovania Londýna, ktoré si Virginia zaznamenávala po svojich prechádzkach, sú nesmierne živé. Čitateľ kráča po stopách postáv a vníma moderný Londýn s hlučnými autami aj reklamnými lietadlami. Clarissa kráča z Westminsteru do Mulberryho kvetinárstva po Bond Street. Radosť z nádherného sviežeho rána sa postupne premení na únavu a obavu z osamelej noci a staroby: „Zmocňuje sa jej zvláštny pocit, že je neviditeľná a nevidená, neznáma, že už nie je vydatá, že už nemá dieťa a že po Bond Street už iba udivene a slávnostne kráča s ostatnými pani Dallowayová, už nie Clarissa, iba manželka Richarda Dallowaya.“ (s. 13)

Smrť Septimusa zrkadlí nepriznaný smútok Clarissy Dallowayovej, ale veštiť aj tragickú smrť Virginie Woolfovej. Spisovateľka spáchala samovraždu v marci 1941. Po nacistických náletoch na Londýn sa päťdesiatdeväťročná autorka **Pani Dallowayovej** utopila v rieke Ouse. **KR**

Katarína Labudová (1976)

Získala doktorát z literárnej komparatistiky na Masarykovej univerzite v Brne. Učí anglicky písanú literatúru na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku. Zaoberá sa najmä románmi Margaret Atwood a Angely Carter. Okrem postmodernej literatúry sa venuje ľudovým rozprávkam. V Žilinskom Artfore moderuje Literárne večery.

Premiéry v Rádiu Devín

12. 12. 2021

George Orwell: 1984

Rozhlasová hra

Rozhlasové spracovanie klúčového diela svetovej literatúry 20. storočia, ktoré nastoľuje témy manipulácie v totalitnej spoločnosti, kde človek stráca svoje základné práva, slobodu aj nárok na dôstojný život.

Antiutopický román demaskuje komunistickú diktatúru a dehumanizáciu človeka.

26. 12. 2021

Veronika Šikulová: Čibrbóle

Rozhlasová hra

Ambíciou tohto textu bude na extrakte dialógov Vinca Šikulu a jeho brata zo zdanlivo banálnych rodinných rozhovorov, ktoré viedli, či mohli viesť napríklad pri stáčaní vína, postaviť obraz, ktorý je tak silne výpovedný v samotných prózach Verony Šikulovej.

1. ČASŤ – 27. 12. 2021

2. ČASŤ – 28. 12. 2021

3. ČASŤ – 29. 12. 2021

Lev Nikolajevič Tolstoj: Vojna a mier

Rozhlasová hra

Dramatizácia klasického veľkorománu zo života ruskej spoločnosti v prvých desaťročiach 19. storočia. Autor vyslovuje ideál morálky a krásy, od zobrazenia salónnych „scénok“ až po veľkolepé panoramatické zábery bitiek. Dielo možno vnímať ako autorovu filozofickú koncepciu dejín.

31. 12. 2021

Ondrej Sokol: Ako som vozil Nórov

Rozhlasová hra

Autentické a humorné rozprávanie slovenského gasarbeitra v Nórsku, ktorý sa tu živí ako šofér autobusu. Sokolovi nechýba nadhľad, zmysel pre zveličenie, sarkazmus aj irónia. Je schopný mimovoľne komentovať miestopisné zvláštnosti severských reálií, aj kritizovať zákulisie nórskej i slovenskej hromadnej dopravy.

Anna Lara & Ľubomír Feldek: Hop alebo trop. Rozhovor s dramatikom Bratislava: Slovart, 2021

Traja básnici z Trnavskej skupiny – Ján Stacho, Jozef Mihalkovič a Ľubomír Feldek (1957).

Celý svet je divadlo

Rekapitulácia osobného a profesionálneho života Ľubomíra Feldeka.

Dagmar Podmaková

Dagmar Podmaková (1953)

Vedecká pracovníčka Ústavu divadelnej a filmovej vedy Centra vied o umení SAV. Venovala sa prevažne divadelnej kritike, v posledných dvoch deceniách sa sústreďuje na štúdie o slovenskom a ruskom divadle. Autorka viacerých samostatných a kolektívnych monografií doma a v zahraničí.

Názov rozpomienok **Ľubomíra Feldeka** zrkadlí jeho profesionálnu cestu, na ktorej sa (ne)dobrovoľne stretal s ľuďmi rôzneho spektra. Viacerých v rozhovore s dcérou spomína, mnohých zamlčuje, v jeho pohľade na minulosť necítiť zášť ani vtedy, keď hovorí o otcovi, odsúdenom koncom päťdesiatych rokov v inscenovaných bábkových procesoch, o svojich zakázaných rukopisoch, zošrotovanej knihe, práci v továrni vo výrobe a iných skutočnostiach, ktoré zákonite ovplyvňovali život celej jeho rodiny. Osobné i všeobecne otázky dcéry **Anny Lary** sú také zasvätené, že miestami vzbudzujú dojem akéhosi alter ega pomyselnej Feldekovej hry.

Kniha v tvrdej väzbe je rozsiahla, no čítanie vyše troch stoviek strán neunavuje. Autori ju rozčlenili na dvadsaťsedem kapitol (iek), poslednou je dosiaľ nezverejnená krátka hra v štyroch dejstvách s ešte kratším

epilógom a post scriptom nazvaná *Kontumačne* (žeby slovenský obraz hry nervov a výdrže zo zákulisia druhého neodohraného šachového zápasu o majstra sveta v Reykjavíku v júli 1972?). Mnohé Feldekove pôvodné divadelné texty a preklady vyšli knižne, niektoré sú sprístupnené online v Zlatom fonde denníka *Sme* (ktorý vznikol aj v spolupráci s Ústavom slovenskej literatúry SAV). O viacerých z nich v rozhovore padne zmienka či už v kontexte ich vzniku, alebo ich cesty na javisko, ktorá nebola vždy jednoduchá. V knihe sú zakomponované aj listy jeho manželky dcére herečke do Nemecka, z ktorého sa čitateľ dozvedá o ich živote v Prahe a o prvých hereckých skúsenostiach na scéne pražského profesionálneho divadla.

O básni Herci

Feldek v spomienkach postupuje lineárne, osvetľuje vzťahy a súvislosti tak, že upúta aj záujemcu z tretia mimo kultúrnej obce. Rozhovor je popretkávaný myšlienkami zo Shakespeara a jeho hier, osvetľujúc tak situácie, o ktorých spisovateľ hovorí a ktoré odzrkadľujú jeho celoživotné myslenie. Primeraný dobe, ostrý, pichlavý verš či dialóg boli v minulosti príčinou nejedného sporu s básnikom a dramatikom vis-à-vis či za chrbtom a niektoré z nich sa v čase reálneho socializmu dostali nielen na stôl vtedajšieho ministra kultúry Miroslava Válka, ktorý mal pochopenie pre zakladateľa tzv. Trnavskej skupiny básnikov, ale aj do budovy ÚV KSS na Hlbokej ulici.

Nevedno, čo bolo poslednou kvapkou na napísanie básne *Herci*, zverejnenej v satirickom týždenníku *Roháč*, ktorá tak nahnevala hercov, že Ladislav Chudík sa k nej vrátil ešte aj v jednom rozhovore v 21. storočí. Herci hrajúci vo Feldekových hrách sa právom cítili ukrivdení; vzťahli spisovateľovo zvolanie „Beda národu, ktorému mysliteľov nahradili herci“ na seba, neuvedomiac si, že môže ísť aj o tých, ktorí hrajú predpísané roly v politike. Válek podľa Feldeka pochopil, že to bolo (aj) o ňom.

V divadlách

Hoci po úvodných minikapitolkách o inšpirácii v rôznych miestach, kde žil, je rozprávanie zamerané na divadlo, zo súpisu jeho dramatických prác si uvedomíme, že väčšia časť tejto tvorby vznikla až po roku 1989, keď divadlá a vydavateľstvá už nemuseli čakať na lektorské posudky (v minulosti neraz zamerané na ideovosť hry). Niežeby tie zo 70. rokov boli menej kvalitné či príťažlivé, naopak. Veď jeho texty pre bábkové divadlo (pozor, nepísal scenáre pre zmanipulované súdne procesy) sú vtipné, hravé, rozvíjajú detskú fantáziu a obohacujú aj dospelého diváka, najznámejšie nich sú jeho hry o Botafogovi.

Spisovateľ, prekladateľ a redaktor Ľubomír Feldek sa v tom období neprofiloval ako dramatik či divadelník. Hrdo sa hlási k spolupráci s Novou scénou (ako prvý ho na preklady libriet muzikálov nahovoril jeho dramaturg a neskôr riaditeľ Dalibor Heger) a s inými slovenskými divadlami, pričom nezabudne menovite vyzdvihnúť tých, s ktorými si rozumel a ktorí pomohli jeho dielam dostať sa na javisko.

Až na pár výnimiek si nevšima ich inscenačný tvar, obchádza aj divadelnú kritiku, nie je v hľadáčkovi jeho záujmu. Tou je zradný vchod divadla, nasávanie atmosféry, práca dramaturga (Poetický súbor Novej scény, v rovnakom čase tam pôsobil aj Jaroslav Filip), dočasný post riaditeľa formujúceho sa Divadla Aréna, na ktorý po ňom nastúpil očakávaný Milan Sládek, keď

znovu získal štátne občianstvo, taktne zamlčiac mnohé problémy, ktoré vyústili do Sládkovho návratu do zahraničia.

Blúdiaci Holanďan

Knihou sa vinie motív blúdiaceho Holanďana – metafora básnikovho života, cestujúceho s rodičmi na miesta ich „vysídlenia“, pohybujúceho sa medzi Bratislavou a Žilinou či Oravou, rodným miestom jeho manželky a závozom Tesla Orava, či medzi Slovenskom a spolovice rodnou českou krajinou, konkrétne Prahou, lež aj hľadajúceho témy a autora prebiehajúceho medzi nimi. Od ľahších, odkazujúc na mýty slovenské, akými je *Jánošík podľa Vivaldiho*, neskôr *Z dreva vyrezané* (ňou sa rozhodol zasúťažiť si s hravou formou Brylllovej poetiky poľského muzikálu *Na skle maľované*), až po *Nepolepšeného svätca* o lekárovi, katolíckom disidentovi Silvestrovi Krčmérym, jednom z mnohých týraných a väznených za svoje presvedčenie.

Básnik spomína na kaviarenské stretávania velikánov slovenskej poézie (bratislavská Štefánka), do noci predĺžené obedy či stretnutia v Klube spisovateľov na dnešnej Laurinskej pripamätúva len úchytom pri dvoch-troch dôležitých udalostiach, zastavuje sa pri vzniku Klubu priateľov českej kultúry, prezrádza jeho prvého plateného zamestnanca, v tom čase bez miesta, Ladislava Snopka. Vzácné sú jeho výpovede o vzniku viacerých prekladov (napríklad Sofoklova *Antigona*), ale aj o napísaní niektorých hier. Zastavme sa pri *Skúške*, ktorú uviedol činoherný súbor SND v decembri 1988. Pôvodne mal preložiť Molièrovho *Mizantropa*, no napísal vlastný text s mizantropom Alcestom. Inscenácia odzrkadľovala súčasnosť a sčasti predikovala budúcnosť, ktorá sa roku 1989 stala reálnou.

Lubomír Feldek pri rozprávaní o novembri 1989 spomína najmä priateľa Miroslava Cipára, ktorého kresbami je sčasti ilustrovaná aj kniha, a ďalších výtvarníkov či architektov.

Nenaplnená predpoveď

Ten, čo chytí do ruky knihu *Hop alebo trop*, sa k nej isto bude navracáť. Je totiž nasýtená takým množstvom informácií v rôznych kontextoch, ktoré nemusia byť najmä pre mladších čitateľov hneď zrozumiteľné. Tí starší v nej možno budú hľadať sebareflexiu niektorých Feldekových činov aj do roku 1989. Dajú sa však nájsť v jeho básňach a prekladoch, v diskusných príspevkoch na zjazdoch spisovateľov, v protestných listoch adresovaných rôznym orgánom a organizáciám.

Osud je k Lubomírovi Feldekovi v posledných desaťročiach milostivý, nenaplnila sa Váľkova predpoveď, ukrytá do bonmotu po príspevku na konferencii k časopisu *Slovenské pohľady* na jar 1989: „Začal si U dvoch koček a skončíš U dvoch levov.“ Našťastie po interview s Jevgenijom Jevtušenkom v pražskej vinárni neskončil ani tam, ani na Februárke. **KR**

Soňa Balážová:
Klementína
Ilustrácie:
Aneta F. Holasová
Bratislava:
E. J. Publishing, 2021

Obyčajne neobyčajný zošit

Prednedávnom vyšla v malom vydavateľstve E. J. Publishing, zameranom na vydávanie obsahovo aj ilustračne kvalitných diel pre deti a mládež, kniha slovenskej autorky **Soňa Balážovej** – **Klementína**. Svojím nevšedným formátom a papierovou väzbou pripomína zošit, pokreslený a popísaný vašou vlastnou tvorbou, a vyvoláva dojem, že ste knihu práve vytiahli z vrečka a chcete do nej prihodiť ďalšie kresby a príbehy. Akurát do tašky a na cesty.

Aj obsahovo ide naozaj o akýsi „zošit“ s poznámkami, zápiskami a zážitkami osemročnej školáčky Klementíny. Kniha o obyčajnom dievčati, s obyčajnými príbehmi, s neobyčajnými menami a neobyčajnými názvami kapitol (napr. *Koktó, Žán, Žán a Žán, Kôň vo fľaši, Orechové mozgy, Revolučné teploty* a pod.) odhaľuje, že obyčajné veci nakoniec nie sú celkom obyčajné, najmä potom, ako sa Klementína stretne s „neviditeľným“ chlapcom Vendelínom.

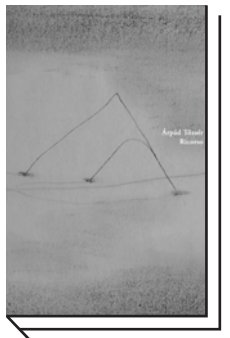
Ozaj... a prečo rodičia vybrali Klementíne také nezvyčajné meno? Súvisí to nejako s kozou, ktorá starým rodičom zomrela práve v deň, keď sa narodila Klementína? A prečo sa dejú Klementíne (ne) obyčajné veci? No predsa preto, že má práve osem rokov. A osmička v dátume alebo roku je vraj výnimočná. Aspoň tak to tvrdí ona a história.

Keď dievča spoznáva desaťročného chlapca Vendelína, je taký nenápadný, že ho vlastne vôbec nie je vidieť. Nevšimne si ho ani teta v kaviarni. A občas si v kine na neho niekto omylom sadne, lebo ho jednoducho nevidí. Inak je to celkom obyčajný chlapec. Spolu s Klementínou hľadajú stratenú korytnačku, s kamarátom Damiánom chytajú na plavárni ryby alebo naháňajú jeseň. Teda... pokúšajú sa zistiť, čo sa stane so všetkým lístím, ktoré padne na zem na jeseň. A ešte vo vreckách nosia piesok, ktorý sa im tam vždy nejakou záhadou objaví. A tiež sa veľa rozprávajú, prechádzajú, skúmajú, tešia a smejú. Tak ako všetky obyčajne neobyčajné deti. A pretože sú ešte malé, majú aj veľa otázok, napríklad: „Prečo voda v riekach tečie? (...) Kam sa do tenkej ceruzky zmestia všetky tie obrázky, čo nakreslí? (...) Kto robí diery na ponožkách alebo kto stavia okolo tunelov také vysoké kopce?“ (s. 97 – 98)

Príbehy sú písané v prvej osobe, takže akoby sa čitateľom prihovárala samotná Klementína. Občasné expresívne a „žoviálne“ oslovenie čitateľov („čo vám budem hovoriť“, „nebudem vám klamať“) však miestami narúša text a pôsobí trochu násilne. Inak je to textovo aj ilustračne vyvážená kniha. Skúsená ilustrátorka **Aneta F. Holasová** vytvorila v knihe jedinečný svet vtipu, hravosti a fantázie, jej kresby sú nápadité, krásne jednoduché, farebné a zároveň nechávajú dostatok priestoru pre fantáziu. Tak ako to má v správnej detskej knihe vyzeráť. Kniha o dievčatku Klementíne, jej kamarátovi Vendelínovi, o rodičoch a starých rodičoch, o detstve a starnutí, láske a láskavosti, o zvieratách a prírode, o jednoduchých veciach stačí teda zastrčiť do vrečka alebo tašky a kedykoľvek sa k nej vrátiť a prijať kúsok pohody z (ne)obyčajného detského sveta.

✎ **Natália Dukátová**

Natália Dukátová (1977)
Vyštudovala učiteľstvo na Pedagogickej fakulte UK a Ruské a východoeurópske štúdiá na FiF UK v Bratislave. V roku 2020 skončila doktorandské štúdium na Ústave svetovej literatúry SAV. Venuje sa výskumu literatúry pre deti a mládež a všeobecne kontextom v detskej literatúre.

Árpád Tózsér: *Ricorso*
Kordíky: *Skalná ruža*,
2020

Zdroj: wikipedia

Vizionár bez bázne pred ničím

Výber z tvorby maďarského básnika Árpáda Tózséra *Ricorso* je citlivou editorskou „štúdiou“ a súčasne poctou poetike premenlivosti – analógii k ľudskému životu.

✦ Lenka Šafranová

Hieronymus Bosch: Krivajúci tulák alebo Márnotrtný syn (okolo r. 1510)

Priblížiť *Ricorso* čitateľovi komplexne a na krátkej textovej ploche vyčlenenej tejto recenzii považujem za nemožné, a preto sa tejto úlohy vopred vzdávam. Pokúsím sa však sprostredkovať aspoň niekoľko vlastných zistení a definovať pomocou nich, v čom spočíva unikátnosť Tózsérovej poetiky, ktorá prekvapuje svojou sugestívnosťou a invenciou.

Postfaktuálnosť ako tvorivá metóda

Výber je rozdelený do piatich častí, pričom prvú s názvom *Zrod toposov* charakterizuje predovšetkým poetický výklad mýtov, historických udalostí či výtvarného diela, kým druhá časť, *Trhliny*, sa zameriava väčšmi na spomienky a ľudí blízkych samotnému subjektu. Tretia časť, *Príbehy o pánovi Mittelovi*, sa sústreďuje na tému jazyka, reči a textu, štvrtá časť, *Konečná skúsenosť*, a piata s rovnomeným názvom *Ricorso* spomínané témy syntetizujú a zaoberajú sa aj novšími dejinami a aktuálnymi spoločenskými problémami.

V *Zrode toposov* sa vo viacerých básňach uplatňujú persiflážne postupy súvisiace so spochybňovaním pravdivosti historických udalostí či pravdovravnosti, ktorá „nepatrí medzi silné stránky básni-/kov“. (s. 12)

Tózsérovou tvorivou metódou sa tak stáva nadinterpretácia všeobecne známych „príbehov“, ale aj osobných spomienok, vďaka čomu sa napríklad

Lenka Šafranová (1986)

Literárna vedkyňa, poetka, zástupkyňa šéfredaktora časopisu o poézii a básnikoch *Vertigo*, lektorka tvorivých dielní a porotkyňa viacerých renomovaných literárnych súťaží. Pôsobí na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy FF PU v Prešove. Venuje sa predovšetkým súčasnej slovenskej poézii a teoretickým problémom literatúry.

obligátne kultúrne odkazy dostávajú do nových, neočakávaných (neraz z pohľadu histórie bizarných) významových súvislostí. Nadinterpretácia a „prekrútenie“ známej skutočnosti sa podieľajú na vzniku „postfaktuálnej básne“. Jej existencia nachádza opodstatnenie práve v priestore lyriky, v ktorom „je možné, že ani slovíčko tohto temného príbehu nie je pravdivé“. (s. 12)

Ako nás básnik presviedča, v lyrike je možného omnoho viac. V Tózsérových básňach sa prirodzene, s ľahkosťou prelína prítomnosť s minulosťou a víziou budúcnosti, akoby to bolo nielen uskutočniteľné, ale dokonca samozrejmé. Rovnako nepredstavuje prekážku ani samotný priestor. V Tózsérovej básni sa tak môžu stretnúť osoby a osobnosti, ktoré by sa inak nestretli a minulé JA lyrického subjektu sa objavuje v jeho prítomnom živote.

Tózsérov Bosch, Boschov Kleberger

Odkaz na vedecký postup interpretácie sa explicitne vyskytuje napríklad v básni *Štúdiá k Boschovmu obrazu*. Príznačný je nielen názov básne, ale aj úvodné verše: „Žáner: obraz zo života. / Materiál: orechové drevo, olejová farba, svetlo / a chýbajúci tieň vecí. / Námet: okamih stredoveku. / Čas: približne tri hodiny popoludní.“ (s. 16)

Sugestívna obraznosť zachytávajúca Boschovo dielo v detailoch je zároveň lyrickou imitáciou Boschovej poetiky. Nízkosť témy (ktorú v básňach reprezentuje napríklad animálnosť ľudskej túžby či prekračovanie spoločnosťou „kodikovaných“ etických a morálnych rámcov) sa kompenzuje monumentálnosťou básnikovho **rozprávačstva** (zvýr. L. Š.), výpravnosťou **epického** (zvýr. L. Š.) štýlu, opulentnosťou opisov, živelnosťou obrazov, „velkorysnosťou“ rozsahu či pompéznym a bohatým motivickým rastrom. Báseň je príznačná využívaním estetiky škaredosti, pričom je autorom detabuizované a desakralizované všetko bez rozdielu. Demystifikuje sa viera (v) človeka, v jeho prítomnosť, budúcnosť, ale aj minulosť.

V Tózsérovej „štúdii“ je (podobne ako v Boschovej tvorbe) evidentná fascinácia hedonizmom, s akým človek pristupuje k životu, a zároveň sarkazmus zameraný na podstatu ľudskej kultúrnosti (modu vivendi, do ktorého patrí rešpektovanie a uznávanie rôznych spoločenských vzorcov): „Žena Krásneho Filipa, rodená Johana Šialená, / šepká do slnečnicového ucha / svojho španielskeho spovedníka, / že v noci sa navarrská infantka / milovala s africkou mačkou, / navyše sodomitským spôsobom: zozadu a spredu, / a že mačka uhryzla kráľa Ferdinanda a kráľovnú Izabelu / a jej – Johane – do rana / hrýzla ohanbie. / Podľa neskoršieho očitého svedka / si v tento deň nejedna neukojená žena / stiahla na holé brucho psa a iné odporne bosorky / sa ukájali jaternicami a rôznymi nástrojmi z kože, / mníšky sa na záchodoch kláštorov / vzrušovali kostami malých detí.“ (s. 16)

Hrôza i zúfalý smiech

Vo výsledku sa tak čitateľ Tózsérových básní konfrontuje, podobne ako pri pohľade na Boschove diela, so vznešenou obludnosťou, ktorá je šokujúca, no funkčná. Básnikove sarkastické obrazy vzbudzujú v čitateľovi hrôzu a súčasne zúfalý smiech. Štúdiá Boschovho obrazu sa tak stáva kľúčom k pochopeniu človeka a jeho vzťahu k svetu.

V Tózsérovej básni je človek, podobne ako v Boschovom diele, súčasťou záhrady rozkoší, v ktorej je raj súčasne peklom. „Ludskosť“ implikuje všetky možné významy, vďaka čomu sa devaluje a vyprázdňuje.

*Johannes
Kleberger...
opráši si deravý
klobúk,
chytí do ruky
palicu a vyberie
sa do Brugg.
Vykročí k bráne
tým nádherným
ambivalentným
pohybom,
ktorý ho naučil
maliar.
Ťahá za sebou
na nohe
namalované
vredy.*

Árpád Tózsér: Štúdiá
k Boschovmu obrazu /
Ricorso

Z básne nie je možné identifikovať konkrétny Boschov obraz, pretože báseň, rovnako ako názov textu, možno vnímať väčšmi ako synekdochu k Boschovej poetike, a to napriek skutočnosti, že text evokuje v čitateľovi predstavu konkrétneho umeleckého diela. Vyskytujú sa v ňom intermedialne odkazy na Boschove maľby, ako napríklad *Triptych s vozom sena*, *Posledný súd*, *Záhrada pozemských rozkoší*, *Svätí pustovníci* či *Tulák* (alebo tiež *Podomový obchodník* či *Pútnik*).

Rovnaká postava, aká je zobrazená na Boschovej maľbe *Tulák*, sa vyskytuje aj v inom Boschovom diele – *Triptych s vozom sena*, kde sa nachádza na prednej strane zatvorených krídel triptychu. Napriek tomu, že nepoznáme jej totožnosť a existuje viacero vysvetlení, kto by mohol byť neznámym mužom z obrazu, respektíve symbolom čoho sa stáva, Tózsér ho v texte identifikuje ako Johanna Klebergera. Toho však môžeme poznať z olejomalby Albrechta Dürera. Vieme o ňom, že bol bohatým obchodníkom, čo ho spája s jednou z možných interpretácií postavy Boschových obrazov. Dürerov *Portrét Johanna Klebergera* však vznikol desať rokov po Boschovej smrti a pokiaľ je známe, Bosch Klebergera nepoznal, napriek tomu, že žili v rovnakej dobe.

Jedinečné dielo

Tózsér „prepisuje“ históriu a vytvára tak jedinečné dielo. V realite by sme básnikovo reflektovanie udalostí označili za konšpiráciu. Imaginatívnosť ako princíp lyriky nepozná hranice, preto je Tózsérova báseň, oscilujúca medzi historickým faktom a fabuláciou, vitným tvorivým počínom.

Viacere Tózsérove texty pripomínajú maľby, na ktorých presvitá spodná vrstva iného výjavu. Palimpsestovosť je typickým znakom autorovej poetiky, čomu zodpovedá aj prelínanie časových rovín textov.

Básnik (v pozitívnom význame slova) nemá bázeň pred ničím. Predmetom ostrého výsmechu sa stáva i dedičstvo antiky (predovšetkým mýty, archetypálne postavy a konflikty) – kultúrny základ, „korene“, na ktoré sa dodnes odvoláva západná civilizácia.

Popri veľkých témach spracováva i spomínané osobné zážitky a zobrazuje prostredníctvom nich vzťahy s blízkymi. Vracia sa do detstva a nachádza v ňom určitú mystiku. Tózséra fascinuje zachytenie ruptúr, trhlín v čase, na rodinnej fotografii, vďaka čomu sa jeho subjekt ocitá „v bytí a nebytí, vo dvoch sieňach akej si / metonymie“. (s. 28)

Vo viacerých textoch sa vyskytuje motív dejá vu, implikujúci pomyselné vlákna medzi minulým a prítomným. Dejá vu nepredstavuje len významový, ale aj kompozičný prvok jednotlivých básní, vypĺňajúci potenciálnu trhlinu. Samotný text sa stáva aj vďaka dejá vu homogénnou entitou.

Kombináciu uvedených postupov podieľajúcich sa na vzniku jedinečnej autorskej poetiky považujem v kontexte stredo európskej lyriky za výnimočnú a v čase svojho ustalovania za vizionársku. Dovolím si preto vyjadriť sa ešte explicitnejšie. Výber Ricorso kanonizuje Tózsérovu tvorbu a robí to nielen najlepším možným spôsobom, ale aj právom. **KR**

Robert Bielík – Plamienková krajina (2021, č-b variácia pre obálku knihy *Provinčné básne*).

Marián Milčák:
Provinčné básne
 Levoča: Modrý Peter,
 2021

Kto to hovorí

Marián Milčák pre svoju novú zbierku zvolil názov *Provinčné básne*. Má viacero významov. A nemusíme si z nich vyberať ten najadekvátnejší. V Milčákových veršoch sú relevantné všetky.

☛ Gabriela Rakúsová

Dvadsať básní, ktorých verše vizuálne nevytvárajú pravidelné formy, slohy, je usporiadaných sémanticky, v neidentifikovateľných žánroch. A práve toto láka čítať ich opakovane, hľadať – kto to hovorí? My všetci.

Na rozdiel od predchádzajúcej zbierky **Mariána Milčáka** s názvom *Teserakt*, v ktorej sme lyrický subjekt (lyrické ja) identifikovali ľahšie, tu musíme hovoriť aj o lyrickom My a o objekte, ktorý je hlboko skrytý v myšlienkach toho, kto hovorí. Môžeme ho nájsť a porozumieme sami sebe. Autor nám i seba „pomáha“ sentenciami, výrokmi, ktoré pochádzajú z *Knihy kníh*, alebo sú to výpovede filozofov či umelcov a v textoch básní majú osobitný tvar písma. Možno ich považovať za isté „pomôcky“ pre pochopenie reflexií tých, ktorí sa nad vlastným Ja či všeobecným My dokážu zamyslieť a vedia vnímať svet

človeka – jedinca na tejto Zemi, vo vesmíre, v ešte neexistencii i po nej.

V Milčákových *Provinčných básňach* sa strieda minulosť (i dávna) so súčasnosťou aj vo výrazových, resp. sémantických, lexikálnych prostriedkoch (selfie a obolos, Jonáš a Platón, Kéfas a Descartes, Heidegger a evanjelista Ján, levočský kat a Pavol Suržin, prorok Baruch a kyklop atď.).

O začiatku a konci

Ten, kto v Milčákových veršoch hovorí, medituje, zamýšľa sa, jeho myšlienky „blúdia“ od nepoznaného k známemu, od staroveku po dnešok; svedčia o tom parafrázy, citácie, filozofické, zľudovené i biblické výroky a čo je pre tieto verše (podobne ako v autorovej predchádzajúcej knihe) charakteristické tiež, používa a sémanticky využíva množstvo výrazov a zákonov z prírodných vied, ktoré podčiarkujú a dokumentujú reflexie o svete, vesmíre, o začiatku a konci, o človeku a vzťahoch, o potvrdzovaní zákonov existencie, bytia a myslenia, čo vo svojich základoch platilo a platí stále.

Milčákov človek sa právd jemne dotýka, nevynáša súdy, nedidaktizuje, využíva podobenstvá, symboly a predkladá ich lyrickému My, ktoré má istú voľnosť – stotožniť sa, protirečiť, zostať nerozhodný. M. Milčák však dokázal postaviť svoje verše do „vtieravej“ podoby (v pozitívnom zmysle), aby sa čitateľ nemohol vyhnúť premýšľaniu. Nevnučuje, navrhuje, v dôsledkoch môžu jeho verše priniesť aj oponentovi transcendentu či len pochybnosti.

To všetko prináša paraboly na základe silnej predstavivosti uvažujúceho. A tak sa negatívne môže premieňať na pozitívne a naopak. Závisí to od premýšľania a od pozorovania nielen skutočnosti, ale aj vlastnej mysle. „*A on jej vyjaví všetko, / čo mu prešlo myslou. (...) Tam za záhybom / duše, kde spí pastier, / syn kráľa.*“ (s. 16)

V mlčaní načúva bytiu

Akokoľvek postúpilo ľudské poznanie, vyvinula sa veda, vytvorili sa teórie – všetko toto vychádza vždy z jediného, nepoznaného bodu stvorenia a vracia sa doň. Osobitne zaujme princíp spájania historického, súčasného, racionálneho a imaginárneho, priameho a ironického, ako je to v reflexívnej básni *Niekoľko rád levočského kata* (s. 21), v ktorej použil 2. osobu, a tak verše nadobudli jemný didaktický náter. Nenásilne, nenápadne, ale účinne uvažuje o logickej úspornosti, ostrosti mysle, o materii a duševne. Báseň predstavuje aj bravúrnú hru so slovom a pojmom *hlava*.

Pre autora je v tejto zbierke príznačné, že obdivuhodným spôsobom, prostredníctvom alúzií, podobenstiev, symbolov i pocitov viny a iných emocionálnych tlakov, pomocou logického, ale posunutého premýšľania a konania spája energiu života a energiu pudu smrti. „*Hovorí mi, že všetky tie písanky / sú len nudný súboj medzi libidom / a destrudom. Môj pud smrti je tichý.*“ (s. 24)

Motív písania, ba možno povedať téma tvorby, myslenia sa v tejto Milčákovskej zbierke objavuje často, z rôznych pohľadov i podnetov. „*Text je tieň, / ktorý osvetľuje bytie, /...*“ (s. 26) „*Za textom je však vždy / iný text, za významom / iný význam // Parafrázujeme, citujeme, / ďaleko od zrodzenia / a smrti.*“ (s. 27)

Zbierka pôsobí ako prieskum toho, čím a ako sa trápili či z čoho sa tešili tvorcovia slova v celej

Gabriela Rakúsová (1943)

Literárna kritička.

Recenzie publikuje

v printových

a elektronických médiách.

Je autorkou rozhlasových

literárnych kompozícií

o spisovateľoch

a ich dielach, niekoľkých

dramatizovaných

próz. Knižne vydala

súbory textov

Z literárnych reflexií

(F. R & G., 2015), *Fiktívne*

rozhovory (LIC, 2018)

a *Medzi realitou a jej*

znakom / interpretačné

úvahy o knihách (Modrý

Peter, 2018), *Medzi*

autorom a čitateľom

(Modrý Peter, 2021).

histórii ľudstva, preto je Milčákov text bohatý na alúzie. „*Chcel som, ako iní, premeniť / vesmír na písmená, vo vlastnej temnote / uvidieť, ako znaky žiaria.*“ (s. 55) Vnímať skutočnosť a umelecky ju stvárať – to je rozdiel. Pri pokuse o to prežíva umelec tvorivé muky (*Rozprava o metóde. Petrovi.*, s. 56) a podľa konceptu myslenia istého filozofa v mlčaní načúva bytiu. Nenapodobňuje, lebo „*každé napodobňovanie je / pochybné.*“ (s. 64) – použil myšlienku, ktorou sa zapodievali filozofi od čias Platóna.

Celá zbierka Mariána Milčáka *Provinčné básne* vyznieva ako debata aj polemika s tvorcami umeleckého slova i s tými, ktorí o funkcii umeleckej tvorby uvažovali alebo sami boli či sú tvorcami. Dá sa konštatovať, že Milčák povedal touto knihou, čo je a čo nie je umenie, a v podtexte zaznieva jeho osobný pohľad na to, „*Ako napísať niečo o tom, čo nie je, / ako o tom, čo je?*“ (s. 66)

Nejasné strany jedinej knihy

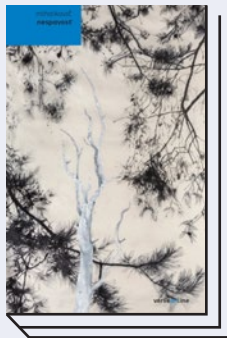
Rovnako dôležitá v jeho veršoch je téma človeka, jeho bytia, pocitov, jeho duše. „*Naše osudy delí a spája niekoľko / nejasných strán jedinej otvorenej / knihy.*“ (s. 35) Na potvrdenie svojich úvah akoby hľadal v histórii spojencov, preto sú vo veršoch konkrétne mená umelcov, filozofov i biblických postáv, často aj ich výroky (hoci len parafrázované).

O umení, texte sa vyjadruje aj prostredníctvom poznania prírodných zákonitostí a výsledkov skúmania v exaktných vedách odpradáva. „*Úbohé, zabudnuté / mimesis, v nejestvujúcom / vetre nemá nič zostať / nejasné a skryté.*“ (s. 45) lebo podstatu umenia tvorí napodobňovanie skutočnosti. „*Vie si myseľ predstaviť / myseľ bez tvaru?*“ (s. 46)

Poznanie neznamená vidieť viac krásy, lebo veci sú neoddeliteľné. Autor si vo svojom uvažovaní o podstate vyslovovaného, o slovami stvárnenej skutočnosti „vypomáha“ sentenciami z Biblie, filozofie i takými, ktoré už priam zľudoveli („*O čom sa nedá hovoriť, / o tom sa nesmie mlčať.*“ s. 48), stavia si otázky, ako sa spoľahnúť na jazyk, ako sa spojiť s nevýslovným, aby došiel až k myšlienke, ktorá potrápila mnohých filozofov: „*A predsa, sme to my, / kto vnáša do bytia to, / čo nejestvuje.*“ (s. 51)

Knihy Mariána Milčáka *Provinčné básne* je náročnou textúrou. Ak sa človek zahĺbi do premýšľania autorského subjektu, stane sa z neho tiež subjekt so svojším premýšľaním nad nastolenými témami. Musí však podstúpiť pohyb po vertikále, nie prechádzku po horizontále.

Treba sa zmieniť aj o vhodných, zaujímavých ilustráciách (Robert Bielik) a o dizajne a grafickej úprave knihy (Jakub Milčák, Erik Jakub Groch).

Boris Mihalkovič:
Nespavosť
Fintice: F.A.C.E., 2021

Ako pierko modranskej hrdličky

Vertigo – časopis o poézii a básnikoch – pravidelne vychádza s prílohou, s literárnym zošitom z edície veršonline. Súputníkom prvého dvojčísła tohto roka je úšla básnická zbierka **Borisa Mihalkoviča Nespavosť**. Knižku tvoria dva cykly básní, napísaných prevažne voľným veršom a v prvej osobe jednotného čísla. Básne plynú ľahko, vzdušne, často s presahmi i dlhé vety pôsobia pôvabne a energicky. Ich veľmi dôležitou témou je vzťah k Bohu, ku ktorému sa autor obracia s modlitbami a prosbami, a k rodnému mestu. Medzilidské vzťahy väčšinou neidealizuje. Varuje pred radikalizmom. Často sa tu zjavujú i vtáčatá, symbolizujúce voľnosť, jednoduchosť, radosť a vieru.

Hneď prvý cyklus *Klopanie na nebeskú bránu* sa začína bilancovaním, básňou *O srdci a duši na sklonku roka*. Lyrický subjekt tu pociťuje rovnováhu a stabilitu skôr vo vonkajšom prostredí, kde toho nie je priveľa (predmetu v izbe). No vo vnútornom svete „... *naše skutočné ja rozmarne posíva / hranice...*“ (s. 6) Človek však nesmie ani upadnúť do pasivity a čakať, že Boh za neho všetko vyrieši. V básni s naturalistickým názvom *Srdce z mäsa* pred nami oživa dôverná, príjemná, ale i stiesnená malého mesta: „*ó, Modra, ty útulná klieťka, / ty srdcu blízka väzenská cela...*“ (s. 7)

Okrem kritiky tvrdých ľudských srdc v nej autor poukazuje i na „stratených synov“, zneužívajúcich lásku a pohostinnosť rodičov. *Báseň o perle* skrýva pridaný záblesk zo sveta literatúry, knihu *Stehlík*. V básni sa spája „vysoké“ s „nízkym“, keď Boh o sebe dáva vedieť v súzvuku Bachovej hudby a zvuku vrtačky. *Báseň Nespavosť* nehovorí len o doznievaní sne, ale aj o človeku na rázcestí, čeliacom nevyhnutnému vývoju, zmene.

V druhom cykle básní *Mesačná tvár* ešte väčšmi vystupuje na povrch kontrast: na jednej strane úvahy o tom, čo realitu presahuje (napr. v básni *Studnička*), na druhej strane často napohľad malichernosti, hádky, neporozumenie všedného dňa (básne *Cigareta a pavúk*, *Bez teba* či *Od polnoci do rána*). Čo z toho je viac? Čo sme viac my? *Báseň Sobotné ráno vo Winchesteri* je ladnou drobnokresbou a zároveň poctou Jane Austenovej, Alfrédovi Veľkému i Ludovítovi Štúrovi.

Od katedrály ku kyticke kvetov. *Báseň Noc s Holanom* vzdáva poctu českému básnikovi a prekladateľovi Vladimírovi Holanovi, opisuje intelektuálne súznenie s ním v „bežčasi – večnosti“. Pôsobivá je *báseň Mesačná tvár*, v ktorej mesiac ako emotikon a herec v divadle predvážajú predstavenie. Čaro, blízkosť a zároveň neprebádanosť vesmíru vyvolávajú až poverčivú bázeň a hrôzu lyrického subjektu. V jednej chvíli je tvár mesiaca zahalená rúškom (narážka na pandémie?). Najdlhšia *báseň* zbierky *Mama* je venovaná veľmi skoro zosnulej matke, ku ktorej má autor napriek tomu nežný vzťah: „*Mama, si ako kyslík v krištáľovej vode / a ja som forma z teba uliata.*“ (s. 34) Zbierku básní uzatvára *báseň Nespavosť (2)*. Neschopnosť zaspáť je tu priam demonizovaná, akoby zrazu s človekom nespoupracoval vesmír ani vyššia moc. Záverečný pesimizmus „*a tak len trčím v čase ako pustý peň*“ (s. 37) – chápem ako priznanie, že pochybovaniu a rozčarovaniu sa človek v živote skrátka nevyhne.

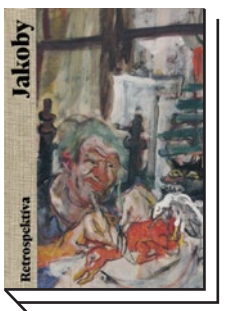
Nespavosť kvári, odoberá sily. A sny nám môžu všeličo dôležité našepkať... V knižke *Nespavosť* je však predovšetkým možné nájsť citlivé záznamy všedných chvíľ i zápalistú oslavu láskavého Boha a prírody, kultivované metafory (pripomínajúce maľovanie obrazov), pokoru, nádej a vďačnosť. Človek by mal v ideálnom prípade žiť svoj život radostne a prsto ako stehlík, občas vyletieť do výšok pred mesačnú tvár a s rešpektom a citom klopať na nebeskú bránu. Ale nespavosť nikdy nespí...

 Ružena Šípková

Ružena Šípková (1977)
Poetka, autorka básnických zbierok *Popoluška* (2007), *Nemám nič proti realite* (2009), *V pôvodnom znení s pilulkami* (2012), *Periem sa na tridsiatke* (2016) a *Mám doma všetkých okrem seba* (2018).

Július Jakoby v ateliéri na Mäsiarskej ulici v Košiciach v roku 1980.

Daniel Liška (ed.):
Jakoby. Retrospektíva
Košice: Artforum, 2020

Knižná koláž na tému Jakoby

V centre Košíc nájdeme dve sochy umelcov. Spisovateľ Sándor Márai symbolicky ponúka voľnú stoličku okoloidúcemu na rohu Mäsiarskej a Zbrojničnej ulice a výtvarník Július Jakoby so svojím typickým držaním tela kráča po Alžbetinej ulici. Obaja sú pre kultúrnu tradíciu mesta kľúčoví. Na rozdiel od svetobežníka Máraiho však Jakoby (1903 – 1985) prežil v Košiciach skoro celé 20. storočie a štyri rôzne režimy.

✚ Radoslav Passia

Utiahnutý, plachý výtvarník sa v priebehu desaťročí stával legendou, neprehliadnutelnou postavou výtvarnej kultúry tohto mesta a nositeľom jej pozabudnutej tradície. Na jeho osudoch možno učebnicovo ukázať meniacu sa spoločensko-politickú a umeleckú tvár stredoeurópskeho 20. storočia.

Umelec a jeho mesto / mesto a jeho umelec
Jakobyho socha v srdci Košíc má exkluzívnu polohu kúsok od Dómu sv. Alžbety. Juraj Bartusz v nej okrem fyziognómie vystihol i čosi z maliarovho ľudského

a umeleckého príbehu. Košice, ich verejné aj private priestory, ľudia, situácie, boli Jakobym prirodzenou bázou, z ktorej sa rodila jeho inšpirácia. Po budapeštianskych štúdiách mesto opúšťal už len zriedka, vidiecke motívy sú v jeho tvorbe ešte zriedkavejšie.

Socha sa však k domu otáča chrbtom a smeruje akoby na okraj mesta. Umelec dlho žil a tvoril na periférii, vo svojom pivničnom ateliéri na Ťahanovských riadkoch. Najmä medzi svetovými vojnami sú pre jeho diela typické práve tragikomicky až groteskne uchopené sociálne témy z prostredia mestskej chudoby. Ako telesne hendikepovaný mal skúsenosť aj s inými druhmi vylúčenia – po prekonaní detskej obrny neovládal dobre ľavú ruku, ktorú celý život na verejnosti ukrýval za turistický chlebník, vraj vždy vybavený základným proviantom. No a pocit menšiny v ňom umocňovala aj jeho avantgardná umelecká orientácia.

Od úvah nad sochou sa posuneme k inému, knižnému pomníku: Všetky naznačené témy a motívy – záujemcom o Jakobyho dielo napokon už dlho známe – sú spracované aj vo výpravnej publikácii **Jakoby – Retrospektíva**. Vizuálne decentnú, príťažlivú knihu (o grafiku sa postarala **Katarína Rybnická**) na vydanie pripravil **Daniel Liška** (1959). Editor nie je kunsthistorik, študoval baníctvo a veterinárne lekárstvo, ale podľa vlastných slov sa o Jakobyho umenie a životný príbeh dlhodobo zaujíma. Zďaleka nie je v tejto téme prvolezcom. Kniha o Jakobym a katalógov z jeho zrealizovaných výstav sa za ostatné vyše polstoročia zopár nazbieralo. Spomeniem najdôležitejšie: Saučinovu (1960) a Abelovského (1994) monografiu a slávny knižný rozhovor s Albertom Marenčinom (*Košický pustovník*, 1983, resp. oficiálne 1988). V ostatnom období však vzniklo prázdne miesto, ktoré sa Liška rozhodol zaplniť.

Veľa známeho, menej nového

Kniha teda reaguje na prirodzený dopyt, jej zmysel sa naplňa najmä vďaka početným reprodukciám (ilustrácií je celkovo 231). Pokiaľ ide o textovú časť, cítiť editorevo nadšenie témou, ale aj neskúsenosť; celok knihy totiž možno označiť za miestami trochu nejasnú „koláž“. Popri výberovej antológii textov iných autorov Liška do knihy zaradil vlastné, sčasti reflexívne, prevažne však informatívne texty biograficko-bibliografického charakteru, ktoré nás uvádzajú do Jakobyho života, diela a do odbornej reflexie. Aj tieto pôvodné kapitoly vychádzajú zo starších predlôh, ale sú dôkladne zrevizované a doplnené o nové informácie.

Knihe, za ktorú autor medzičasom získal aj spoločenské ocenenie – Cenu Dominika Tatarku 2020 –, bohužiaľ, chýba nová a pôvodná kunsthistorická štúdia, celistvý pohľad na Jakobyho dielo. O to viac je tam fragmentov, úryvkov a citátov, ktoré občas pôsobia len ako doplnok obrazovej časti publikácie.

Kniha prináša nóvum v dvoch oblastiach. V menšej miere v heuristike – rozširuje, spresňuje aj koriguje staršie informácie o Jakobym a jeho živote. A predovšetkým – ponúka kvalitné reprodukcie doteraz najväčšieho korpusu jeho diel, aj doposiaľ nezverejnených, roztratených vo verejných a súkromných zbierkach. V tom je práca editora nespochybniteľná, hoci pre nezainteresovaného čitateľa možno málo viditeľná. Obsahové a interpretačné jadro knihy však tvoria prezaté texty. Pri niektorých, najmä v slovenskom jazykovom prostredí neznámych maďarských zdrojoch je koncepcia publikácie ako koláže starších textových fragmentov prínosná, no má aj sporné momenty.

Napríklad, v knihe je znovu odtlačený prakticky celý rozhovor Alberta Marenčina s Júliusom Jakobym, ktorý v novom vydaní knižne vyšiel v roku 2017 a možno sa k nemu dostať celkom ľahko. Slovenské publikum však ocení sprístupnenie menej dostupných maďarských prameňov o Jakobym, počnúc rozhovorom so Zoltánom Kassaiom ešte z roku 1934 cez rozhovor s Györgyom Szaszákom z roku 1983 až po Jakobyho výpovede z knihy Lászlóa Szigetiho *Csendek útjain* z roku 1988.

Bez nich by to však bola kniha textovo dosť diétna – okrem esejistického úvodu, pedantne vypracovaného kalendária a informačného appendixu (zoznam diel, bibliografie sekundárnej literatúry a televíznych dokumentov o J. Jakobym) by ju tvorili len tri rozsahom nevelké nové kapitoly. V jednej Liška stručne zmapoval Jakobyho umeleckú epizódu spolupráce pri maliarskej výzdobe kostola v Diakovciach, v ďalšej sa venuje výtvarníckej doteraz málo známej mozaikovej tvorbe a poslednú predtým nepublikovanú časť knihy tvorí Liškov rozhovor s Jakobyho priateľom a autorom spomínanej sochy Jurajom Bartuszom. Ten osvetľuje umelca z menej známej strany, ukazuje nám niečo málo z jeho ateliéru, bytu, neskorého manželstva, maliarských názorov a osobných vlastností.

Originálny dedič košickej moderny

Jakoby je dedičom košickej moderny 20. a 30. rokov 20. storočia, bol však originálny a autonómny. Bez potreby zaradiť sa do nejakej skupiny či smeru sa vyrovnal so širokou paletou podnetov od secesie a impresionizmu až po expresionizmus, s ktorým ho spájal dravý charakter jeho malby či výrazná farebnosť. Zjavné paralely možno viesť s tvorbou mnohých výrazných svetových osobností výtvarného umenia, nemá tu však zmysel pestovať „vplyvológiu“.

Jakoby nebol človekom teórie ani nemal potrebu výraznejšie sa včleňovať do umeleckého poľa, bol sústredený na svoje bezprostredné okolie a svoj jazyk – a tým jazykom bola maľba. Sprostredkúval ňou v zásade autobiografickú, zážitkovú bázu života, seba blízke mestské prostredie. Jeho maliarsky prístup bol založený na bezprostredných impulzoch, čo sa prejavovalo napríklad v neustálom otváraní zdanlivo dokončených pláten, na rýchlych premaľbách, v ktorých sa skvelým, tragikomickým spôsobom s využitím dynamickej farebnosti vyjavuje protikladnosť a premenlivosť zachytávaného sveta.

Aj po tejto knihe zostáva otvorená otázka Jakobyho identity, jeho zmiešaných koreňov a pestovaného kultúrneho maďarstva, ktoré úzko súviselo s košickým lokálpatriotizmom. Vo svetle historických výskumov o hybridnej etnickej identite obyvateľov medzivojnových a potrianonských Košíc by už bolo možné jeho maďarstvo prečítať aj bez etnocentrických klíšé.

Bez páťosu a akosi samozrejme si pri Jakobym môžeme všimnúť čosi ako „osud umelca“ a jeho životný a umelecký príbeh nám umožňuje spustiť sondu do košického mestského priestoru ako do jedného zo stredoeurópskych kultúrnych palimpsestov s pretrhanou pamäťou, na ktorej dne nachádzame zamrznuté vrstvy dávnej tradície. Stále tak trochu váhavo a nie celkom pripravené rozvažujeme, ako k nej podísť a vziať si z nej, čo treba. **KR**

Martin Zaiček (ed.):
Bratislavské
moderné fontány
Bratislava:
Archimera, 2021

Zuzana Duchová (1980)
Kurátorka a publicistka.
Študovala vedu o výtvarnom umení na FiF UK v Bratislave a Universität Wien. Pracuje pre Creative Europe Desk Slovensko, kde sa zaoberá projektovým manažmentom kultúrnych projektov a grantami.
Kurátorka a hýbateľka projektu salonik.sk.

Nevšedný bedeker fontán

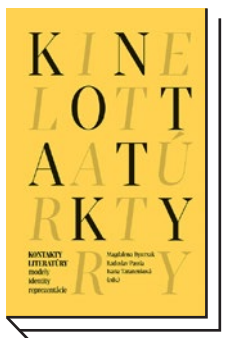
Ďalší zo série intelektuálnych bedekrov z dielne združenia Archimera sa zameriava na priesečníky umenia, urbanizmu, manažmentu verejných priestorov, architektúry, turizmu a kultúry. Nie je to bedeker hocikaký; zachádza k podstate symboliky, spoločenskej hodnoty i funkcie fontán. Publikácia **Bratislavské moderné fontány** sa zameriava na obdobie vymedzené rokmi 1963 až 1989, keď bol v platnosti inštitút tzv. Hlavy V. ako súčasť vykonávacej vyhlášky k stavebnému zákonu, určujúcej v rámci rozpočtov stavieb investíciu do umenia.

Vhodne metodologicky zvolené historické okno teda mapuje diela významných autorov – sochárov 20. storočia, akými boli Jozef Jankovič, Juraj Hovorka, Juraj Gavula, Peter Roller, Alexander Trizuljak, Jozef Vachálek, Alexander Bilkovič alebo Tibor Bártfay. Fontány v rámcoch významných bratislavských objektov a verejných priestranstiev však vznikali spravidla v autorskej spolupráci sochára a architekta, z ktorých nemožno opomenúť Ferdinanda Milučkého, Jozefa Slíža, Virgila Droupu a Irenu Kedrovú. Okrem ikonických a dobre známych realizácií obsahuje kniha aj spracovanie desiatky malých opustených fontán alebo nenápadných pitných fontánok, ktoré sú zväčša neznáme alebo ich poznajú iba obyvatelia sídliskových vnútroblokov.

Podľa slov autorov prináša kniha *Bratislavské moderné fontány* „bližší pohľad na jednu časť súboru moderných sôch vo verejnom priestore Bratislavy formou nápaditej umeleckej reflexie.“ Tento popis sedí, kniha sama osebe je zážitkom a inšpiráciou pre cesty za objavovaním poetiky bratislavských zákutí. Dúfajme, že aj inšpiráciou pre tvorbu fontán a verejných priestorov nových. Vizualne príspevky grafičky Kataríny Knežníckovej a fotografky Andrey Kalinovej interpretujú a zaznamenávajú súčasný stav a kvalitu bratislavských fontán. Sprievodné texty načierajú do mnohých vôd tohto fenoménu.

Výsledná podoba knihy je dielom dizajnerky Magdalény Scheryovej. Autori sa museli popasovať s formátovaním väčšinou horizontálne orientovaných fotografií s hlavným dianím v centre obrazu. Kompozície našťastie drží kvalitná šitá väzba. Okrem prepracovaných detailov a naozaj precízneho vizuálneho stvárnenia textovo obrazového koktailu tu nájdete aj indexový súpis fontán, obsahujúci základnú faktografiu a lokalizáciu fontán na mape. Opäť jeden vkusný a praktický formát, vhodný do každej domácnosti, ku ktorému prispeli s dôkladnou starostlivosťou všetci členovia tímu, od jazykového korektora Filipa Németha po zostavovateľa **Martina Zaička**.

🔗 **Zuzana Duchová**

Magdalena Bystrzak,
Radoslav Passia,
Ivana Taranenkova
(eds.): *Kontakty
literatúry (modely,
identity, reprezentácie)*
Bratislava: Veda, 2020

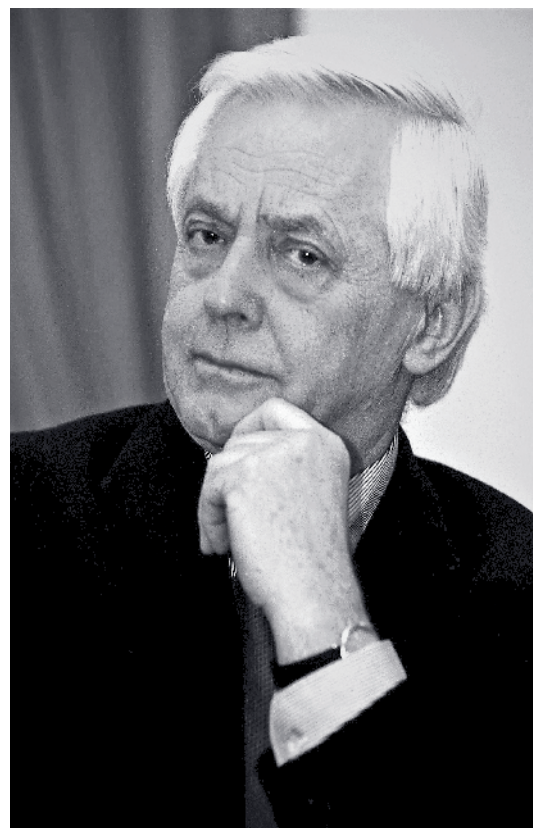
Bohatý záber, *nové* pohľady

Zborník *Kontakty literatúry* z Ústavu slovenskej literatúry SAV je aj vzdaním úcty poprednému vedcovi **Rudolfovi Chmelovi** pri príležitosti jeho okrúhleho životného jubilea.

✚ Igor Hochel

V našom akademickom prostredí sa pod vplyvom či skôr tlakom dosť zvláštnych pravidiel hodnotenia vedeckých výstupov a publikácií začali zborníky štúdií pokladať za menej dôležité a hodnotné. Akreditačné komisie za texty v nich prisudzujú univerzitám či fakultám minimum bodov (čo potom súvisí aj s celkovým nižším ohodnotením pracoviska a pridelením finančných prostriedkov), a tak často dochádza k tomu, že z publikácií, ktoré by za normálnych okolností boli zborníkmi, sa silou-mocou „vyrábajú“ monografie. Editori publikácie *Kontakty literatúry (modely, identity, reprezentácie)* takúto možnosť nemali, keďže toto vydanie má až pätnásť autorov. Miesto pomenovania zborník však používajú skôr slovo kniha – ale dôležitejší než označenie je, prirodzene, obsah. Ja sa budem držať žánrového vymedzenia zborník.

Nuž teda, recenzovaný zborník svojím názvom odkazuje na prvú knižnú vedeckú prácu literárneho kritika a historika, neskôr politika a diplomata Rudolfa Chmela, na dielo *Literatúry v kontaktoch*, ktoré vyšlo už v roku 1972. Zborník, ktorý editovali **Magdalena Bystrzak, Radoslav Passia** a **Ivana Taranenkova**,

Názov publikácie odkazuje na prvú knižnú vedeckú prácu Rudolfa Chmela z roku 1972.

traja pracovníci Ústavu slovenskej literatúry SAV, takpovediac Chmelovho domovského pracoviska, je aj vzdaním úcty tomuto poprednému vedcovi pri príležitosti jeho okrúhleho životného jubilea (osemdesiatin sa dožil v roku 2019).

Nejde tu však o to, že by sa jeho autori zaoberali analýzou a hodnotením výsledkov Chmelovej dlhoročnej literárnovednej a inej činnosti (ako býva pri takýchto jubileách zvykom), ale o nadväzovanie, ako sa uvádza v prvom odseku *Úvodu*, na „metodologické inšpirácie“. (s. 9) Rudolf Chmel podľa editorov: „Prispel k prehodnocovaniu monolitného a homogénneho modelu národných literárnych dejín, zdôrazňoval mnohodomenzionálnosť i rôznorodé paradoxy dobových kultúrnych procesov. (...) Vo viacerých momentoch tento prístup už pred rokom 1989 korešpondoval s niektorými prúdmi literárnovedného myslenia v západnom akademickom svete, ktoré vnímali literárny text aj ako fakt vstupujúci do dejinných, politických, sociálnych a kultúrnych vzťahov.“ (s. 9) S takýmto hodnotením bez výhrad súhlasím.

Exploratívne dobrodružstvo

Zborník, ktorý môžeme označiť za „medzinárodný“, keďže svoje zastúpenie v ňom majú aj odborníci z Poľska a Českej republiky, je rozčlenený do troch častí: *Prekračovanie národnoobrodeneckých reprezentácií*, *Spory o kultúrny model* a *Urbanita a identita*. Tieto názvy, rovnako ako podtitul publikácie (*modely, identity, reprezentácie*), sa usilujú – prirodzene, v hrubých črtách – vystihnúť či naznačiť rozmanitosť, pestrosť a šírku jej tematickej orientácie.

Všetci pätnásť autori a autorky (poradie uvádzam podľa zaradenia ich textov v knihe) – Ivana Taranenkova, Tibor Pichler, Marianna Koliová, Anikó Dušiková, Marta Fülöpová, Alexandra Hudymač, Dana Hučková,

Igor Hochel (1953)

Básnik, prekladateľ, literárny vedec, vysokoškolský pedagóg, dlhoročný redaktor a v rokoch 1996 – 99 šéfredaktor literárnokritického časopisu *Romboid*. Na FF UKF v Nitre vyučuje slovenskú literatúru 2. polovice 20. storočia.

Slovenské intelektuálne dejiny sú pri nekanonizovanom prístupe fascinujúcou materiálou, ba priam exploratívnym dobrodružstvom.

Tibor Pichler

Michal Habaj, Magdalena Bystrzak, Miloslav Szabó, Dušan Škvarna, Bogusław Bakuła, Miloslav Vojtech, Jana Pátková, Radosław Passia – reflektujú literárne javy, ale aj históriu, premeny koncepcií národného bytia a dejiny myslenia 19. a 20. storočia v širších kontextoch a súvislostiach, zaznamenávajú vzájomné väzby, vplyvy spoločenských procesov na umeleckú spisbu, ale aj naopak, pôsobenie literatúry na kultúrne a spoločenské bytie.

Platí to vtedy, keď je téma štúdie vymedzená širšie (napr. D. Hučková: *Vyznačovanie priestoru pre modernú literatúru na začiatku 20. storočia* alebo D. Škvarna: *Koncepty slovenských dejín a deformácie historickej pamäti*), no aj vtedy, keď je užšia (napr. A. Hudymač: *Tvárou v tvár s „Iným“*. *Kukučínova cesta do Dalmácie a Čiernej hory* alebo Jana Pátková: *Obráz Prahy v zapomenutých slovenských románoch meziválečného obdobia*).

Je to v súlade s chápaním zmyslu literárnovedného výskumu, ako ho prezentoval R. Chmel, či už v teoretických, literárnohistorických alebo interpretačných štúdiách a monografiách. On mal mimoriadne bohatý záber, venoval sa aj problematike slovensko-maďarských (maďarsko-slovenských) a slovensko-českých (česko-slovenských) literárnych a kultúrnych vzťahov. Keď bol v pozícii komparatistu, nezostal pri evidovaní vplyvov či iných prejavov literárnych (kultúrnych) vzťahov, ale všimol si ich procesualnosť, reflektoval ich v dobových súvislostiach. Takýto prístup znamená okrem iného aj prijať skutočnosť, že slovenská literatúra sa niekoľko storočí vyvíjala v multikultúrnom a multijazykovom prostredí, čo zasa umožňuje vidieť veci niekedy až diametrálne odlišne než v prípade úzkeho „národno-literárneho“ pohľadu.

Fascinujúca matéria

Pre recenzovaný zborník je charakteristické práve prekonávanie (čo sa napokon už dlho deje) tradičných, konvenčných výskumných princípov „jednotlinatej národnej literatúry“; podľa nich sa jej dejiny od najstarších čias po začiatok 20. storočia vysvetľovali prevažne ako prekonávanie prekážok, ktoré do cesty nášmu rozvoju neustále kládli „tí druhí“. Potenciál mýtov zbavených výskumných prístupov výstižne naznačuje T. Pichler hneď na začiatku svojej štúdie *Kultúrno-civilizačná kontroverzia slovenských evanjelických vzdelačcov – Protestantizmus a Slovanstvo*, kde píše: „Slovenské intelektuálne dejiny sú pri nekanonizovanom prístupe fascinujúcou materiálou, ba priam exploratívnym dobrodružstvom. Jeho prostredníctvom sa znova objavujú myšlienky, názory a koncepcie, ktoré existujú v tieni archívov a v stave latencie.“ (s. 39)

Národná či národnocentrická koncepcia dejín literatúry, resp. dejín ako takých v konečnom dôsledku viedla k tomu, že sme sa v minulosti časti svojej histórie takpovediac zriekli, t. j. neakceptovali sme, že „našími“ dejinami sú aj dejiny Uhorska či Rakúsko-uhorskej monarchie. R. Chmel patrí k tým našim literárnym vedcom, ktorí túto koncepciu prekonávali, a to od začiatku svojej profesionálnej dráhy, teda už v čase, keď sa to veľmi nenosilo.

Na túto skutočnosť upozorňuje D. Škvarna vo svojej štúdií, ktorej názov som už uviedol: „Pre mňa ako historika predstavuje R. Chmel predovšetkým jedného z najtrpezlivejších kultivátorov slovenskej súčasnosti a najusilovnejších naprávačov jej historickej pamäti.“ (s. 191) A samotný Škvarnov text ponúka na pomerne malom priestore minuciózny výklad toho, ako sa prístupy k našim dejinám vyvíjali a menili od počiatkov

národného obrodzenia po súčasnosť, presne pomenujú aj deformácie historickej pamäti.

Silná stredná generácia literárnych vedcov

Priestor, ktorý ponúka recenzia, neumožňuje vyjadriť sa k prínosu jednotlivých štúdií, preto sa usilujem uchopiť zborník ako celok. Jeho tematický záber, ako som už naznačil, je široký a bohatý, dotýka sa celého okruhu skúmaných javov: slovensko-maďarských a slovensko-českých literárnych vzťahov, no nie v úzkom chápaní (I. Taranenková: *Slováci! Reprezentácia slovenského etnika v českej, slovenskej a maďarskej kultúre 19. a začiatku 20. storočia*; A. Dušíková: *Kánon a jeho limity – u nás v Uhorsku v 19. storočí*, M. Fülöpová: *Panslávi v maďarskej próze 19. storočia*; spomenutá štúdia J. Pátkovej), zástoja evanjelickej inteligencie v rozvoji slovenskej kultúry (spomenutá štúdia T. Pichlera), problematiky vnímania inakosti v literatúre (M. Szabó: *Symbióza alebo mezaliancia? Literárne stereotypy slovensko-židovskej „asimilácie“ v prózach Ludmily Podjavorinskej, Gejzu Vámoša, Huga Rotha a Františka Švantnera*; spomenutá štúdia A. Hudymačovej), vývinových pohybov slovenskej literatúry na začiatku 20. storočia (spomenutá štúdia D. Hučkovej, M. Habaj: *Medzi poetikou a politikou: DAV a útok na tradíciu*), koncepcie dejín a dejín literatúry (spomenutá štúdia D. Škvarnu, B. Bakuła: *Spory o históriu a pamäť v polskej nezávislej literatúre*), zobrazovania mesta v protiklade s vidiekom (M. Vojtech: *Polarita urbánneho a rurálneho v literatúre slovenského klasicizmu a biedermeieru*; R. Passia: *Alexander Križka a mesto v jeho prózach z dvadsiatych rokov 20. storočia*), konkrétnych osobností a interpretácie ich diel (M. Koliová: *Karpaty/Tatry ako priesečník kultúrnych modelov v topografickom a cestopisnom diele Samuela Bredeckého a Bohuša Nosáka-Nezabudova*; M. Bystrzak: *Fragmenty a spojivá. K Alžbete Göllnerovej-Gwerkovej*)... Ani jednu z uvedených štúdií však nemožno vnímať len v intenciách mnou pomocne a zjednodušujúco vymedzeného tematického zamerania, lebo majú svoje hlbšie presahy a dosahy, v nejednom prípade aj interdisciplinárne.

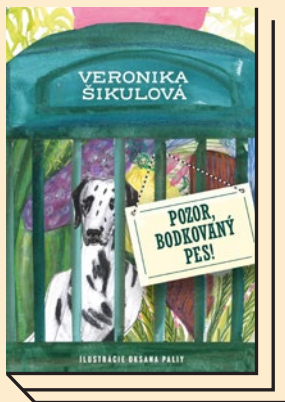
Ako sa mi azda podarilo naznačiť, zborník *Kontakty literatúry* je pre poznanie špecifik literárneho a kultúrneho vývinu prínosný, rozširuje ho o ďalšie dimenzie a špecifiká. Potvrďuje aj potešujúcu skutočnosť, že máme veľmi silnú strednú generáciu literárnych vedcov, ktorá sa formovala už v čase, keď pominuli ideologické obmedzenia, dokázala naplno využiť otvorený priestor a ponúkajúce sa možnosti – a naďalej ich úspešne využíva.

Ku kvalite publikácie prispieva precízne spracovaný poznámkový aparát, bibliografia, menný register, pútavé ilustrácie (reprodukcie výtvarných diel, kópie stránok z dobových periódik a dokumentov, titulných listov kníh, fotografie a pod.), ako aj vynikajúce grafické a polygrafické prevedenie.

Ballá: V ruinách
Levice: KK Bagala, 2021

Fragmentárny román o malom meste, plnom bizarných postavíček. Pacientka Vargová píše listy psychiatrovi Felešlegimu, ktorý sa venuje skôr pitiu ako liečeniu chorých. A kým ona v listoch nevdojak vystihuje dokaličeného ducha bláznivej doby, keď pravda je lož a lož jedna z nepodstatných právd, on v tejto tragikomédii rozdáva múdre rady a podniká záhadné cesty do zahraničia.

Veronika Šikulová:
Pozor, bodkovaný pes!
Ilustrácie: Oksana Paliy
Bratislava: Slovart, 2021

Knižka pre deti od sedem rokov napísaná známou slovenskou literátkou. Prináša veselé príbehy dalmatínca zvaného Dunčo, ktorého ľúbi celá rodina, aj keď rozhrýzie topánky, zje zubnú pastu, rozbije voňavku, zožerie papierové škatuľky, suché rožky, vajíčkové škrupiny, šunku, vysype smetiak, zlomí pravítko, nanosí si do brlôžka topánky a svetre...

Marek Vadas:
Šesť cudzincov
Levice: KK Bagala, 2021

Kniha inšpirovaná protirómskym pogromom na Slovensku v roku 1928. Autor sa naň pozrel očami obetí, svedkov i páchatelov.

Ahmet Altan: Madam Život
Preklad: Ladislav Bodík
Bratislava: Inaque, 2021

Román súčasného tureckého autora napísaný vo väzení získal francúzsku Prix Fémina. Láska a jej odtiene sa v ňom stávajú metaforami túžby po slobode v uzamknutej krajine.

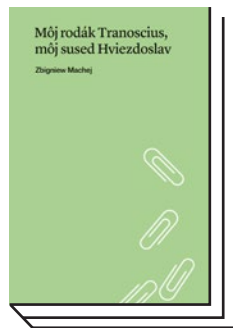

Stanislav Šteпка:
Vstávaj, Šimon, niekde horí
Ilustrácie: Danglár
Bratislava: Ikar, 2021

Knižka pre deti, v ktorej sa prelínajú svety divadelníka „dedeho“ Šteпка a jeho vnuka Šimona, vznikla v čase pandémie v „izbovej bubline“.

János Zolcer:
Gorbačovove tajomstvá
Preklad: Jitka Rožňová
Bratislava: Slovart, 2021
Maďarský autor na základe svojho priateľského vzťahu s Michailom Gorbačovom opisuje zákulisie sovietskej i medzinárodnej politiky.

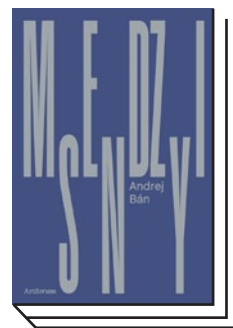
Zbigniew Machej:
Môj rodák Tranoscus, môj sused Hviezdoslav
Preklad: Karol Chmel
Bratislava: LIC, 2021
Poľský autor nanovo predstavuje Tranovského a Hviezdoslava, ktorých odkaz treba čítať medzi riadkami a objavovať v nich hodnoty aktuálne aj dnes.

Alexandra Salmela:
Fantazmagorický kamarát
Ilustrácie: Martina Matlovičová
Bratislava: Artforum, 2021
Knižka pre deti, v ktorej autorka prostredníctvom príbehu o putovaní rozpráva o priateľstve, samote, inakosti aj strachu.

Nina F. Grünfeld: Frida (Vojna mojej slovenskej starej mamy)
Preklad: Zuzana Švedová
Bratislava: Lindeni, 2021
Kniha nórskej autorky, ktorá pátrala po minulosti svojej slovenskej židovskej starej mamy.

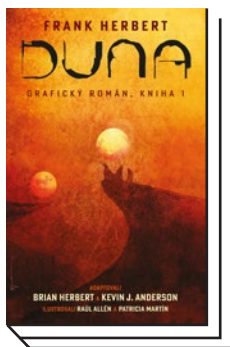

Andrej Bán: Medzisny
Bratislava: Artforum, 2021
Beletristický debut známeho fotografa, novinára a aktivistu. Hlavný hrdina stretne čudného muža, spustí časomieru, pošle správu piatim blízkym a vydá sa na cestu.

Veronika Šikulová, Máriaus Kopcsay, Juraj Rayman:
Príbehy z lúk a mokradi
Ilustrácie: Viliam Slaminka
Bratislava: BROZ, 2021
Päť príbehov o vtáčkoch, rybách i chrobáčkoch. Traja slovenskí spisovatelia prepísali skúsenosti ochrancov prírody do rozprávok.

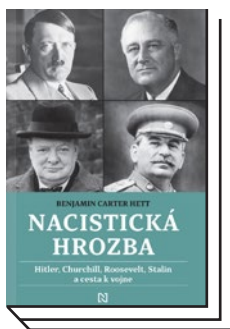

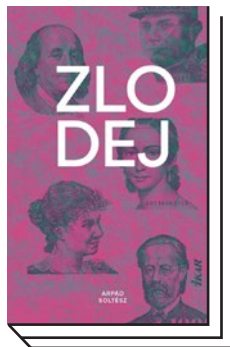
Frank Herbert: Duna (Grafický román). Kniha 1
Preklad: Marína Gálisová
Bratislava: Premedia, 2021
 Prvá časť trojzväzkovej adaptácie žánrovej klasiky science fiction, o ktorú sa postaral autorov syn Brian Herbert a Kevin J. Anderson. Graficky ju realizovali Raúl Allén a Patricia Martín.

Viliam Nádaskay: Zmyslov zbavovaný
Bratislava: Drewo a srd, 2021
 Druhá zbierka súčasného autora, v ktorej sa ponára hlboko do súkromia, do tela, do tmavých skríň, ale i do deravej pamäti davu.

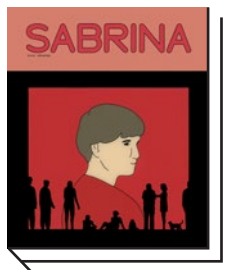
Benjamin Carter Hett: Nacistická hrozba
Preklad: Filip Pacalaj
Bratislava: N Press, 2021
 Uznávaný historik v knihe o období pred 2. svetovou vojnou rozpráva o kríze demokracie, rasových konfliktoch a príliš pomalom rozoznávaní zla.

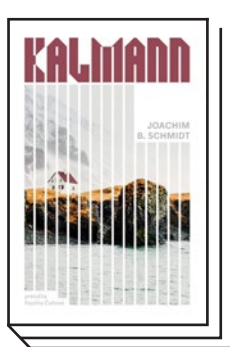
Árpád Soltész: Zlodej
Bratislava: Ikar, 2021
 Štvrtý román novinára a spisovateľa tentoraz prináša rozprávanie z pohľadu jednej postavy a odкрýva mentálny svet väčších a menších zlodejov.

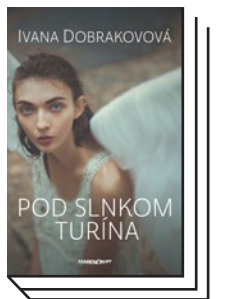
René Bílik: Mýty a slovenská literatúra alebo od Pišťanka ku Kalinčiakovi (a späť)
Bratislava: LIC, 2021
 Autor predstavuje široké spektrum znalostí o slovenskej literatúre v diskurze so súčasnosťou. Dozvieme sa nielen o svete totality, vyprázdňovania jazyka či rizikách slobody.

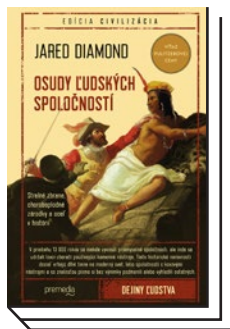
Nick Drnaso: Sabrina
Preklad: Alexandra Strelková
Žilina: Absynt, 2021
 Prvý komiks pre dospelých, ktorý ašpiroval na Man Bookerovu cenu. Americký autor ponúka príbeh, ktorý je odrazom súčasnosti.

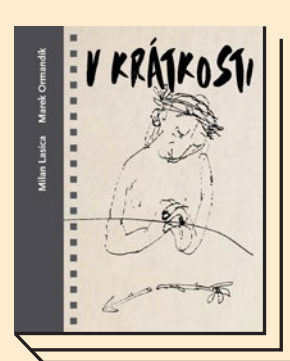
Joachim B. Schmidt: Kalmann
Preklad: Paulína Čuhová
Banská Bystrica: Literárna bašta, 2021
 Kniha švajčiarskeho autora žijúceho na Islande s príbehom o živote na mrazivom konci sveta, kde hlavný hrdina pripomína Forresta Gumpu severu.

Ivana Dobráková: Pod slnkom Turína
Bratislava: Marenčin PT, 2021
 Viacnásobná finalistka Anasoft litera prináša príbeh nevery s netušenými rizikami. Zdá sa, že všetko smeruje ku katastrofe, tá naberie nečakanú podobu.

Jared Diamond: Osudy lidských spoločností
Preklad: Zdeněk Urban
Bratislava: Premedia, 2021
 Kniha amerického autora, ktorá predstavuje 13-tisíc rokov ľudskej histórie, získala v roku 1997 Pulitzerovu cenu.

Milan Lasica, Marek Ormandík: V krátkosti
Bratislava: Slovart, 2021
 Kniha vydaná takmer šesť mesiacov po smrti Milana Lasicu obsahuje jeho denníkové zápisky z rokov 2009 až 2015. V jeseni 2020 požiadal Lasica o ilustrácie svojho denníka výtvarníka Mareka Ormandíka, ktorý si zhodou okolností každý deň od vypuknutia pandémie nakreslil do skicára jednu kresbu. Knihu tak tvoria dva denníky – textový a obrazový.

Daniela Čarná, Lucia Kotvanová: Čím chceš byť? Umelec? (Detská tvorba umelcov)
Bratislava: Slovart, 2021
 Publikácia určená deťom aj dospelým je venovaná téme detstva slovenských umelcov a umelkýň viacerých generácií a ich detskej tvorbe. Tvorivé začiatky a prvé kontakty s umením približuje formou 26 rozhovorov, ktoré umožňujú nahliadnúť do sveta detskej tvorivosti a fantázie. Texty dopĺňa vyše 160 kresieb.

Esenciálna potreba

Stanislav Rakús: *Lútosťivosť*
Levice: KK Bagala, 2021

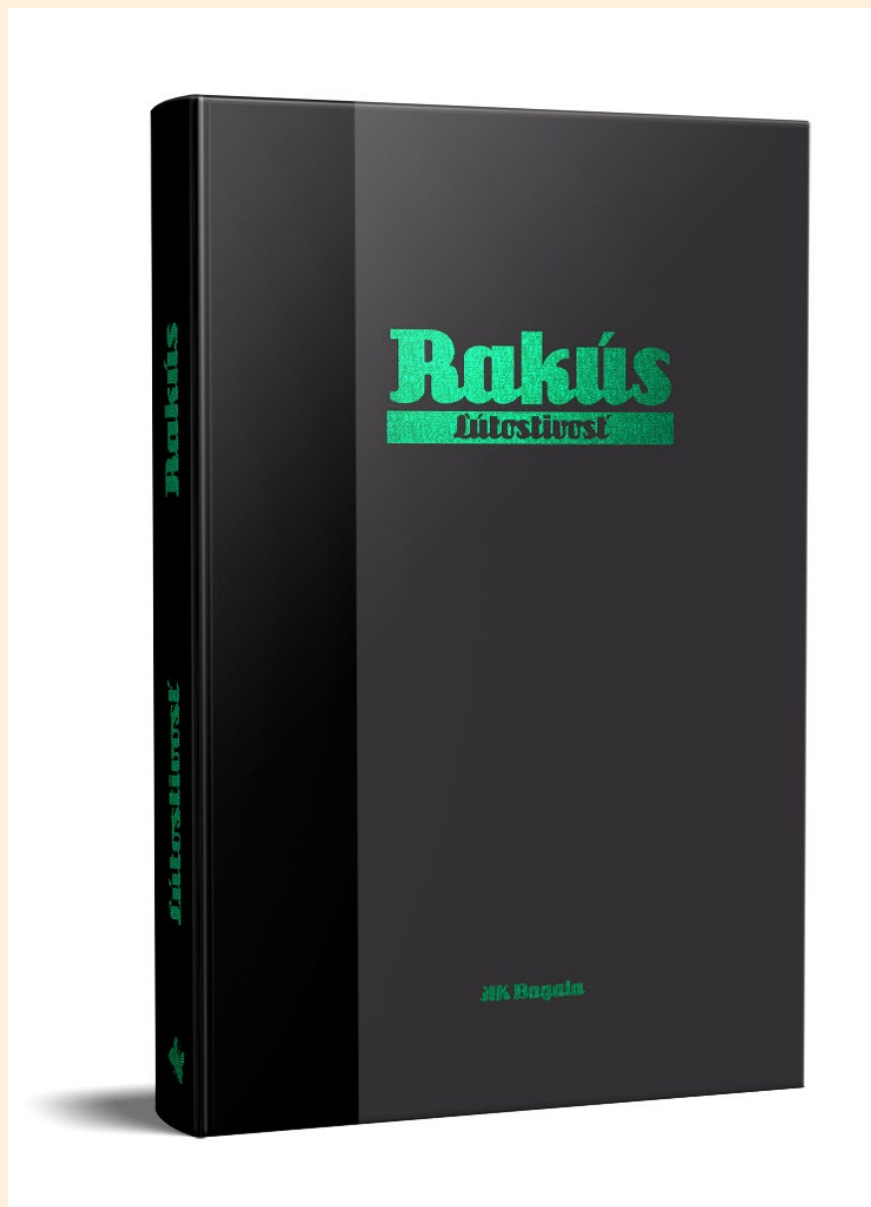
Nová kniha **Stanislava Rakúsa** *Lútosťivosť* obsahuje päť poviedok – *Dom na Agátovej ulici*, *Cintorínska štvrť*, *Ohrozenie*, *Lútosťivosť* a *Olivovozelené sako*. Každá z poviedok je svojbytná, teda odlišená v téme, zobrazovaných dejoch, situáciách a v postavách. Z hľadiska knihy ako celku možno štyri kratšie poviedky vnímať ako prepracované „kresbové štúdie“ k hlavnej „mal’be“ (poviedka *Lútosťivosť*), podobne ako to poznáme vo výtvarnom umení. Plnia funkciu rozpracovania detailov, portrétov, varírovania uhlov pohľadu, konfigurácií a gest. Z knihy tak vyžaruje zdvojená oscilácia, keď sa poviedky správajú ako celkom nezávislé a zároveň sú hierarchizované.

Trojicu poviedok *Dom na Agátovej ulici*, *Cintorínska štvrť*, *Ohrozenie* spája príbuznosť témy, rozprávač v tretej osobe, ktorý sa vyznačuje disciplinovanosťou a striedmosťou (vypovedá, nič však nehodnotí) a otvorený – „useknutý“ koniec (pripomína to koniec v staršej autorovej poviedke *Telegram*).

V centre pozornosti prvej poviedky je rodina Vozárovcov – rodičia a tri už odrastené deti. Vozárovci sú nečakane postavení do problémovej situácie – treba podpísať reverz a prijať späť do rodinného kruhu štvrté dieťa, syna, dávnejšie odídeneho z domu do kláštora, ktorý sa pre psychickú chorobu ocitol v psychiatrickom ústave. Členovia rodiny sa s tým vyrovnávajú každý po svojom. Rodičia a dvaja súrodenci bezproblémovo.

Inak situáciu vníma sestra Ema. Uzavretá povaha, ale aj hlboká láska k chorému bratovi, ktorý po návrate domov bude už pravdepodobne niekým iným, a predchádzajúce tragické udalosti v širšom okolí i v rodine vovádzajú Emu počas cesty na stanicu po brata do napätia. Na stanici rodina zistí, že Emy niet. Tu sa prvá poviedka končí. Ema je postava – záblesk. Len čo sa zjaví, už aj zmizne.

Hrdinom druhej poviedky je samotár Jakub Trinár. V novom prostredí cudzieho mesta nenadviazal užšie vzťahy, a tak prilnul k voľnosti a radosti, ktorú mu poskytuje bicyklovanie v okrajovej zóne mesta s cintorínom. Keď sa Trinár ocitne v novom zamestnaní sídliacom v jeho obľúbenej štvrti s cintorínom, stret s ľudskou hrubosťou, ale najmä vulgárnosťou myslenia i reči kolegu v kancelárii zničia v okamihu Trinárovi všetko, čo má vzťah k cintorínskej štvrti. Trinár túži uniknúť z neľudského prostredia, ale upadá psychicky i zdravotne. Krčce a nevoľnosť nútia Trinára ísť na toaletu, len čo ráno vstúpi do kancelárie

V knihe *Lútosťivosť* Stanislava Rakúsa sa pozornosť sústreďuje nie na duševné vychýlenia, ako by sa mohlo zdať, ale práve naopak – na duševnú rovnováhu.

s tyranským kolegom. Tu sa druhá poviedka končí. V hrdinovi tretej poviedky Ondrejovi Hrabárovi je spúšťačom obsedantného pocitu ohrozenia stretnutie s dezorientovanou, zvláštne vyzerajúcou staršou paňou v novom obytnom dome. Hrabár si na ten pocit pamätá z detstva, keď v šere a tme videl v prostredí preludy. Uprostred noci musí ísť na pohotovosť s mladším, niekoľkomesačným synom Tomášom. Ale ani šťastne sa končiaca cesta na pohotovosť nočným mestom, sprevádzaná príznakmi susedky, nevytrhne Hrabára z pocitu ohrozenia. Po prebdenej noci s trochu spánku v kresle nastupuje o siedmej do práce, aby sa vzápätí, hnaný pochybnosťou, či je dieťa skutočne v poriadku, vracal domov. V myslí mu prebleskne myšlienka – „len aby nestretol paniu s kriklavo čiernymi vlasmi“. (s. 67) Tu sa tretia poviedka končí.

Tri poviedky sú pretkané tajomnom a neurčitou (čas, miesto). Protagonisti nie sú profesionálne určení, čosi robia, ale nevieme presne čo. To všetko nie je dôležité možno aj preto, že ľudské, ktoré sa tu odohráva, a povolania ľudí sú tu univerzálne bez ohľadu na čas a miesto – sú to matky a otcovia, sestry a bratia, tety a strýkovia, priatelia a susedia, kolegovia. Všetko vážne sa nadľahčuje citlivým humorom sústredeným väčšinou vo vedľajších situáciách a postavách. V nadtextovej rovine sa naznačuje, že pozadie (spúšťač) tematizovaných podôb stavu duševnej nerovnováhy, v ktorej sa ocitajú traja protagonisti, môže byť ambivalentné – môže ísť o predispozíciu, o dôsledok predchádzajúcich tragických skúseností či o kombináciu oboch. Nevieme zatiaľ, kam tieto texty smerujú, čo bude nasledovať.

Vo štvrtjej poviedke *Lútosťivosť* sa doterajšia perspektíva mení (prevracia). Próza

má v porovnaní s ostatnými trojnásobne väčší rozsah. Rozprávačom protagonistom (rozprávanie v ich-forme) je sedemdesiatosemročný osamelý muž (nikoho už nemá, zomrela mu aj manželka). Putuje ulicami a pod vplyvom zachovaneého, zmeneného i strateného reflektuje minulosť: železničná stanica je nová a rozľahlá, už ju nespoznáva, ale trajektória pravidelných rodinných ciest – rituálov na stanicu cez koľajisko je v pamäti živá. Obchod s rozličným tovarom už nestojí, ale vtipný obchodník Radimák so svojou „pištiacou myšou“ je v mysli nezmazateľný.

Je to pokojné, vyrovnané rozprávanie, v ktorom nemožno prehliadnúť myšlienku, že to, čo môže pomôcť vybalansovať naše chvenie, je uvedenie si komplexitárnosti ako princípu jestvovania sveta: „... si po rokoch myslím, že náš vzťah k výškam a prírode má pôvod v nížinnom živote, ktorý v človeku vyvoláva túžbu po širokom, panoramatickom výhlade. Pochopil som to pri manželke. Pochádzala z kopcovitého kraja... Ona mala v sebe to, čo mne a mojim príbuzným chýbalo – zmysel pre prírodný detail. Zaujímalo ju vnútro lesa. Mnoho videla a nachádzala už na jeho malej ploche...“ (s. 80 – 81)

V poviedke *Lútosťivosť* sa zbiehajú viaceré motívy, ktoré sme dosiaľ mohli postrehnúť v predchádzajúcich poviedkach, keď v protagonistovi *Lútosťivosťi* zazrieme trochu aj Emu Vozárovú, Jakuba Trinára, Ondreja Hrabára, ale aj menom neoznačeného rozprávača poslednej poviedky *Olivovozelené sako* – zhovorčivého elegána s neuhastiteľnou chuťou do jedla, čakajúceho na stanici brata, ktorý prichádza zo vzdialenejšieho mesta – naznačuje zdvojené poslanstvo knihy: Rakúsovi modeloví protagonisti môžu predstavovať jednu bytosť v rozličných fázach života, ale zároveň môže ísť o individuality s vlastnosťami a skúsenosťami, ktoré sú prienikové a ľudsky univerzálne. Tak sa nám to javí na základe kompozície, ktorá je detailne a dômyselne prepracovaná na žánrovo obmedzenej ploche poviedky. Pritom text za textom sa číta ľahko, prístupne, akoby sme sledovali tanec letiaceho pierka.

Záverčná poviedka *Olivovozelené sako* je formou i otvoreným koncom blízka prvým trom, no načiera do inej – ľahšej či žoviálnejšej témy a atmosféry, čím prináša uvoľnenie a nasmerúva čitateľa už von „z obrazu“.

V knihe *Lútosťivosť* Stanislava Rakúsa sa pozornosť sústreďuje nie na duševné vychýlenia, akoby sa mohlo zdať, ale práve naopak, na *duševnú rovnováhu* ako *esenciálnu ľudskú potrebu*. Výraz *esenciálna ľudská potreba* volíme analogicky v zmysle, v akom sa prívlastok *esenciálny*

začal v poslednom období v slovenčine používať v spojení *esenciálne obchody a služby*, teda základné, bez ktorých sa nedá žiť (výraz *esencia* má rovnako blízko k duši i k chuti, potravine a jedlu). Vzhľadom na témy prvých troch poviedok sa môže pociťovať silná súvislosť s našim súčasným civilizačným ohrozením a stresom, preto sa môže autorovi pripisovať, že knihou reaguje na súčasný stav. Hoci sa tomu nedá vyhnúť, pretože čitateľ sa vždy nachádza v istej osobnej i spoločenskej situácii, domnievame sa, že v texte je dostatok signálov na to, že autorovi ide skôr o stvárnenie archetypu, teda večného obrazu.

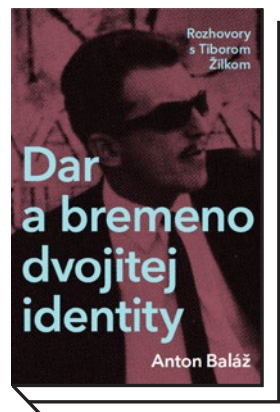
✉ Ingrid Hrubaničová

Jemný interpret literatúry

Anton Baláž: Dar a bremeno dvojitej identity. Rozhovory s Tiborom Žilkom Bratislava: LIC, 2021

Známy slovenský spisovateľ **Anton Baláž** využil formu rozhovoru na priblíženie individuálnej osobnosti a profesionálneho pôsobenia známeho lingvistu a literárneho teoretika prof. Tibora Žilku. Po obsahovej stránke sú rozhovory viacvrstevné. V názve knihy sa uvádza, že základnou otázkou existencie a pôsobenia prof. T. Žilku je dvojité identity. Táto intencia v podstate vystihuje obsah knihy. Prof. T. Žilka pochádza z maďarskej rodiny, jeho životné osudy ho zaviedli do maďarského kontextu, z ktorého vyšiel, ale asi väčšinu svojej profesionálnej aktivity odvádzal v slovenskom prostredí. Názov knihy by azda mohol do určitej miery iniciovať predstavu o konflikte vzťahu a problémoch medzi Žilkovým pôsobením v maďarskom a slovenskom prostredí. Osobne si myslím, že sa v knižke tieto konflikty objavujú len veľmi málo. Prof. Žilka, aspoň ako som ho poznal, je človek veľmi prispôsobivý, ľudsky tolerantný, nevyhľadávajúci konflikty akéhokoľvek charakteru, a preto sa mu darilo prakticky celý život pôsobiť v oboch kultúrnych kontextoch. Je akceptovaný vo vedeckom i ľudskom priestore, a tak mohol aj zastávať rozličné funkcie najmä v pedagogickom prostredí. Je samozrejme, že sa určité problémy dotkli aj jeho osobnosti, zväčša však išlo o konflikty, ktoré vyvolávala doba, najmä jej politický charakter.

T. Žilka je veľký znalec maďarskej i slovenskej literatúry, treba však zdôrazniť, že je človek Európan, pretože sa veľmi dobre orientuje aj v širšom európskom literárnom kontexte. Jeho vedeckou dominantou je lingvistika, najmä štylistika, ktorej sa, ako sám spomína, najčastejšie venoval na rôznych

pracoviskách ako pedagóg, a teória literatúry. Vo všetkých oblastiach je dodnes vysoko akceptovaný vedeckou i pedagogickou obcou.

Vo vede sa azda najvýraznejšie prejavil ako znalec a spoluvorca teórie literárnej komunikácie aj ako semiotik a jemný interpret literárnych diel.

Dialógy medzi Antonom Balážom a prof. T. Žilkom sú obsahovo nasýtené, dokonca neraz až presýtené, ale nemajú veľkú dynamiku. A. Baláž kladie otázky, ktoré nie sú provokačné, ale práve naopak, vytvára nimi priestor pre siahodlhé vysvetľovanie, a tým sa do určitej miery stratila práve spomínaná dynamika. Niekedy som mal dokonca dojem, že ani nejde o dialóg, ale skôr o prezentáciu názoru či faktov prostredníctvom kratšej prednášky či interpretácie literárneho textu. Nemyslím si však, že je to chyba. Dialógy medzi A. Balážom a T. Žilkom si môže prečítať akýkoľvek čitateľ. Ako som naznačil, sú viacvrstevné, ale vzhľadom na skutočnosť, že sa dotýkajú veľkého množstva postáv a špecifického pedagogického a vedeckého prostredia, budú ich so záujmom a azda aj diskurzívne čítať tí čitatelia, čo problematiku, o ktorej sa v nich hovorí, poznajú a azda ju aj osobne zažili. Osobný život a profesijné pôsobenie T. Žilku sú veľmi pestré, takže, nech si v knižke nájde každý čitateľ to, čo ho zaujíma. Ja môžem spomenúť len niekoľko azda dôležitých momentov. Strednú školu absolvoval v maďarskom jazyku, ale slovenčinu ovládal už vtedy veľmi dobre, takže neprekvapuje, že na vysokú školu prišiel do Bratislavy, študoval slovenčinu a maďarčinu na FiF UK, kde sa stretával s mnohými v budúcnosti známymi slovenskými spisovateľmi a vedcami rôznej orientácie. Občas sa dostal na kratšie obdobie do Budapešti či na študijný pobyt do Prahy a obe prostredia naňho veľmi pôsobili najmä ich veľkou kultúrnou vyspelosťou.

Po rôznych peripetiách sa dostal do Nitry, kde pôsobil v Kabinete literárnej komunikácie, ktorý vznikol v roku 1968, neskôr

na katedrách slovenského jazyka, slovenskej literatúry či na iných pracoviskách. Ako sám spomína, jeho vedecký rast ovplyvnili najmä: J. Mukařovský, M. Bachtin, J. Lotman, F. Miko a A. Popovič, teda štrukturalizmus a napokon vznikajúca teória literárnej komunikácie, ktorej sa stal spoluvorcom.

V knižke sa nachádza relatívne veľké množstvo literárnych interpretácií zväčša prozaických prác slovenských, maďarských či českých tvorcov, ktoré poukazujú na jeho obľúbených autorov, medzi ktorých patrili neskôr najmä jeho osobný priateľ Pavol Strauss.

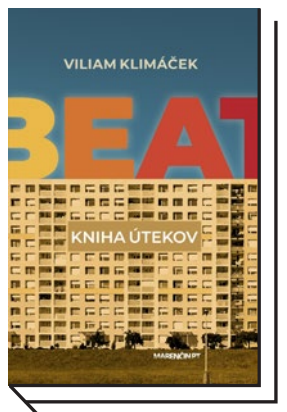
Treba dodať, že prof. T. Žilka prednášal na viacerých miestach v Európe, pričom ako prednášateľ bol veľmi častým hosťom práve v maďarskom prostredí. T. Žilka sa na podnet A. Baláza často zmieňuje aj o pôsobení jeho rodinných príslušníkov, najmä manželky Marty, ktorá taktiež pôsobila v Nitre ako teoretička (rozhlasovej hry) a pedagogička. Rozhovory Antona Baláza s Tiborom Žilkom, ktoré vyšli pod názvom **Dar a bremeno dvojitej identity**, sú podnetom najmä pre čitateľov, ktorí sa chcú podrobnejšie zoznámiť s osobnosťou a pôsobením prof. Žilku, ale aj pre čitateľov, ktorých zaujíma atmosféra nitrianskeho kultúrneho prostredia, najmä viazaného na fungovanie rozličných štruktúr dnešnej Univerzity Konštantína Filozofa.

✦ Ladislav Čúzy

Kniha zmiznutí

Viliam Klimáček: Beat. Kniha útekov
Bratislava: Marenčin PT, 2021

Najnovší román **Viliama Klimáčka**, hovoriaci prevažne o bigbítovom období 60. a 70. rokov 20. storočia, predstavuje autobiografické písanie. Zreteľne artikuluje snahu o širší presah a ambície spoločenskej výpovede v každom prípade ironicky uzemňuje. Na základe skúseností s inými podobnými knihami, by mohlo byť uvedené avízo považované za pomerne alibistické riešenie, v zmysle – autor by aj chcel vypovedať o dejinných procesoch, ale keby sa mu to náhodou nedarilo, je krytý. V prípade **Beatu** to tak nie je. Povyšovať osobnú skúsenosť na spoločenskú výpoveď si vyžaduje pomerne veľkú dávku guráže a treba povedať, že rozprávanie knihy sa konštantne nesie na vlne – ja som robil toto, mne sa páčilo tamto, ja som počúval takéto... Navyše niekedy pomerne únavne, na hrane zdaniej lamentácie pri sebaopieraní či seba prijatí: „Pravdepodobne sa už nepolepším.“ (s. 39) Našťastie, autobiografickosť **Beatu** sa neobmedzuje len na

priame prehovory rozprávača. Celkom inú povahu majú takzvané rodinné anamnézy, napríklad scény z domácnosti, najčastejšie z kuchyne, v ktorých sa stretávajú cez viacero generácií rodiny Klimáčkových traumy z druhej svetovej vojny s hudbou za zatvorenými dverami a s príliš natenko vyklepaným rezňom. Ide o najdialogickejšie časti, no tvrdiť, že tajomstvo úspechu tkvie v autorovej enormnej skúsenosti s dramatickým písaním, by bola pravda iba sčasti. Ďalšiu formu dialógu predstavuje rozhovor rozprávača s čitateľom. Nie je to na literárnom trhu žiadna novinka, no modalita, v ktorej autor tento dialóg vedie, je chytľavo funkčná. Miesto apelu na čitateľa je v hre akási snaha o empatiu pri vytváraní významových možností diela.

Inou, v tomto prípade celkom prozaickou dialogickosťou (v zmysle Bachtinovoho čítania románu ako dialógu) je určitá žánrová či všeobecne formálna diverzita „kapitol“. **Beat** sa nepretržite významovo nabaľuje vďaka viacerým literárnym postupom: pseudoautorizovanými básňami od kadekoho kadekomu, metafikčnými príbehmi o ľuďoch, ktorí síce nemuseli existovať, ale takmer určite mohli, či prácou s najrôznejšími dobovými materiálmi, ktoré by mohli byť dôkazné vo svojej autentickej podobe, no autor ich práve preto tvorivo posúva. Klimáčkovi totiž nejde ani tak o to, dať svojej skúsenosti pečat spoločenskej výpovede, ale skôr naopak, hľadať širšie okolnosti vlastnej skúsenosti. Stále však ide tak trochu o začarovaný kruh, pretože aj hľadanie dobových kontextov podmieňujúcich vlastnú perspektívu prebieha vždy už z určitej perspektívy. Ako hovorí autor sám, v jeho prípade z perspektívy rokenrolového dinosaura.

Apropo, rokenrol. Je súčasťou deskripcie doby ako jedného z atribútov retro(spektívne) vytváraných dejín. Prezentujúci konkrétny a pomerne vyčerpávajúci výpočet „značiek doby“ – kapiel, gitár, platní a pod. – ktoré majú vyhmatať auru minulosti. Dokážu to však len

pod jednou podmienkou – retro je retrom len pre milovníkov retra. V opačnom prípade budete preskakovať prinajmenšom slová, možno aj odseky. Napriek tomu, hoci Klimáček samého seba ako autora v texte zhadzuje, svoju sofistikovanosť nepoprie. Znalosť „značiek doby“ nie je určujúca – je reprezentatívna, ale **Beat** nie je od nej závislý.

Rokenrolový manierizmus a explicitné zvyznamňovanie autora v ňom, teda **beat** ako kultúrohistorický fenomén doby nie je rozhodujúci. Podstatnejší je tu **beat** vo svojom všeobecnom význame, ako rytmus, v ktorého metricky presnom naladení sa aj vzájomne rôznorodé epizódy objavujú i miznú.

Podtitul románu by mohol výstižnejšie znieť **Kniha zmiznutí** (hoci predajnosť by sa asi nezvyšila). Nie každé zmiznutie v rozprávaní je totiž útekom, no rozhodne každý útek je zmiznutím.

Ak môžeme spochybňovať schopnosť spoločenskej výpovednosti **Beatu**, nemôžeme tak robiť v prípade inej ambície, tiež deklarovanej v úvode – ide o silné, presvedčivé a nápadité rozprávanie o ľudských stratách. O miznutí rodinných anamnéz a príhód s nimi spojených, ktoré Klimáček umelecky zhodnocuje, a tým ich, ako dúfa, zachraňuje. Na jednej strane je trpká pachúť absencie spoločenského, a preto aj vlastného významu. Na druhej strane vyrovňovanie sa s ním – niekedy len zľahka komentované, inokedy satirické, trpké cynické, smiech cez slzy, veď čo už človeku zostáva...

Slovom, Klimáček ovláda rôzne podoby smiešneho takmer dokonale. Môžeme sa tak v závere pýtať – čo znamenajú „dejiny miznutia“ napísané v komickom móde? Pre každého pocityvo niečo iné. Môžu byť len negáciou vážneho, a tým pádom ničím vlastným. Ale môžu byť aj jediným zmysluplným spôsobom, ako hovoriť o veciach zašlých.

✦ Daniel Domorák

Neviditeľné láskové hrnčeky (var)

Zuzana Cigánová: Jedným vrzom
Bratislava: VSSS, 2021

Jedným vrzom je už jedenástou knižkou dvojdomej **Zuzany Cigánovej**, ktorá je známa nielen ako úspešná herečka, ale aj ako spisovateľka.

Jej predchádzajúca próza **Dost dobrý dom** sa niesla v rovne stáleho harmonického vyrovnávania medzi disonančnými stretmi a realitou – humor a pozitívne videnie sveta neustále korigovali negatívne zážitky.

V o niečo rozsiahlejšom diele *Jedným vrzom* sa čitateľ prostredníctvom hlavných postáv, dvoch starších milých paní, oveľa intenzívnejšie ponorí do ťažkostí, s ktorými zápasí dnešná generácia dôchodcov. V centre rozprávania je ich sivá každodennosť poznačená finančným nedostatkom (300-eurový dôchodok) a neustále invetivy zo strany ostatných členov spoločnosti v nich zintenzívňujú pocity nepotrebnosti a neužitočnosti. Ich prejavy hravosti a dobre mienené rady sa stretávajú s opovrhnutím. Obe staršie dámy zostávajú až do konca románu nepomenované, ich anonymitu možno vnímať synekdochicky. Zastupujú všetky dôchodkyne, tú vrstvu spoločnosti, ktorá je marginalizovaná, vytlačaná na okraj a ku ktorej sa pristupuje bez rešpektu a ohľaduplnosti k ich možnostiam; napr. v próze sa často tematizuje pomalé platenie pri pokladnici a netrepezlivé reakcie a ponosy okolia. Obe dámy sa náhodne stretávajú práve v tejto situácii a ich zoznámenie prerastie do hlbokého priateľstva a duševnej spriaznenosti. Keďže plánu postáv dominuje práve zobrazenie ich života, dejovú líniu románu možno vnímať ako sled rituálov: nakupovanie, prechádzky po meste, stretnutia s kamarátkami v kaviarni. Dynamizujúcim elementom sujetu býva najčastejšie konflikt medzi postavami, no podobný element v knihe absentuje. Konflikt tu má filozofickú rovinu – je to konflikt so spoločnosťou, ktorá postavy vyčlenila na okraj a im zostala rola pozorovateľiek. Spoločnosť je zastúpená rozlične, často ide o generačný konflikt či konflikt s vlastnými deťmi. Staroba so sebou prináša nielen stratu fyzickej vitality, ale aj atraktivity. Naše panie sa cítia ignorované aj ako ženy a zafažuje ich aj praktická nemožnosť nadviazania komunikačného aj iného kontaktu s opačným pohlavím. Cieľom knižky nie je pobaviť čitateľa sujetovými premetmi; jej čítanie je časom spotreba, kde postavy reflektujú prežitie, znovu otvárané vo svojej problémovosti. Je zaujímavé, ako si obe hlavné postavy

uvedomujú, že život už len pozorujú a nechávajú plynúť pomimo. Hoci sa navonok zdá, že okolnosti okolo seba len pasívne prijímajú, ich vnútorné reakcie sú veľmi intenzívne. Pociť vlastnej neviditeľnosti v nich zintenzívnil empatiu voči tým, ktorí (ešte) nemajú svoj hlas, či už sú to tí najmenší z ľudského alebo živočíšneho sveta. Dámy sa ostro prejavajú, keď vidia nespravodlivosť alebo ľahostajnosť. Stávajú sa neviditeľnými, no pre život nevyhnutnými ostrovmi ľudskosti. Azda aj preto má kniha podtitul: *Aby neutekla posledná štipka tepla, nádeje a nehy*. Kolízia so svetom sa v prípade hlavných postáv rieši na záver v kontexte celého románu trochu neorganicky, nájdenním osobného šťastia a naplnenia v partnerskom vzťahu. To prichádza celkom náhle a nečakane, no prináša harmonické vyrovnanie, ktoré je pre tvorbu Cigánovej typické. Čitateľa nenecháva v zúfalstve nad ľahostajnosťou a tvrdým materializmom súčasného sveta, ale dáva mu nádej a dôveru v budúcnosť. Štruktúra románu má polyfonicko-asociatívny charakter. Na jednom mieste vedľa seba koexistujú prehovory, vnútorné monológy, ozveny minulých vyjadrení (najmä traumatizujúceho charakteru) – tým vzniká viachlasnosť Cigánovej prózy. Asociatívnosť je spojená s humorným vyvážením prípadných traumatizujúcich elementov, čo generuje sviežosť a čítavosť prózy. Napriek ťaživým situáciám postavy nestrácajú nadhľad a zmysel pre humor. Osamelosť sa neguje imagináciou, hlavná postava si predstavuje, že ju pri cestách po meste sprevádzajú Lasica a Kaplický. „Tak koho dnes. To bolo nahlas... Lasicu... už bolo len v duchu... Ale už o pár krokov by stará pani potrebovala radšej Kaplického.“ (s. 17) Posledný román Zuzany Cigánovej venuje pozornosť tým, ktorým v našej spoločnosti najväčšmi chýba. Oni sa stávajú lakmusovým papierikom toho, čo v nej najviac absentuje. V hodnotovej rovine sa román stáva inklúziou ľudskosti, empatie a vnímavosti aj prostredníctvom poukazovania na ich absenciu.

✎ **Viktoria Kissová**

Zo života v debne

Judith Hermann: Domov
Preklad: Michal Hvorecký
Bratislava: Artforum, 2021

Pred tridsiatimi rokmi si ľahla do kúzelníckej debny a nechala sa rozpíliť. Bola mladá, bez záväzkov, pracovala v tabakovej továrni a najradšej zo všetkého vyseďovala na balkóne, fajčila a pozorovala benzínovú pumpu na druhej strane ulice. Kúzelníckova ponuka, aby s ním a jeho

ženou odišla na dlhú plavbu veľkou výletnou loďou, preto bola celkom lákavá. Nešlo o nič náročné; len sa pre radosť znudených cestujúcich nechať tri- či štyrikrát do týždňa prepáliť a zase zložiť. Napokon však z dohody v poslednej chvíli vycúvala a o tridsať rokov neskôr sa ocitá pri pobreží Baltiku, kde začína pracovať v bratovej ošumelej reštaurácii. Usadí sa v osamelom polorozpadnutom dome a zdá sa, že celkom jednoducho by mohla žiť kdekoľvek na svete. Nemá totiž korene. Medzi kúzelníckou debnou a prímorskou reštauráciou zrejme prebehol celý život alebo aspoň jeho podstatná časť. Z debny sa dostala len do inej debny. Hrdinka prózy *Domov*, najnovšieho románu jednej z najvýraznejších súčasných nemeckých autoriek **Judith Hermann**, nás očarí predovšetkým svojou obyčajnosťou. S rovnakou bezvýraznou samozrejmou, s akou pred rokmi vyrábala cigarety, si teraz uväzuje zásteru a začína čapovať pivo. Kdesi vo svete má svoju dospelú dcéru Ann, ktorá jej občas pošle geografické súradnice miesta, na ktorom sa práve nachádza. Taká zvláštna forma pohľadnice. A kdesi je aj jej bývalý muž Otis, ktorý sa po rozchode pohrúžil s víziou blízkeho konca sveta do budovania prazvláštneho archívu v izbách svojho zaprataného bytu. Prímorské mestečko je ďaleko a jej jedinou susedou je umelkyňa Mimi, ktorá býva v dome na dohľad od toho jej. Ich samoty sa celkom prirodzene prepletú, hoci iniciátorkou tohto vzťahu, nazvime ho priateľstvom, je predovšetkým Mimi. Mimi, ako jej presný protiklad. Mimi, ktorá sa prednedávnom vrátila do svojho rodného kraja, pretože ju sem pritiahli akési nevsvetliteľné putá. Mimi, ktorá verí v silu koreňov i pamäť miesta a hlboko sa o tieto témy zaujíma. Aj preto sa jej zdá veľmi zvláštne, ako niekto môže o sebe s takou ľahkosťou povedať, že nemá nijaké korene. Keď sa postážuje, že uprostred noci sa jej dokorán otvorili dvere, Mimi sa len zasmieje: „Odsunul ich východný vietor!“ A dodá: „Na východný vietor si musíš zvyknúť.“

Smer a silu vetra, presné časy prílivu a odlivu, to všetko, každú maličkosť týkajúcu sa tohto kraja, má Mimi v malíčku. Na rozdiel od nej.

Postavy Judith Hermann sú ako prievitné medúzy. Pri pohľade na ne jasne vidíme, že sa v nich črtajú náznaky vnútorných orgánov, že v nich koluje život, navonok však pôsobia neprístupne, mlčanlivo, sú plné nevysslovených tajomstiev. Hlavná hrdinka pred nami postupne odkrýva tvár svojho staršieho brata, ktorý tu nadviazal zvláštny vzťah s mladou čašníčkou Nike. Dievča uňho býva, jedáva, no inak nič nenasvedčuje tomu, že by k nemu prechovávalo nejaké vrúcne city. Alebo vlastne áno. Zo všetkých síl ním pohŕda. Necháva sa ním odvázať na parkovisko kamiňov, pred jeho očami nastupuje do driemajúcich ťahačov a po čase z nich zas vystupuje. Čo tam však robí? Po tom ho nič nie je. Postupne vysvitne, že Nike bola v detstve vystavená týraniam. Jej matka ju zatvárala do debny s otvormi na dýchanie vždy, keď sa potrebovala venovať sebe a svojim záležitostiam. To znamená, že v debne trávila niekoľko hodín denne. Až do dvanástich rokov.

Spolu s hlavnou hrdinkou sa spoznáme aj s Miminým bratom Arildom, ktorý na rodičovskom statku chová viac ako tisícku ošípaných. Je to napohľad hrubý človek, ktorý po rozchode so svojou ženou prebýva v prázdnote svojho veľkého domu a zdanlivo po ničom netuží. Práve v tom však spočíva autorkina bravúra, no nie je to len umenie spisovateľské, ale v istom zmysle aj ľudské. Každý z jej málo sympatických a málo príťažlivých hrdinov totiž v sebe ukrýva zárodok akéhosi dobrého človeka. Nežného, pozorného, vnímavého. Vzťah, ktorý hlavná hrdinka nadviaže s Arildom, by sa mohol nazvať milostným. Nie je na ňom však nič vzrušujúce, nič výnimočné. Je to obyčajné spojenie dvoch obyčajných ľudí kdesi na konci pevniny.

Nad nevýrazným mestečkom pri pobreží Baltiku však neustále visí jedna obrovská hrozba. Od zatopenia ho chráni len hrádza, ktorá drží morskú hladinu ďalej od ľudských obydľí. A tak sa z mestečka stáva v istom zmysle takisto pevne uzavretá debna s drobnými otvormi na dýchanie. Letá sú čoraz horúcejšie, čoraz menej prší. A tak sa zdá, že hladina mora bude nevyhnutne stúpať. Hrozba nad hlavami obyčajných ľudí v obyčajnom mestečku je metafora, ale je to aj realita každého nasledujúceho dňa. Už dávnejšie som prózy Judith Hermann prirovnával k starším filmom Wima Wendersa. A jej román *Domov* mi tento súkromný silný pocit potvrdil. Judith Hermann si vystačí s málom. Jej román je civilnou básňou v próze. Takmer bez slov.

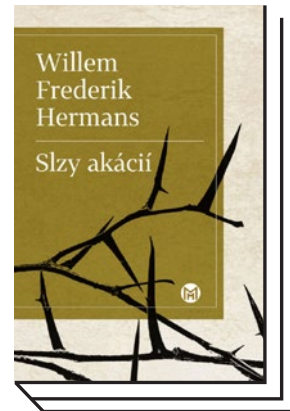
☛ Ján Púček

Keď rinčia zbrane, akácie plačú

Willem Frederik Hermans : *Slzy akácií*
Preklad: Adam Bžoch
Bratislava: Slovart, 2021

Spisovateľ **Willem Frederik Hermans** je výrazným predstaviteľom holandskej povojnovnej literatúry.

K jeho najvýznamnejším dielam sa zaraďujú knihy *Damoklova temná komora* (1958) a *Už nikdy spánok* (1966). Vo vojnovom románe *Slzy akácií* (1949) reflektuje okupované prostredie Holandska krátko pred skončením druhej svetovej vojny a ponurú atmosféru vojnového sveta. V názve naznačený symbol akácií (vždy zelené tropické rastliny) signalizuje nesmrteľnosť; jeho príznakovosť je spojená s motívom slz, ktoré predznamenávajú zánik stabilného sveta, na ktorý sa dovtedy dalo spoľahnúť. Túto tézu potvrdzuje nastolenie zložitých rodinných (najmä súrodeneckých), priateľských či partnerských vzťahov, ktoré sú buď plne nenávisť či nedorozumenia, alebo neprinášajú trvalejší uspokojenie. Puto medzi nevlasťnými súrodencami Carolou a Arturom je plné nenávisť a toxického fatalizmu a rozdielne životné názory a atmosféra nebezpečenstva ich zášť len prehľbujú. Všetky románové postavy sú tvarované ako silné individuality, ktoré prichádzajú do ostrého stretu s realitou. Ženské postavy (Alice, Carola) neraz naplňujú obraz femme fatale, no vzťahy s nimi sú len dočasné a nevyvážené. Z mužských postáv najväčším vystupuje Artur, dvadsaťročný študent s citlivým vnútrom a rozporuplným postojom k realite, a štyridsiatnik Oskar. Obaja vierohodne zastupujú pocity, ktoré sú porovnateľné (ak nie zhodné) s hodnotovým spektrom autorov stratenej generácie – vojna je vnímaná ako absurdita aj ako nutné zlo. Hoci sú spočiatku najlepší priatelia, ich vzťah sa postupne kryštalizuje a čitateľ si nemôže byť istý, do akej miery je ich priateľstvo odrazom skutočných pocitov. Na druhej strane barikády stojí nacistický dôstojník Ernst, ktorý vykonáva svoje „poslanie“ s presvedčením, no krátko pred skončením vojny sa v dôsledku nepriaznivého vývoja akékoľvek hrdinstvo relativizuje. A tu sa dostávame k podstate hrdinov (či skôr antihrdinov), ktorí neplnia očakávanú funkciu – zmieta nimi egoizmus a povrchnosť a neraz zrádzajú pre vlastný prospech. Sú to ešte stále slobodné bytosti alebo sa stali bábkami v rukách mocných? Do akej miery ich životy determinujú vonkajšie okolnosti? Lavírovanie medzi chladným pragmatizmom a intenzívnou emocionálnou je znakom túžby po plnohodnotnom živote, ktorý nie je

možný. Ostáva len jediné životné krédo – prežiť za každých okolností. Ale načo, ak to človeku nezaručí vnútorný pokoj? Hermans literárne spracúva historickú skutočnosť, pričom sa hlbšie venuje aspektom viny a zodpovednosti na príklade kolaborantstva nielen z pohľadu jednotlivca, ale aj v širšom spoločenskom kontexte. Arturove vyjadrenia „Nizozemsko je vo vojne, ale takmer nikto sa jej nezúčastňuje“ či „celý svet vedie vojnu, iba ja som mimo“ dokazujú tragickosť postavenia tzv. malých národov, ktorých možnosť angažovanosti je nanajvýš sporná až bezpredmetná. Dielo tak spĺňa funkciu aj historického exkurzu do obdobia druhej svetovej vojny s uvedením spoločenských reálií a perspektíva angažovanosti vs. neúčastnenosti je podnetom na možnú diskusiu. Okrem hutnej, logicky rozvrhutej epickej línie v sebe román nesie prvky expresionizmu a psychologického realizmu – v kontexte zničeného sveta sa ukazujú zdevastované charaktery, aj keď sa Hermans zameriava predovšetkým na civilný život na pozadí vojny. Naturalistické scény sú dostatočne sugestívne, autor sa dištancuje od čiernobieleho vnímania sveta, a práve tým príbeh najväčšmi rezonuje. K dôveryhodnosti zobrazenia prispieva aj osobná skúsenosť autora, ktorý počas dospievania prežil nacistickú okupáciu Amsterdamu a život v neustálej neistote ním silne otriasal. Hodnota Hermansovho románu spočíva v neustálej konfrontácii s pochmúrnou, ťaživou realitou, ktorá nemilosrdne obnažuje ľudské slabosti. Všetko ľudské je pomínutelné a zároveň večne sa opakujúce, čím sa opäť dostávame k veľmi výstižne zvolenému názvu. V *Slzách akácií* by sme len márne hľadali drobné záblesky radosti, zároveň sa dostávame do pozície, v ktorej akosi prirodzene túžime vedieť, kde sa skrýva skutočná pravda. Za akých okolností zrádzame a sme zradení? Je zrada v „mene lásky“ ešte stále prečinom? Hovorí sa však, že v láske je dovolené všetko, a v tomto čitateľsky podmanivom spracovaní to našťastie platí dvojnásobne.

☛ Patrícia Gabrišová

Teenage Dirtbag Slovakia

Peter Popluhár: Ako (ne)prežiť mladosť
Bratislava: Ikar, 2021

Debutom *Kde všade som (ne)zomrel* sa videotvorca, cestovateľ a internetový zabávač **Peter Popluhár** predstavil v roku 2018 nielen svojim priaznivcom. Najlepšie ho pozná mladšia generácia vďaka jeho úspešnému kanálu Pppiter a Pppeter (slovenská a americká línia jeho tvorby), na ktorého platforme pracuje napríklad s kultúrnymi stereotypmi, ale aj s projektom *Dano Drevo*. V ňom prostredníctvom vlastného, kreatívneho, expresívneho dabingu upravuje naratív filmovej fantastickú sériu *Rowlingovej knižnej série o Harrym Potterovi*. Tragikomika, občasná grotesknosť, zveličovanie, blasfemický podtón či humor postavený na sebazosmiešňovaní boli prítomné už v jeho debute. V ňom autobiograficky popisuje neidylcké cestovanie a nevydarené príhody z Afriky. Na totožnom princípe sa pokúša konštruovať aj svoju druhú knihu ***Ako (ne)prežiť mladosť***.

Súbor poviedok (podľa slov autora inšpirovaných skutočnými udalosťami, ktoré sa stali buď jemu, alebo jeho blízkym priateľom), je radený chronologicky, od základnej školy cez gymnázium po vysokú školu a mladé roky po štúdiu. Príbehy sa z veľkej časti obsahovo dotýkajú alkoholu či drog, ktoré sú hýbateľmi deja. Popluhár vykresľuje dospievanie prostredníctvom nešťastných, komických epizód. Dominantný je akt rebélie a mladíckeho chvastúnstva, doplácajúceho na neskúsenosť dieťaťa a adolescenta. Je to ako krutý návrat k tínedžerským komédiám z deväťdesiatych a nultých rokov (*American Pie, Loser, Mean Girls, Clueless, She is all that* atď.), pričom ako dospelý divák zistujete, že pasáže, ktoré sa vám kedysi zdali vtipné (a ktoré sú emblematické a rezonovali práve v diváckom úze generácie, ktorú reprezentuje aj autor), už zrazu také smiešne nie sú. Postavy sú ploché a spĺývajú do nesúrodnej charakterovej masy.

Vzhľadom na to, ako autor vychádza z virtuálneho, online kontextu, kde publikuje svoje videá, *Ako (ne)prežiť mladosť* sa dá žánrovo uchopiť cez jarmočnú pieseň. Žáner, ktorý kedysi existoval vo forme veršovaného spravodajstva (v 15. a 16. storočí bol určený na verejnú prezentáciu na jarmokoch a šírený na malej ilustrovanej tlači), no jeho základné parametre môžeme vidieť aj v tejto knihe. Teda, verejná prezentácia s cieľom zaujať poslucháčov, didaktické, morálne vyznenie príbehu: „A tak sme v ten letný piatok zistili, že dobrých ľudí sa všade veľa zmestí a tých zlých sa zmestí ešte viac.“ (s. 150) a pod. Ďalej komerčne ťaží

zo senzácie a tajomstva (diváci a priaznivci Popluhára tvoria aj väčšinu jeho čitateľskej základne, ktorá je zvedavá na jeho život a excesy), balansuje medzi neviazanou zábavou a poučením. Popluhár sa usiluje aj o bizarnosť či absurditu. Aj keď humor, ktorý sa pokúša ťažiť zo situácie, či zo sebazosmiešňovania, je občas diskutabilný. Čo možno z Popluhárovej strany prijať ako krok vpred oproti debute, je jeho štýl. V popisoch osôb či situácií sa pokúša byť kreatívny (vidieť tu veľkú inšpiráciu Milom Janáčom). Spája kultivovanosť jazyka s prízemnosťou tém. Simulovať intelektuálneho rozprávača a uhládzať jeho výstup ležérnou „nekorrektnosťou“. Vo vypointovaní príbehov je niekedy slabší, ale väčšinou prekvapí a zavedie čitateľa k nepredpokladanému koncu, hoci čitateľ vie a ráta s tým, že dej sa neskončí dobre pre žiadnu vystupujúcu stranu. *Ako (ne)prežiť mladosť* je obsahovo o niečo menej zaujímavá kniha ako africký exotický debut autora, úroveň nekorektného humoru si väčšinou drží svoj štandard (i keď občas bolestne prerazí dno), no spôsob, akým je kniha napísaná, je podstatne lepší, premyslenejší a menej šablónovitý.

✦ **Lenka Macsaliová**

Cesty do praveku

Jan Sovák: Expedícia bádatela Venceslava Brábka
Preklad: Branislav Kočan
Bratislava: Slovart, 2019, 2021

Ak niečo Jára Cimrman nedokázal, bolo to cestovanie v čase. Našťastie, v Česku sa našiel iný neexistujúci vedec, ktorý ho v tomto nahradil – Venceslav Brábek. Túto postavu nevytvoril Zdeněk Svěrák, ale ilustrátor a fotograf **Jan Sovák**. Cieľom Brábkových dobrodružstiev je propagovať paleontológiu a Národný geopark Barrandein. ***Expedícia bádatela Venceslava Brábka*** je séria zatiaľ dvoch tenkých kníh.

Pôvodne vyšli v češtine, ale slovenský preklad uviedlo na náš trh veľmi rýchlo vydavateľstvo Slovart. Hlavným predajným argumentom je fakt, že za knihami stojí spomínaný Jan Sovák. Ten kedysi spolupracoval na dizajne dinosaurov pre film *Jurský park* a vo svete je známy ako profesionálny kreslič pravekých tvorov, ktorého radi využívajú aj dokumentaristi. Sám dlhé roky žil v Kanade, v súčasnosti je späť v Čechách. Prečo píšem najskôr o ňom a nie o knihách samotných? Lebo práve on je rámčujúcim prvkom jeho kníh. Expedície využívajú literárny proces mystifikácie. Autor sa tvári, že len sprostredkúva informácie, ktoré objavil v nejakom zabudnutom „skutočnom“ zdroji. Tým zdrojom v tomto prípade je zaprášená debna v archívoch Národného múzea v Prahe, plná denníkov a fotografií od neznámeho bádatela. Sovák tieto denníky len „prepisuje“ a interpretuje. Že ide o nepodarenú mystifikáciu, je hneď jasné, keďže Sovák neaktualizoval niektoré svoje poznatky o dinosauroch a väčšina z nich, v rozpore s aktuálnymi objavmi, nemá perie. Áno, Brábek sa stretne aj s dinosauromi, ale o tom neskôr. Mimoriadne naivný postup je práve v tejto naivite čarovný. Koniec koncov, Expedície nie sú určené skeptickému dospelému čitateľovi. Komu presne sú však určené, neviem, a to som si knihu prečítal veľmi dôsledne. Prvá kniha, *Vrchná krieda pod Čiernymi horami*, opisuje Brábkovu cestu časom do dôb, keď zemi vládol Tyrannosaurus Rex. Denníkové rozprávanie Venceslava Brábka sa začína v roku 1914, keď využije svoje vedecké zázemie, aby strojom času unikol do druhohôr a pozoroval dinosaury. A to je tak všetko. Občas mu nejaký praveký tvor narobí neporiadok vo veciach, občas ho chce zožrať a niekedy mu zase nepraje počasie. Celé toto rozprávanie dopĺňajú „fotografie“ a kresby dinosaurov a popisy ich života. Druhý diel (*Temné hlbiny silúrskych morí*) sa nesie v rovnakom duchu, len sa zmení historická doba. Pre ozvláštnenie pribudne nová postava: Venceslavova snúbenica Aurélia, ktorá sa nezaobrá vedou, ale jej

denníkové vstupy dodávajú inak suchému rozprávaníu romantický nádych. Práve pojem „rozprávanie“ je pre tieto knihy kľúčový. Nemajú totiž príbeh v pravom slova zmysle, je to len prerozprávanie dobrodružstiev postavených na konflikte *Muž vs. Príroda*. Formálne knihy pripomínajú *Dinotopiu*.

Nemám teraz na myslí dobrodružný béčkový seriál, ale jeho knižnú predlohu. *Dinotopia* je podobný projekt z pera a štetca Jamesa Gurneyho, ktorá vychádzala v deväťdesiatych rokoch. Možno si ju budete pamätať, lebo prvé dve knihy tohto utopického cyklu vyšli aj v slovenčine či češtine. No to bolo dávno. Spomínam ju preto, že ilustrácie a denníkové vstupy vo Venceslavových dobrodružstvách pripomínajú formu *Dinotopie*. Tiež využívala mystifikačné postupy, tiež bola písaná denníkovou formou a pevnou súčasťou jej naratívu boli ilustrácie. *Dinotopia* však bola omnoho romantickejšia a dobrodružnejšia než Venceslav Brábek.

Cieľom Sovákových kníh je totiž vzdelávať a vizualizovať paleontologické poznanie. A to úplne neskryto. Brábek sa stal akýmsi maskotom Národného geoparku Barrandein. Sovákové ilustrácie a výňatky z Brábkových „denníkov“ tvoria v súčasnosti súčasť expozícií geoparku a jeho stránky.

Práve preto uvažujem, komu sú knihy určené. Pravdepodobne len poznaniachtivým čitateľom, ktorí sú zároveň fascinovaní pravekým životom a históriou planéty. Pre bežného čitateľa je to príliš naivné, didaktické a vyžijúce zastarané literárne postupy. Nemá to poriadny príbeh, takže mládež to asi tiež nenachcne. Nie, Brábek nie je určený širokej čitateľskej verejnosti ako oddychové čítanie. Čítať Brábekove dobrodružstvá je ako čítať spomínanú *Dinotopiu* alebo Julesa Verna. Dôležitá pre čitateľa musí byť látka – v tomto prípade zobrazenie pravekého života – a nie forma. Ja som si *Dinotopiu*, Verna i klasické dobrodružné príbehy snažiacie sa vzdelávať kedysi odbil, a preto mám pre ne akúsi slabosť. Ale predpokladám, že budem patriť k veľmi úzkej skupine čitateľov. Na druhej strane, ak Barandein navštívite, tenké knižky môžu byť dobrým suvenírom.

☛ **Juraj Búry**

Malé gestá

Linda Wolfsgruber, Gino Alberti:
Červený balík
Preklad: Zuzana Dodoková
Bratislava: Verbarium, 2021

Zasnežená krajina zaberajúca takmer celú dvojstranu a v nej dve malé postavy, ktorým sa „cesta zo stanice zdá nekonečná“. Tak sa začína príbeh o sile malých gest pre medziľudské spolaňovanie v obrázkovej knihe **Červený balík**. Dve zababušené postavy sú Anna a jej starká. Zima im však neprekáža, veď okrem teplých kabátov ich hreje

radosť: starkú radosť, že nebude v domčeku sama, a Annu radosť, „lebo cez prázdniny je najlepšie u starkej“. Tentoraz však Annu okrem strakíných príbehov čaká aj jeden nezabudnuteľný zážitok.

Všetko sa začína obyčajným nákupom v dedine, na ktorom nie je nič výnimočné, až na to, že je veľmi rýchly. Nie preto, že by nebolo čo nakupovať; to len dedinčania vo svojej uponáhľanosti a zahľadenosti do seba nemajú čas zastaviť sa a prehodiť so starkou pár slov. „V obchode nie je nikto, s kým by sa mohla porozprávať. Nik nemá čas na kus reči.“ Starká je síce smutná a nejaký čas mlčí, no ako sa ukáže, nie je to znakom rezignácie. Výsledkom jej mlčania je červený balík, ktorý „sa nesmie otvoriť, iba podarovať“. Tak sa balík nasledujúce ráno ocitne u lesníka, ktorý sa „sem len nedávno nasťahoval a žije sám“. Ten si ho nenechá pre seba, ale posunie ho ďalej, aby sa z balíka prinášajúceho šťastie a spokojnosť tešilo aj choré dieťa, nahnevaný pekáč či nespavý domovník. Smutnú starkú vyprevádzajúcu svoju vnučku domov zastihne červený balík tiež v tej najsprávnejšej chvíli. Jednoduchý a pritom veľavravný príbeh o tom, ako malý balík dokáže spomaliť a zmeľiť život jednej dedinky, vyšiel z pera aktuálnej nositeľky Rakúskej ceny za literatúru pre deti a mládež **Lindy Wolfsgruberovej**, a hoci jeho prvé vydanie sa datuje do roku 1985, svojou výzvou na pozastavenie sa a všimanie si ľudí okolo nestratil zo svojej aktuálnosti. Červený balík je symbolom všetkých malých gest, ktoré dokážu urobiť v každodennom živote veľké zázraky: úsmev, milý pozdrav, podržanie dverí – aj to sú červené balíky, ktoré možno nezištne darovať či byť nimi obdarovaný. Kniha svojím posolstvom pomáha senzibilizovať a nabádať detského čitateľa byť pozorný voči ľuďom vo svojom okolí. Autorom ilustrácií sprostredkujúcich Annin príbeh aj bez slov je **Gino Alberti**. Jeho jemné, jednoduché a na detaily skúpe ilustrácie pôsobia ako balzam na dušu a nechávajú príbeh plynúť pokojne, bez veľkých kontrastov či sytych farieb, ktoré sa v dnešnom vizuálnom svete snažia zovšadiaľ pútať pozornosť.

☛ **Mária Dovičák**

Knižná Revue

☛ Mesačník o knihách

Vydáva

Literárne informačné centrum,
IČO 31 752 381

Redakcia

šéfredaktorka Tina Čorná Sikorová,
Dominika Madro,
Daniela Balážová

Adresa redakcie

Knižná revue, Námestie SNP 12,
812 24 Bratislava,
02/204 73 518, 0918 640 831,
krevue@litcentrum.sk
www.litcentrum.sk

Obálka

Róbert Szegény: Z cyklu Vianoce
už klopujú na dvere,
vektorová grafika (2018 – 2021) ©

Grafika

Vojtech Ruman
a Barbora Gavláková
Jazyková úprava
Lujza Bakošová

Tlač

ULTRA PRINT, s. r. o.

Rozširuje

MEDIAPRINT-KAPA,
PRESSEGROSSO, a. s.

Objednávky na predplatné prijíma

ARES, Elektrárenska 12091,
831 04 Bratislava, 02/4341 46 64
a L. K. PERMANENT, spol., s. r. o.,
Mária Škardová
tel.: 00421/2/49 111 201
e-mail: skardova@lkpermanent.sk
web: www.lkpermanent.sk
Poštový priečinok 4, 834 14
Bratislava 34, 02/4911 12 01

Redakcia si vyhradzuje právo na
krátenie a úpravu zaslaných
príspevkov. Názory redakcie sa
nemusia zhodovať s názormi
prispievateľov. Autorské práva
vyhradené © Knižná revue /
Literárne informačné centrum

Kniha roka 2020 ©

EV 2983/09, MIČ: 49 315.
Podávanie novinových zásielok
povolené RPP
Ba-Pošta 12 dňa 21. 10. 1993,
č. j. 129/93.

ISSN 1210-1982 (tlač. verzia),
ISSN 1336-247X (online)

Knižná revue č. 1/2022 vyjde
20. januára 2022

Ročné predplatné
Knižnej Revue 20 €.

SLNIEČKO

Čo prinesie 76. ročník Slniečka?

- overenú kvalitu a umeleckú tradíciu od roku 1927
- moderný grafický dizajn
- texty našich najlepších autorov od klasikov až po mladé talenty

Tešíť sa môžete na nový seriál veselých kuchárskych rozprávok Jozefa Kollára a jedinečný komiks Továreň stratených snov!

je tradičný a pritom moderný časopis pre deti prvého stupňa základných škôl, ich rodičov, pedagógov a knihovníkov.

Tento umelecký mesačník prináša kvalitnú detskú literatúru najlepších slovenských autorov a objavuje mladé talenty.

Špičková grafická úprava a ilustrácie formujú estetický vkus a poskytujú prehľad o najlepších súčasných aj klasických ilustrátoroch pre deti.

Okrem autorských rozprávok a poézie v ňom nájdete zábavnú dvojstranu Jožka Mrkvičku, literárne potulky spisovateľov po Slovensku, ekologickú rubriku Deti v zelenom či etickú výchovu Lebopreto.

Slniečko si môžete objednať na e-mailovej adrese: ares@ares.sk, informácie na bezplatnom telefónnom čísle 0800 141 911 alebo v redakcii Slniečka na e-mailovej adrese: slniecko@litcentrum.sk, tel. 02/20473513 Časopis Slniečko vydáva Literárne informačné centrum.

Vianočné tipy vydavateľstva Artis Omnis

novinka

novinka

KNIHY, KTORÉ VÁS OBOHATIA

www.artisomnis.sk

Najrýchlejšie darčeky

Darujte knižné príbehy do vrečka

Ak hľadáte tie najrýchlejšie darčeky pre svojich blízkych, na webe Martinusu nájdete **viac než 30 000 elektronických kníh**. Potešte ich príbehom, ktorý budú mať stále poruke :-)

Mačacia stopa Dominik Dán

Ako súvisí vražda mačky s Hildou Wolfovou? Detektívi z oddelenia vrážd musia zaloviť v pamäti a urobiť všetko, čo je v ich silách, aby záhadu vyriešili.

Hlad Jozef Karika

Mrazivé rozprávanie, ktoré zachytáva storočie histórie vrchu Čebrať a blízkeho Ružomberka, vytvára majstrovsky vyskladanú mozaiku príbehov.

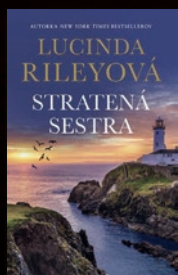
Pre hrst' dukátov Juraj Červenák

Tentokrát si v spoločnosti kapitána Steina a notára Barbariča užijete horúce leto roku 1601, počas ktorého riešia zločin v kremnickej mincovni.

Vianoce v Ivy Hille Julie Klassenová

Richard Brockwell sa úspešne vyhýba návšteve vidieka, ale pod nátlakom svojej matky prichádza na Vianoce domov. Sviatky v Ivy Hill sú však plné prekvapení.

Stratená sestra Lucinda Rileyová

Kto je siedma záhadná sestra? Poznáme iba mytologické meno a jej skutočná identita zostáva neznáma. Pátranie nás zavedie k dvom mladým ženám.

Cestovná agentúra Tajné svety

L.D. Lapinski

S touto cestovnou agentúrou vás každý kufor prepraví do iného sveta. Zbaľte si veci, vyrážame za magickým dobrodružstvom!

Tisíce príbehov do vrečka nájdete na www.martinus.sk/eknihy

martinus